

Informatīvais ziņojums

Priekšlikumi sociālās drošības sistēmas pilnveidošanai

Labklājības ministrija

2013

SATURS

IEVADS	3
1. SITU CIJAS RAKSTUROJUMS	6
1.1. NABADZ BA LATVIJ	6
1.2. MINIM LIE IEN KUMU SLIEKŠ I LATVIJ	12
2. SOCI L S DROŠ BAS (AIZSARDZ BAS) SIST MAS IZaicIN JUMI UN RISIN JUMI	18
2.1. SOCI L APDROŠIN ŠANA.....	19
2.2. VALSTS SOCI LIE PABALSTI (UNIVERS LIE PABALSTI)	23
2.3. SOCI L PAL DZ BA.....	28
2.4. AKT VIE DARBA TIRGUS PAS KUMI.....	37
2.5. SOCI LAIS DARBS UN SOCI LIE PAKALPOJUMI.....	42
3. TURPM K R C BA	45
3.1. MINIM L NODROŠIN JUMA L MENIS	45
3.2. SOCI L APDROŠIN ŠANA.....	45
3.3. VALSTS SOCI LIE PABALSTI (UNIVERS LIE PABALSTI)	46
3.4. PAŠVALD BU SOCI L PAL DZ BA	46
3.5. AKT VIE DARBA TIRGUS PAS KUMI.....	48
3.6. SOCI LAIS DARBS UN SOCI LIE PAKALPOJUMI.....	49
NOBEIGUMS	51
ATT LU PIELIKUMS	52
TABULU PIELIKUMS	56
IZMANTOTO TERMINU DEFIN CIJAS	65

Ievads

Globalizācijas attīstība, ekonomiskā krīze un tās radītās sociālās sekas pierāda, ka ir nepieciešams ne tikai izveidot stabilu un efektīvu sociālo sistēmu, bet arī to nepātraukti attīstīt. 2008.gada 3.oktobrī Eiropas Komisija (turpmāk – Komisija) publicēja ieteikumu par tirdzniecības aktu integrācijai, kuri ir atstumti no darba tirgus, aicinot dalībvalstis pārskatīt savas sociālās aizsardzības sistēmas, organizēt un stenojot vienotu aktīvu integrācijas politiku, balstoties uz šiem pamatprincipiem: atbilstošs ienākumu nodrošinājums, integrācija darba tirgī, pieeja kvalitātes pakalpojumiem (izglītības, veselības aprūpes).

Demogrāfiskās izmaiņas – darbspējīgā vecuma iedzīvotāju skaita samazināšanās, zema dzimstība un gados veco cilvēku patsvaram pieaugums – kontekstā ar nabadzības un sociālās atstumtības palielināšanos, augsto bezdarbā līmeni, būtisku iedzīvotāju ienākuma līmeņa samazināšanos rada izaicinājumus sociālās drošības sistēmām, kuru efektīvā risināšana ietekmēs sistēmas ilgtspējību un spēju novērst vai mazināt šo sekas negatīvo ietekmi uz iedzīvotāju dzīvību. Reālo uz iepriekš uzskaitītajām problēmām, Komisija 2013.gada 20.februārī publicēja paziņojumu „*Virzoties uz sociālām investīcijām izaugsmei un kohēzīvai, tai skaitā stenojot Eiropas Sociālo fondu 2014.-2020.gadā*”, kam ir pievienoti vairāki Komisijas darba dokumenti par noteiktām tēmām (ilgtermiņa aprūpe, veselības aprūpe, bērnu nabadzības samazināšana, bezpajumtniecība, ES fondu izmantošana). Šo dokumentu kopums veido Sociālo investīciju pakotni, kas kalpo kā ES līmeņa politiskais ietvars dalībvalstīm. Sociālo investīciju pamatprincips ir ilgtspējīga, mērķtiecīga un ieguldījums visā cilvēka dzīves ciklā.

Sociālo investīciju pakotnē dalībvalstīs tiek aicinātas lielāku uzmanību piešķirt sociālajiem ieguldījumiem, lai attīstītu cilvēku kompetenci un atbalstītu viņu līdzdalību sabiedrībā un darba tirgū. Šīs Komisijas iniciatīvas ir virzītas uz to, lai efektīvā un racionālā līdzekļu izmantošana nodrošinātu atbilstošu un ilgtspējīgu sociālās aizsardzību, cilvēka prasmju un kompetenču attīstību sniegtu lielākas iespējas integrācijai sabiedrībā un darba tirgū, kā arī sociālās aizsardzības sistēmas atbilstu cilvēku vajadzībām sociālās riska iestāšanās gadījumos un preventīvu novērstu radušās grūtības, nevis mazinātu nodarbošanos. Būtisks uzsvars tiek likts uz to, ka sociālā politika tiek uzskatīta nevis kā *izdevumi*, kas kavē ekonomisko attīstību, bet gan kā produktīvas *investīcijas* ekonomikas attīstībai un nodarbinātības pieaugumam.

Kvīens no svarīgākajiem instrumentiem, ko Komisija ir plānojis izmantot dalībvalstu sociālās drošības sistēmu efektivitātes uzraudzībā, ir Eiropas Semestris un tās ietvaros sniegtās rekomendācijas dalībvalstīm. Komisijas sniegtās rekomendācijas Latvijai gan 2012.gadā, gan 2013.gadā uzsver nepieciešamību *mazināt nabadzību*, paši izceļot būtiskus mērķa grupu, reformēt sociālās palīdzības sistēmu ar mērķi nodrošināt labāku pārklājumu un sniegt efektīvāku atbalstu, risināt ilgstošu un jauniešu bezdarbības problēmas, pilnveidojot aktīvu darba tirgus politikas pasākumus.

Latvijas mērķi nabadzības mazināšanai ir iezīmēti *Nacionālajā attīstības plānā 2014.-2020.gadam* un *Nacionālajā reformu programmā*, nosakot gan prioritārus mērķa grupas, gan iezīmējot galvenās atbalsta jomas un darbības virzienus.

Deklarācija par Valda Dombrovska vadītā Ministru kabineta ieceroto darbību un Valdības rīcības plānu (apstiprināts ar MK 16.02.2012. rīkojumu Nr.84 „Par Valdības rīcības plānu Deklarācijas par Valda Dombrovska vadītā Ministru kabineta ieceroto darbību stenošanai”) noteikts uzdevums Labklājības ministrijai: „stenojot sociālās palīdzības sistēmas reformu, pakāpeniski pārveidot no pasīvās jeb pabalstu sociālās palīdzības sistēmas uz aktīvo jeb klientu motivāciju un savas situācijas uzlabošanai iesaistīto sistēmu, lai ar pieejamajiem

resursiem nodrošin tu iesp jami liel ku pievienoto v rt bu klientiem un sabiedr bai kopum ” (VRP 17.2.apakšpunkts) un Ekonomikas ministrijai sadarb b ar Vides aizsardz bas un re ion l s att st bas ministriju: „izstr d t vienotus nosac jumus dz vok a pabalstu sa emšanai valst ” (VRP – 17.4 apakšpunkts).

2013.gada 14.febru r Saeima ratific ja **P rskat to Eiropas Soci lo hartu**¹, l dz ar to Latvijai k st saistoša virkne hartas pantu, tostarp 30.pants par *iedz vot ju ties b m uz aizsardz bu pret tr kumu un soci lo nevienl dz bu*.

Lai uzs ktu soci l s droš bas sist mas p rskat šanu un nodrošin tu objekt vi pamatotu l mumu pie emšanu, pied v jot nozares pilnveidošanas pas kumus un r c bas virzienus, 2013.gad tika stenots Pasaules Bankas p t jums „Latvija: kurš ir bezdarbnieks, ekonomiski neakt vais vai tr c gais?” (turpm k – PB p t jums). PB p t juma rezult ti l dztekus kop jam sist mas nov rt jumam iez m galvenos t s tr kumus un identific probl mas soci l s pal dz bas sist m , darba tirgus politik , valsts soci lo pabalstu un nodok u politik , k ar izce galven s iedz vot ju riska grupas. K b tisk k s kop j s soci l s droš bas sist mas probl mjomas, kas iez m jas š p t juma ietvaros izdar tajos secin jumos, var izcelt:

- valsts un pašvald bu sniegt atbalsta m r t bas tr kums un pilnveidošanas nepieciešam ba attiec b uz tr c g kajiem iedz vot jiem;
- nepieciešam ba stenot pas kumus, kas autu vienm r g k p riet no soci l s pal dz bas pabalsta uz algotu darbu;
- nepieciešam ba prec z k izdal t priorit ri atbalst m s m r a grupas;
- nepieciešam ba uzlabot atseviš u akt v s nodarbin t bas pas kumu ieviešanu.

Galven s m r a grupas, kuru atbalstam nepieciešams pilnveidot stenotos pas kumus vai att st t jaunas iniciat vas, ir zemu ien kumu imenes ar b rniem, zemas darba intensit tes m jsaimniec bas, gados vec ki iedz vot ji, paši ar atkar bas probl m m, hronisk m saslimšan m vai invalidit ti.

Papildu jau uzs ktaj m Labkl j bas ministrijas iniciat v m nozares politikas pilnveidošan ², kas pied v risin jumus vair k m PB p t jum konstat taj m probl m m, Labkl j bas ministrija šaj informat vaj zi ojum detaliz t k analiz nepieciešamos uzlabojumus soci l s droš bas sist m (minim lais ien kumu sliekšnis, soci l pal dz ba, valsts soci lie pabalsti un soci l apdrošin šana), uzsverot nabadz bas riskam pak autajiem iedz vot jiem sniegt atbalsta pilnveidošanas virzienus.

Ekonomisk s kr zes rad to soci lo probl mu dzi ums Latvij , sal dzinoši ar cit m ES dal bvalst m, zemais soci l s droš bas sist mas finans jums ir izaicin jumi, ar ko j r in s ekonomikas atvese ošan s period , pl nojot un stenojot soci lo politiku. Ekonomisk s kr zes laik soci l s droš bas sist mai bija b tiska loma situ cijas stabiliz šan , ta u pak peniski t s pozit v ietekme ir mazin jusies³ un k uvis aktu ls jaut jums par soci l s

¹ Latvij Eiropas Soci l harta ir sp k no 2002.gada 02.marta. Saska ar t s 13.pantu ikvienai personai, kurai tr kst attiec gu l dzek u, ir ties bas uz soci lo un medic nisko pal dz bu, paredzot Latvijas valstij k l gumsl dz jai pusei pien kumu nodrošin t to, ka ikvienai personai, kam tr kst attiec gu l dzek u un kas nesp j nodrošin t šos l dzek us vai nu pašas sp kiem vai no citiem avotiem, it paši no soci l s apdrošin šanas sist mas pabalstiem, tiek sniegta atbilstoša pal dz ba un slim bas gad jum - attiec g s personas st voklim atbilstoša apkope.

² Profesion la soci l darba att st bas pamatnost dnes 2014.-2020.gadam (VSS izsludin ts 20.06.2013.; VSS-1030), Pamatnost dnes ANO Konvencijas par personu ar invalidit ti ties b m stenošanai 2014.-2020.gadam (VSS izsludin ts 06.06.2013.; VSS-598), Pamatnost dnes soci lo pakalpojumu att st bai 2014.-2020.gadam (VSS izsludin ts 01.08.2013.; VSS-1509), Nodarbin t bas un iek aujošas izaugsmes pamatnost dnes 2014.-2020.gadam (projekts izstr des stadij).

³European Commision, Social protection budgets in the crisis in the EU, Working Paper 1/2013, Olivier Bontout & Terezie Lokajickova, 5.lpp.

droš bas sist mas sp ju nodrošin t m jsaimniec bas ien kumu aizsardz bu noteikt l men un sniegt ieguld jumu ekonomisk cikla stabiliz šan un att st b .

Latvij izdevumi soci lai droš bai jeb soci lajai aizsardz bai sal dzin jum ar cit m ES dal bvalst m, k ar Baltijas valstu vid ir vieni no zem kajiem. Lai gan ekonomisk s kr zes s kumposm bija v rojams izdevumu procentu l patsvara pieaugums no 12,7% no IKP 2008.gad uz 16,9% no IKP 2009.gad un 17,8% no IKP 2010.gad , joproj m šie r d t ji iev rojami atš iras no ES vid j r d t ja, kas laika posm no 2005.-2010.gadam ir sv rst jies vid ji 27-29% robež s (skat. 1.tabulu pielikum). Ar p ckr zes posma veiktais soci l s droš bas izdevumu izv rt jums⁴ dal bvalst s liecina, ka Latvija ir to valstu vid , kur s 2011.un 2012.gad v l joproj m ir v rojams noz m gs izdevumu procentu lais samazin jums. 2011.gad soci l s aizsardz bas izdevumu patsvars IKP samazin j s sal dzin jum ar diviem iepriekš jiem gadiem un veidoja 15,1%. K nor d ts PB p t jum , lai gan soci l s droš bas izdevumu sal dzin jums starp valst m prasa ar detaliz tu fisk l s un ekonomisk s situ cijas, k ar izdevumu strukt ras izv rt jumu šaj s valst s un nav viennoz m gas atbildes, cik valsts var un cik tai vajadz tu t r t soci l s droš bas izdevumiem, tom r ir iesp jams nov rt t, kas b tu j uzlabo šaj sist m⁵. emot v r iepriekšmin to inform ciju un nabadz bas situ ciju Latvij , ir j izv rt esošo ieguld jumu efektivit te un j p rstruktur t , lai atbalsts sasniegtu visnabadz g kos iedz vot jus. Soci l s droš bas izdevumu efektivit tes pilnveidošana un soci lo nevienl dz bu mazinoša sadal juma nodrošin šana starp daž du ien kumu grupu iedz vot jiem ir nepieciešama, lai nodrošin tu ar lab ku sist mas sagatavot bu ekonomisk s lejupsl des gad jum⁶. L dztekus j uzsver, ka zi ojum netiek izskat tas nepieciešam s r c bas cit s sist m s (piem ram, nodok u, izgl t bas un vesel bas), kur s ar nepieciešams pl not m r tiec gus pas kumus nabadz bas un ien kumu nevienl dz bas mazin šanai, emot v r to ietekmes noz m gumu.

T k pied v tie risin jumi paredz sist mas pilnveidošanu tikai atseviš s soci l s droš bas jom s, turkl t ar sam r ierobežotiem finanšu resursiem, j apzin s, ka krasas izmai as nabadz bas situ cijas uzlabošan š di nevar tikt pan ktas, un nabadz bas riskam pak auto iedz vot ju skaits tikai ar labkl j bas nozar pl notajiem pas kumiem b tiski netiks samazin ts. Iev rojamas izmai as nabadz bas mazin šan ir pan kamas, tikai stenojot m r tu un integr tu politiku vis s jom s, kas tieši un netieši ietekm indiv da efekt vas nodarbin t bas iesp jas un nepieciešamo pakalpojumu pieejam bu⁷. Labkl j bas ministrijas pied v to soci l s droš bas sist mas pilnveidošanas risin jumu *m r is* ir palielin t publisko resursu izlietošanas efektivit ti, sniedzot finansi lo atbalstu nabadz g kajiem un neaizsarg t kajiem iedz vot jiem, k ar , emot v r PB p t juma rezult tus, izvirz t turpm kos sasniedzamos m r us vid j termi ien kumu nevienl dz bas mazin šan .

⁴Turpat, 17.lpp.

⁵PB p t jums „Latvija: kurš ir bezdarbnieks, ekonomiski neakt vais vai tr c gais?“, Expenditure and performance benchmarking country level, Expenditure and performance of welfare benefits and employment programs in Latvia, 18.lpp.

⁶Turpat, 10.lpp.

⁷Saska ar Latvijas Nacion laj att st bas pl n 2014.–2020.gadam noteikto cilv ka drošumsp jas priorit ti.

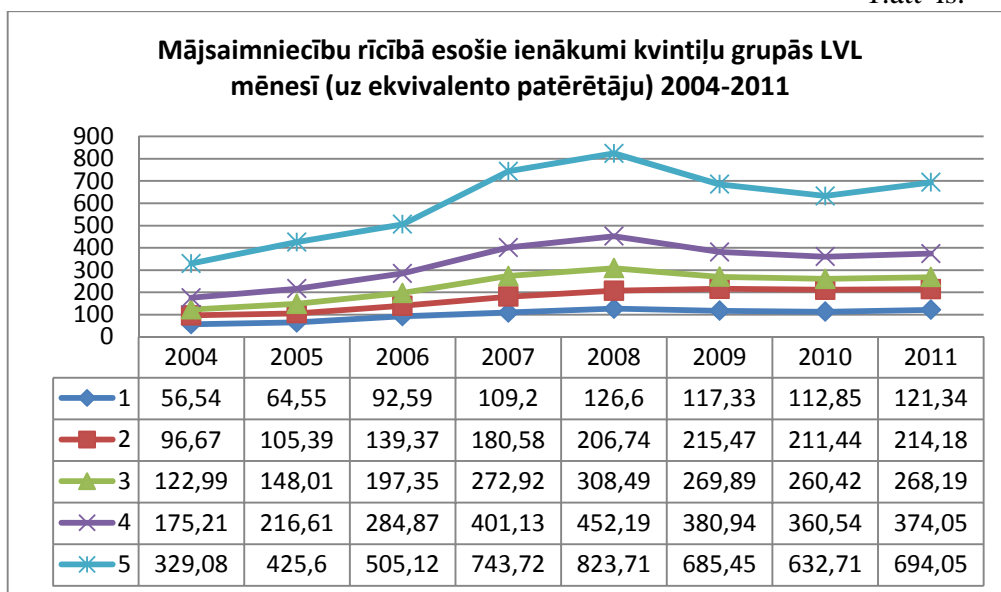
1. SITUĀCIJAS RAKSTUROJUMS

1.1. Nabadzība Latvijā⁸

Līdz ar ekonomiskās situācijas strauju pasliktināšanos finanšu un ekonomiskās krīzes rezultātā Latvijā 2008.-2010.gadā bija vairojama ienākumu samazināšanās – galvenokārt darba zaudējuma un atalgojuma samazināšanas rezultātā, kas atspoguļojas arī iedzīvotāju vidējās ienākumos. Ienākumu samazinājums lielā vai mazākā mērā skāra mājaimniekus visās kvintīļu⁹ grupās. Procentu lieli kais samazinājums bija vairojams turpat, kā arī mājaimniekus – salīdzinot ar 2008.gadu, 2010.gadā 5.kvintīlī ienākumi samazinājās par 23%, 4.kvintīlī – par 20% un 3.kvintīlī – par 16%. Lai gan zemākajiem ienākumu kvintīlī procentu laiks samazinājums bija mazāks (1.kvintīlī – 11%, 2.kvintīlī pieauga par 2,3%), tomēr tas bija relatīvi jūtīgāks, emotīvā ienākumu zemos apmērus (skat. 1.attēlu).

Krīzes periodā palielinājās starpība starp nabadzības riskam pakārtotiem personu faktiskiem ienākumiem un nabadzības riska sliekšni (relatīvā mediana nabadzības riska plaisa), pieaugot no 29% (zem nabadzības riska sliekšņa) 2008.gadā līdz 32% 2010.gadā. Tas liecina, ka nabadzības dzīvums visur, kā arī mājaimniekus krīzes ietekmē pieauga, bet, paplašinot valsts un pašvaldību atbalstu turpat gajiem iedzīvotjiem, 2011.gadā relatīvā mediana nabadzības riska plaisa atkal samazinājās līdz 28,6% (skat. 1.attēlu pielikuma).

1.attēls.

Avots: Centrālās statistikas pārvaldes dati.

Pirmo divu kvintīļu ienākumu mazāku samazinājumu lielā mērā ietekmēja Sociālās drošības tīkla stratēģijas¹⁰ pasākumu īstenošana. To pierāda arī statistiskie informācija par

⁸ Nabadzības situācija Latvijā šajā sadaļā tiek analizēta, pamatojoties uz ES nabadzības mērīšanas metodoloģiju.

⁹ Kvintīle (EU-SILC apsekojums) - viena piektdaļa (20%) no apsekotajiem mājaimniecību skaita, kuras sagrupētas pieaugošā secībā pēc turpmāk esošajiem ienākumiem uz vienu mājaimnieku locekli.

¹⁰ Ministru kabineta rīkojums Nr.490 „Par Sociālās drošības tīkla stratēģiju” (pieņemts 2010.gada 18.augustā (prot. Nr.41 82.§). Pieejams www.likumi.lv.

sociālo transfertu¹¹ ietekmi uz mājaimniecību ienākumiem, kuru ietekme krāšņā periodā būtiski palielinājās un samazinājās iedzīvotjiem risku nokļūstot nabadzībā. Ja 2007.gadā un 2008.gadā sociālie transferti nabadzības riska indeksu samazināja nedaudz vairāk nekā par 10 procentpunktiem, tad laikā posmā no 2009.līdz 2011.gadam šī ietekme dubultojās un sociālie transferti nabadzības risku samazināja vairāk nekā par 22 procentpunktiem¹². Sociālie transferti lielko patsvaru veido pirmo trīs kvintīlīšu mājaimniecību ienākumu kumulatīvā – vidējā 44% (skat. 2.tabulu pielikuma).

Konkrēti Pasaules Bankas pētījums¹³ (turpmāk – PB pētījums) mājaimniecību ienākumu analīzē OECD¹⁴ valsts ekonomiskās krāšņās situācijas apliecina, ka recesija visnegatīvāk ietekmē zemo ienākumu grupas un tās vislielāk izjūt ekonomiskās situācijas uzlabošanās. Līdzīgas tendences vērojamas arī Latvijā. Mājaimniecību vidējais ienākumu pieaugums sekmīgi nabadzības riska pieaugumu, jo turcgo iedzīvotju ienākumi nepalielinājās, līdz ar to turīgajiem iedzīvotjiem, attiecīgi nabadzības risks turpina pieaugt¹⁵. Ekonomiskās situācijas stabilizācija vispozitīvāk ietekmi ir atstājusi galvenokārt uz turīgajām mājaimniecībām, savukārt mājaimniecības ar zemiem ienākumiem ir minimāli izjūt ekonomikas atveseļošanās. 2011.gadā iedzīvotju ienākumi šķaidījās pieaugtā lielā mērā tieši turīgākajiem iedzīvotjiem (5.kvintīlī) – par 10%. **Ienākumu nevienlīdzību** raksturojošie rādītāji, tāi skait S80/S20 ienākumu kvintīlī attiecības indekss¹⁶ Latvijā ir viens no augstākajiem starp ES dalībvalstīm – 5.kvintīlī ienākumi ir vidējā 7 reizes lielāki nekā 1.kvintīlī (skat. 2.attēlu pielikuma), kamēr ES vidējais rādītājs ir 3-4 reizes¹⁷. Ienākumu nevienlīdzība ir viens no galvenajiem augsta nabadzības riska cēloņiem valstī, kas jau daudzus gadus ir nemainīgi pastāvīga problēma nevienlīdzīgās ienākumu pardaļes rezultātā. Tomēr jāņem vērā, ka Latvijā iedzīvotju ienākumi ir ļoti kompakti (skat. 1.tabulu), tāpēc pat nelielas izmaiņas vienas kvintīlī grupas ienākumos var relatīvi pasliktināt otras kvintīlī grupas situāciju.

1.tabula.

Iedzīvotju ienākumu augstākā un zemākā robeža kvintīlī grupās 2011.gadā

		uz vienu mājaimniecību locekli		
		Vidējā	zemākā robeža	augstākā robeža
		214,01		
Kvintīlī	1	73,45		līdz 113,17
	2	139,92	113,20	164,04

¹¹ Sociālie transferti ir valsts, pašvaldību un pensijas un pabalsti, izmaksāti uz turīgākajiem ienākumiem, stipendijas, sociālās apdrošināšanas pabalsti un kompensācijas, tāi skait ar citu valstu.

¹² Centrālās statistikas pārvaldes statistisko datu krājums „Ienākumi un dzīvības apstākļi Latvijā 2012.gadā”, Rīga, 2013.

¹³ PB pētījums „Latvija: kurš ir bezdarbnieks, ekonomiski neaktīvais vai turcīgais?”, Analysis of the incentive structure created by the tax and benefit system, Financial incentives of the tax and benefit system in Latvia, 5 lpp.

¹⁴ Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija jeb ESAO (tulks. - Organization for Economic Cooperation and Development, turpmāk tekstā - OECD).

¹⁵ PB pētījums „Latvija: kurš ir bezdarbnieks - ekonomiski neaktīvais vai turcīgais?”, Expenditure and performance benchmarking country level, Expenditure and performance of welfare benefits and employment programs in Latvia, 29.lpp.

¹⁶ Attiecībā starp ienākumu kumulatīvo summu, ko saņem 20% valsts iedzīvotju ar augstākajiem ienākumiem (augstākā kvintīlī), pret ienākumu kumulatīvo summu, ko saņem 20% valsts iedzīvotju ar zemākajiem ienākumiem (zemākā kvintīlī), LR Centrālās statistikas pārvalde.

¹⁷ PB pētījums „Latvija: kurš ir bezdarbnieks, ekonomiski neaktīvais vai turcīgais?”, Labor market and social conditions diagnostic, Poverty, inequality and the social impact of the financial crisis in Latvia, 9., 10.lpp.

	3	182,57	164,15	204,76
	4	247,07	204,79	306,08
	5	478,79	no 306.22	

Avots: Centrālstatistikas pārvalde, EU-SILC2012

Kompakti ienākumi jau 2002.gadā identificējami pie nelielām Nderlandes F.Gasmane, kad pat ja nabadzība Latvijā, nonkot pie secinājuma, ka „[...] Latvijā nepastāv vidusšķira, jo pār joprojām 80% iedzīvotāju sadalījums gan pēc ienākumiem, gan izdevumiem ir ļoti kompakts.”¹⁸

Nabadzības riska sliekšnis¹⁹ vienas personas mājāsīmiņiem 2011.gadā veidoja 1877 latus gadā jeb 156 latus mēnesī (skat. 3.attēlu pielikumā). Procentuāli nabadzības riska sliekšnis 2008.-2010.gadu periodā pakāpeniski samazinājās, bet 2011.gadā sāka pieaugt, ko var izskaidrot divējādi. Pirmkārt, krīzes periodā ienākumi samazinājās galvenokārt tur, kur sīkās mājāsīmiņības (pamatdarbības ienākumiem no algota darba), tādējādi samazinot arī nabadzības sliekšņa apmēru un tādējādi cilvēku skaitu, kuru ienākumi ir zemāki par šo sliekšni. Otrkārt, ienākumi, kuri ir nedaudz virs vai zem nabadzības sliekšņa pirmskrīzes periodā galvenokārt bija atkarīgi no pirmspensijas un pensijas vecuma cilvēkiem (virs 60 gadiem), kuru ienākumi ir stabili zemi; - vecuma grupai 65+ ienākumi pār vecuma grupu vidējais ir vieni no zemākajiem pēdējo desmit gadu laikā (skat. 4.attēlu pielikumā) un krīzes periodā tie praktiski nemainījās sociālās apdrošināšanas maksājumu (vecuma pensiju) stabilitātes. Tādējādi, samazinoties nabadzības riska sliekšnim, lielā daļā šo cilvēku ienākumi vairs nebija zemāki par nabadzības sliekšni²⁰. Savukārt 2011.gadā nabadzības riska sliekšnis pieauga, jo palielinājās ienākumi tieši tur, kur sīkās mājāsīmiņības, kurās pirmspensijas un pensijas vecuma cilvēki neveido lielu proporcionalo patsvaru, attiecīgi pieaugot nabadzības riskam, paši iedzīvotāji virs 60 gadiem. Tas nozīmē, ka, saglabājoties relatīvi zemiem ienākumiem iedzīvotājiem virs 60 gadiem arī turpmāk, nabadzīgāko iedzīvotāju vidū šī vecuma grupa atkal varētu veidot proporcionali lielāko daļu.

Ekonomiskās krīzes dzīvē un tās radīto negatīvo sekunāro ietekmi uz iedzīvotāju dzīvībai izskatāmi atspoguļojas nabadzības un materiālās nenodrošinātības rādītājos, iezīmējot gan kopīgās tendences, gan nabadzības riskam visvairāk pakļauts iedzīvotāju grupas. Augstākie nabadzības riski nemainīgi trīs gadu garumā ir nepilnais un daudzbrūnīmenis, kā arī vienas personas mājāsīmiņības. 2011.gadā nabadzības riska indekss nepilnais īmenis (brūnīmenis/uz audzina viens no vecākiem) bija 41,5% (pretī, gandrīz puse no viena vecāka īmenim dzīvo uz nabadzības sliekšņa), daudzbrūnīmenis – 35,9% (attiecīgi gandrīz katrā trešā daudzbrūnīmenē ir nabadzīga) un vienas personas mājāsīmiņības – 27,6% (gandrīz katrs trešais Latvijas iedzīvotājs, kurš dzīvo viena/-a, atrodas uz nabadzības sliekšņa), kam rādītāji šīs rādītājus sasniedza 19,2% (skat. 5.attēlu pielikumā). Tātad Latvijā ir augstākie brūnīmenis patsvars, kas dzīvo viena vecāka īmenis – 23,3% (ES-27 vidū – 13,6%)²¹. Tādējādi nabadzības rādītāju analīzē pēc vecuma grupām apliecina, ka 2011.gadā nabadzības riskam visvairāk bija pakļauti bērni (24,4%), kam sekoja jaunieši (20,1%) un iedzīvotāji vecumā no 50-64 gadiem (20,1%) (skat. 6.attēlu pielikumā).

¹⁸ Gasmane, F. (2002). Pēdējās desmit gadu sociālā realitāte. Sociālās politikas pētījumu sērija „Labklājības sistēmas reforma – šodien un nākotnē”. 55-65 lpp. Latvijas Republikas Labklājības ministrija un Apvienoto Nāciju attīstības programma, Rīga.

¹⁹ Nabadzības riska sliekšnis ir 60% no rēķināto ienākumu mediana pār ienākumu ekvivalento patēriņu (pamatojoties uz ES nabadzības mērīšanas metodoloģiju).

²⁰ PB pētījums „Latvija: kurš ir bezdarbnieks, ekonomiski neaktīvais vai trūcīgais?”, Labor market and social conditions diagnostic, Poverty, inequality and the social impact of the financial crisis in Latvia, 25.lpp.

²¹ Eurostat, Statistics in Focus, Population and social conditions, 52/2011.

B rnu un ar da ai jauniešu nabadz bas risks liel m r ir atkar gs no vec ku ien kumiem. Kopš 2008.gada ien kumi visvair k saruka jauniešiem un iedz vot jiem vecum no 45-64 gadiem, kas da ji ietekm ja k b rnu, t ar jauniešu nabadz bas pieaugumu. B rnu nabadz bu var skaidrot ar ar emigr cijas tendenc m - 2008.-2010.gada period no valsts emigr ja 102 t kst. iedz vot ju, nereti b rnus atst jot pie otra vec ka, vecvec kiem, citiem radniekiem vai pazi m. Turkl t š du gad jumu skaitam joproj m ir tendence pieaugt (no 2855 1.-12.klašu skol niem 2008./2009.m.g. l dz 3325 - 2010./2011.m.g.)²².

L dztekus ir j nor da, ka 26% no nabadz bas riskam pak autajiem iedz vot jiem ir nodarbin ti, iez m jot **nodarbin to nabadz bas probl mas** aktualit ti Latvij ²³. Sal dzinot ES dal bvalstu vid jo bruto algu izl dzin taj s cen s, Latvij t ir viena no zem kaj m aiz Bulg rijas un Rum nijas (sk. 7.att lu pielikum). Turkl t Latvij ir paši augsta darbasp ka nodok a likme person m, kas sa em zemus ien kumus: nodok u sloga da a peln t jam bez apg d jamiem 2010.gad bija sest liel k starp ES iedz vot jiem, kas pelna 67% no vid j s algas. Turpretim nodok u sloga da a augstu ien kumu peln t jiem ir krietni zem ES vid j l me a, k rezult t valst veidojas augsta ien kumu nevienl dz ba. Turkl t Baltijas valst s sal dzin jum ar cit m ES dal bvalst m ir visaugst kais nabadz bas risks m jsaimniec b s ar oti zemu darba intensit ti²⁴. Gandr z divas trešda as no nabadz gajiem iedz vot jiem veido cilv ki, kas dz vo m jsaimniec b ar zemu darba intensit ti. Kopš 2011.gada Latvij ir samazin jies str d jošo skaits, kam noteikta atbilst ba tr c gas personas statusam (no 33,5 t kst. person m 2010.gad l dz 27,2 t kst. person m 2012.gad), tom r to patsvars starp tr c gajiem pieaug (no 14,7 % 2010.gad l dz - 15,4 % 2012.gad) un joproj m ir v rt jams k augsts.

Analiz jot nabadz bas risku noteikt m iedz vot ju grup m, iez m jas izteikta **re ion l un izgl t bas ietekme**²⁵. Personas ar pamata vai vid jo izgl t bu ir vair k pak autas nabadz bas riskam k personas ar augst ko izgl t bu. Nabadz bas riska indekss cilv kiem ar augst ko izgl t bu ir 7%, savuk rt ar pamata izgl t bu šis r d t js sasniedz 42%. Analoga tendence ir v rojama ar starp lauku un pils tas iedz vot jiem – lauku iedz vot ji ir iev rojami vair k pak auti nabadz bas riskam k pils tas iedz vot ji.

Nabadz bas kontekst vienl dz b tisks ir **vesel bas** jaut jums, emot v r , ka tas ietekm indiv da darbasp jas un dz ves kvalit ti kopum . Zemo ien kumu un problem tisk s vesel bas apr pes pieejam bas, piem., rindas, imenes rstu attieksmes un pakalpojumu d rdz bas²⁶ rezult t iedz vot jiem ir ierobežotas iesp jas piek t vesel bas apr pes pakalpojumiem. Savuk rt neatbilstošs vesel bas st voklis var b t bezdarba iemesls, k rezult t cilv kam ir ierobežotas iesp jas g t pietiekamus ien kumus, t d j di sevi pak aujot nabadz bas un soci l s atstumt bas riskam.

Latvij sal dzin jum ar cit m ES dal bvalst m ir otrs augst kais **materi l s nenodrošin t bas**²⁷ un **dzi as materi l s nenodrošin t bas r d t js**²⁸, kas nor da uz lielu

²²Informat vais zi ojums par b rnu st vokli Latvij 2010.gad . Pieejams <http://polsis.mk.gov.lv/view.do?id=3883>.

²³ PB p t jums „Latvija: kurš ir bezdarbnieks, ekonomiski neakt vais vai tr c gais?“, Labor market and social conditions diagnostic, Poverty, inequality and the social impact of the financial crisis in Latvia, 29.lpp.

²⁴, Turpat 25.lpp.

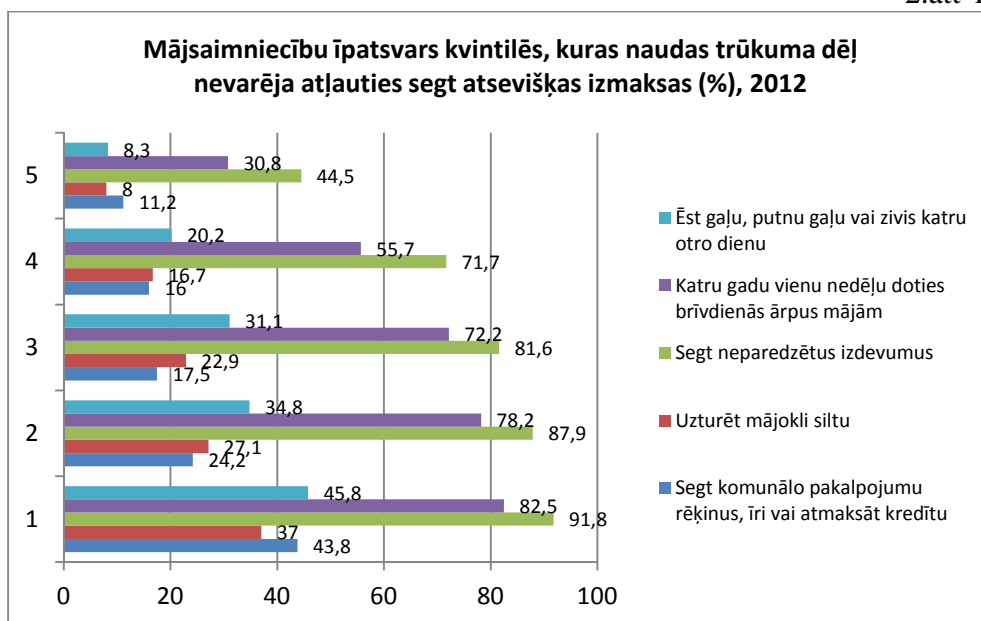
²⁵ Turpat, 25., 26., 29.lpp.

²⁶ P t jums „Iedz vot ju apmierin t ba ar vesel bas apr pes pakalpojumiem un to sa emšanas iesp j m” (2008), Nacion lais vesel bas dienests. Pieejams <http://www.vmnvd.gov.lv/lv/petijumi-un-zinojumi/iedzvotju-apmierintba-ar-veselbas-aprpes-pakalpojumiem-un-to-saemas-iespjm>. Skat ts 05.10.2013.

²⁷ Materi l s nenodrošin t bas indekss raksturo personu patsvaru, kur m piem t **vismaz tr s** no š d m materi l s nenodrošin t bas paz m m: finansi lu iesp ju tr kums 1) segt komun los maks jumus, ri vai atmaks t kred tu, 2) finansi li at auties uztur t m jokli siltu, 3) segt p kš us, neparedz tus izdevumus no pašu

iedzīvotāju patstāvību, kuri nespēj norīnēt tiesības par komunālajiem maksājumiem, uzturēt siltumjokli un apstiprināt pilnveidošanu, nerunājot par iespējamiem neparedzētiem izdevumiem un reizi gadā vienu nedēļu atpūsties ārpus mājām. Ja ES-27 materiāls nenodrošināt bas indekss 2011.gadā bija 18,2% un dzīšanas materiāls nenodrošināt bas indekss – 8,8%, tad Latvijā šie rādītāji attiecīgi bija 49% un 31%. Dzīšanas materiāls nenodrošināt bas indekss 1.kvintiles mājāsniecības Latvijā gandrīz 3 reizes pārsniedz ES-27 vidējorādītāju (LV - 61,5%; ES-27 - 22,6%), turklāt šadā tendence ir vārojama faktiski visās kvintilgrupās. Ievārojami atširas turīgako (5.kvintile) un trācīgako (1.kvintile) iedzīvotāju iespēja segt ar mājāsniecību saistītās izmaksas (sk. 2.attēlu), lai gan neparedzto izdevumu segšana rada grūtības visām kvintilgrupām.

2.attēls

Avots: Centrālā statistikas pārvalde.

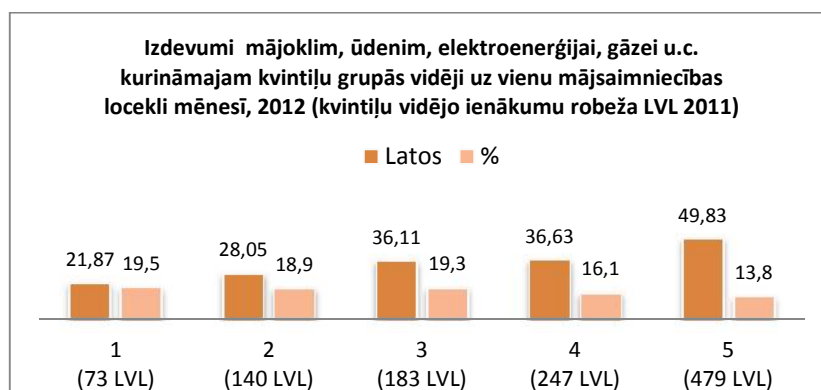
2012.gadā vairākkārtīgas reizes pieaudzis to mājāsniecību patsvars 1.kvintilē, kuras salīdzinājumā ar 2008.gadu nevarēja segt komunālo pakalpojumu rēķinus, īri vai atmaksāt kredītus. Izdevumi par mājokļa komunālajiem pakalpojumiem 2011.gadā veidoja otro lielāko izdevumu patsvaru kopājos mājāsniecības patērētajos izdevumos aiz izdevumiem par mājokli, proti, 16,6%. Savukārt 1.kvintiles mājāsniecības izdevumiem mājoklim veidoja gandrīz piekto daļu (19,5%) no patērētajiem izdevumiem. Ievārojams, ka 1.kvintiles vidējorādītāju robežu uz vienu mājāsniecības locekli – 73 latus, mājokļa izdevumu patsvars sastāda gandrīz trešo daļu no šāskvintiles ienākumiem, savukārt otrajai un trešajai kvintilei – piekto daļu no ienākumiem (skat. 3.attēlu). Starp 3. un 4.kvintili, lai arī izdevumu patsvars atširas, absolūtie izdevumi ir analogi – 36 latus uz vienu mājāsniecības locekli. Attiecīgi 3.kvintiles mājāsniecības izdevumu patsvars par mājokli ir ļoti augsts. Tikai par 0,2 procentpunktiem šo izdevumu patsvars ir zemāks vistrācīgākajā – pirmajā kvintilē (ienākumu robežas no 0 līdz 113 latus uz vienu mājāsniecības locekli).

1) dzīvokli, 4) apstiprināt gaļu, putnu gaļu vai zivis katru otro dienu, 5) katru gadu vienu nedēļu doties brīvdienās ārpus mājām, 6) lietot savā vajadzībā vieglo auto, 7) veikt mazgājamo mašīnu, 8) krāsot televizoru, 9) telefonu.

²⁸ Dzīšanas materiāls nenodrošināt bas raksturo personas, kurām piemīt vismaz etras no materiāls nenodrošināt bas pazīmēm (skat. 27.zemsvētras atsauces definētās materiāls nenodrošināt bas pazīmes).

LMZino_211113_3AEAD3; Informatīvais ziņojums „Priekšlikumi sociālās drošības sistēmas pilnveidošanai”

3.att ls.

Avots: Centrālā statistikas pārvalde.

Jāatzīmē, ka 2011.gadā gandrīz 45% (2012.gadā – 44%) mājsaimniecību ar mājokli saistītie izdevumi sagādāja ļoti lielas finansiālas grūtības²⁹.

Emotīvā mājsaimniecību augstās parādāistības par komunālajiem pakalpojumiem, plānotos elektroenerģijas tirgus liberalizācijas pasākumus un paredzamo elektroenerģijas lietotāju izdevumu pieaugumu, Labklājības ministrijas piedāvātie risinājumi ir jāvērtē kontekstā ar Ekonomikas ministrijas plānotajiem pasākumiem enerģētiskā nabadzības mazināšanai tirgus liberalizācijas situācijā un vienotā dzīvokļa jeb mājokļa pabalsta kritēriju izstrādā.

Nabadzības situācijas izvērtējums par to, ka:

- galvenais nabadzības riskam pakļauts iedzīvotāju grupas ir nepilns un daudzbrūņu ģimenes, vienas personas mājsaimniecības, zemas darba intensitātes un bezdarbnieku mājsaimniecības, kā arī bērni, jaunieši un pirmspensijas vecuma iedzīvotāji;
- iedzīvotāji ar zemiem ienākumiem praktiski neizjūt ekonomiskās situācijas stabilizāšanos, un mājsaimniecību vidējais ienākumu pieaugums notiek tur, kur mājsaimniecību ienākumu palielināšanās rezultātā;
- aktuāli kā kļūst nodarbinātības nabadzības problēma, kas vidējtermi un ilgtermi var paaugstināt šo personu nabadzības risku un radīt papildus slodzi sociālās drošības sistēmai;
- sociālajiem transfertiem ir būtiska nozīme tieši nabadzīgās mājsaimniecību ienākumu stabilizāšanā gan ekonomiskās krīzes, gan pēckrīzes periodā;
- nabadzības cēloņi izriet no nevienlīdzīgās ienākumu pārdalīšanas, tomēr jāņem vērā Latvijas iedzīvotāju kompaktais ienākums, kā arī reģionālā, izglītības un veselības ietekme;

²⁹ CSP, Statistisko datu krājums „Ienākumi un dzīvības apstākļi Latvijā 2012.gadā”, Rīga, 2013.

- zemo ien kumu rezultāt valstī ir augsta materiālā nenodrošinātība, kas veicina nabadzību un sociālo atstumtību.

Disproporcionalis ienākumu pieaugums un iedzīvotāju kompaktie ienākumi līdz ar ienākumu nevienlīdzības un nabadzības riskam pakārti iedzīvotāju patsvara palielināšanos Latvijā rada izaicinājumus sociālpolitiku plānošanā, jo ir vienlīdz svarīgi rast līdzsvaru, lai piedāvātā atbalsta mehānismu krāzes situācijās sniegtu adekvātu atbalstu nabadzīgajiem iedzīvotājiem, spertu mazināt ekonomiskās krāzes radītās negatīvās sekas un vienlaicīgi veicinātu iedzīvotāju aktivizāciju un nodarbinātību.

1.2. Minimālie ienākumu sliekšņi Latvijā

Nabadzības situācijas analīzei un sociālās iekaušanas politikas izstrādei tiek izmantotas dažādas atskaites sistēmas un statistiskie rādītāji kopumi, kas variē starp ES dalībvalstīm. Dalībvalstu sociālās situācijas salīdzinošai analīzei tiek izmantoti ES līmenī definētie rādītāji. Ar „ES2020” stratēģijas definēto nabadzības mazināšanas mērķu³⁰ sasniegšanai ir izstrādāts rādītāju kopums, kas ļauj analizēt progresu šajā jomā un veikt savstarpēji salīdzinošu analīzi.

Eiropadome 2000.gadā (Lisabonā, Nicī) definēja vienotu mērķi Eiropas Savienībai – **mazināt nabadzību un sociālo atstumtību**. Šajā saistībā Eiropadome 2001.gada decembra sanāksmē Līkenā apstiprināja pirmos 18 vienotos monetāros nabadzības un ienākumu nevienlīdzības indikatorus³¹, ar kuriem izvērtēt un pārraudzīt dalībvalstu progresu sociālās iekaušanas mērķu īstenošanā. Šie indikatori ir relatīvi, un tie ir atvasināti no vidējā ienākuma līmeņa, attiecīgi tie *raksturo relatīvo, nevis absolūto nabadzības risku valsts iedzīvotāju vidū*. Monetāros nabadzības un ienākumu nevienlīdzības indikatorus tiek iegūti apsekojumā „Eiropas Savienības statistika par ienākumiem un dzīvības apstākļiem” (turpmāk – EU-SILC apsekojums), ko veic Centrālās statistikas pārvalde, un tie tiek aprēķināti, balstoties uz ekvivalentajiem rādītājiem³². Šie indikatori jūzskata par vienotu veselumu, kas līdzsvaroti atspoguļo ES sociālās problēmas. Līkenas indikatori attiecas uz *etr m nozīmīgām sociālās iekaušanas dimensijām* (finansiālo nabadzību, nodarbinātību, veselību un izglītību), izceļot daudzos sociālās atstumtības aspektus.

Vērtējot ES dalībvalstu praksi noteikto rādītāju izmantošanā, jānoņem nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas politiku, var secināt, ka par atskaites sistēmu tiek izmantoti dažādi ienākumu sliekšņi un šīs sistēmas tiek modificētas atbilstoši nacionālā līmeņa politikas ietvaram, kā arī atbilstoši katras valsts sociālajai un ekonomiskajai situācijai. Līdz ar to nevar runāt par „tīrā ideāla” piemērošanu praksē vai noteiktiem atskaites punktiem kā labākās prakses piemēriem.

³⁰ Latvijā „ES2020” stratēģijas noteiktās nabadzības samazināšanas mērķis līdz 2020.gadam: novārst nabadzības un sociālās atstumtības risku 121 tūkst. Latvijas iedzīvotāju. Mērķa rādītājs sastāv no diviem indikatoriem – nabadzības riskam pakārti personu patsvars un/vai personu patsvars zemas darba intensitātes mēsajamniecībās (%). Savukārt ES izvirzītās nabadzības samazināšanas mērķis līdz 2020.gadam: novārst nabadzības risku vismaz 20 miljoniem ES iedzīvotāju. Šis mērķis tiek mērīts ar trīs rādītājiem: nabadzības riskam pakārti personu patsvars, dzīšanas materiālās nenodrošinātības indekss un/vai personu patsvars zemas darba intensitātes mēsajamniecībās (%).

³¹ LR Centrālās statistikas pārvaldes mājas lapā: [datubazes -> iedzivotaji un socialie procesi -> monetari nabadziba un ienakumu nevienlidziba](http://www.csb.gov.lv). ES Statistikas biroja Eurostat mājas lapā: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/income_social_inclusion_living_conditions/data/database.

³² LR Centrālās statistikas pārvaldes mājas lapā: <http://www.csb.gov.lv/statistikas-temas/metodologija/nabadzibas-ienakumu-nevienlidziba-36833.html>. Skatīts 14.01.2013.

Lai objektīvāk atspoguļotu Latvijā esošos minimālos ienākumu sliekšņus, to piemērošanu praksē, kā arī esošās sistēmas trūkumus no politikas plānošanas viedokļa, šajās sadaļās izvērtēti nabadzības noteikšanas kritēriji gan no juridiskā, gan metodoloģiskā skatupunkta.

Latvijā var izšķirt piecus minimālos ienākumu sliekšņus, kas atšķiras pēc to izmantošanas mērķa, tiesiskā pamatojuma un metodoloģiskā aprīkojuma (skat. 2.tabulu).

2.tabula

Nabadzības riska jeb minimālo ienākumu sliekšņi Latvijā

SLIEKSNIS	Noteikts normatīvajos aktos	Noteikta aprīkojuma metodoloģija
Trīcīgas personas ienākumu sliekšnis	Noteikts	Nav
Maznodrošinātās personas ienākumu sliekšnis (diferenciālais)	Noteikts	Nav
Garantētā minimālā ienākumu (GMI) līmeņa sliekšnis	Noteikts	Nav
Nabadzības riska sliekšnis	Nav noteikts	Ir
Iztikas minimums	Nav noteikts	Ir

Avots: Kāla, E. Nabadzības sliekšņa alternatīvas Latvijā. Maģistra darbs (2013), pieejams Vidzemes Augstskolas bibliotēkā.

Būtiskākās problēmas, pastāvot šiem dažādajiem ienākumu sliekšņiem, ir saistītas gan ar to, ka nav iespējams izstrādāt mērķtiecīgu un labi izstrādātu politiku, jo resursi netiek koncentrēti mērķa sasniegšanai, gan ar to interpretāciju (problēmas atspoguļošanai tiek izmantoti dažādi rādītāji), dažādajiem viedokļiem sabiedrībā par to piemērošanu (piemēram, nabadzības riska sliekšni nepieņem likumdošanā, jo tas ir ES noteikts, bet iztikas minimumu mediji regulāri izmanto, lai gan likumdošanā to nepieņem), kā arī pamatotību un saikni ar iedzīvotāju ienākumu raksturojošiem rādītājiem. Normatīvajos aktos definētie nabadzības jeb minimālo ienākumu sliekšņi nav pamatoti un nav saistīti ar rādītājiem, kas raksturotu iedzīvotāju situāciju. Tos nosaka, ņemot vērā konkrētā brāža finanšu līmeni, un tie nosaka konkrētus ienākumu apmērus, kas dod iespēju personām kvalificēties dažādu pakalpojumu saņemšanai, piemēram, pabalstam GMI līmeņa nodrošināšanai, atvieglojumi trīcīgām personām dažādu pakalpojumu pieejamībai utml. Savukārt iztikas minimums un nabadzības riska sliekšnis, kuri nav likumdošanā definēti, bet tie tiek aprēķināti, pamatojoties uz konkrētu metodoloģiju, pārsvarā tiek izmantoti statistiskie nolikumi.

Trīcīgas personas ienākumu līmenis līdz 2010.gadam bija saistīts ar minimālās darba algas apmēru, proti, tika noteikts, ka trīcīgas personas ienākumu līmenis uz katru ģimenes locekli pēdējā triju mēnešu laikā nepārsniedz 50% no attiecīgā gada 1.janvārī spēkā esošās minimālās darba algas valsts. Savukārt no 2010.gada trīcīgas personas ienākumu līmenis tika atsaistīts no minimālās darba algas un noteikts konstantā apmērā, proti, ģimene (persona) atzīstama par trīcīgu, ja tās vidējais ienākums katram ģimenes loceklim mēnesī

plūsmas triju mēnešu laikā nepārsniedz 90 latu³³. Trīcīgas īmenes (personas) statuss dod šiem cilvēkiem tiesības pretendēt uz virkni dažādiem pakalpojumiem un atbalstu ar atvieglotiem nosacījumiem.

Atšķirībā no trīcīgas personas ienākumu lēmuma **maznodrošinātās personas ienākumu lēmuma** nosaka katrā pašvaldībā individuāli, definējot tos attiecīgajos pašvaldības saistošajos noteikumos. Tiesību aktos nacionālā līmenī vienīgi noteikts, ka maznodrošinātās personas ienākumu lēmums nevar būt zemāks par trīcīgas personas ienākumu lēmumu. Tas nozīmē, ka pašvaldībām ir dotas tiesības veidot iedzīvotjiem labvēlīgāku sociālās palīdzības politiku. Vērtējot 2010. un 2011.gada Valsts statistikas pārskatu datus par maznodrošinātā lēmuma pašvaldībās, var secināt, ka:

- iespējams noteikt maznodrošinātās personas ienākumu lēmumu, kas ir augstāks par trīcīgas personas ienākumu lēmumu, ir izmantojušas 50 jeb 42% pašvaldības (no tām 3 republikas pilsētas: Rīga, Jūrmala un Jūrkabpils) 2010.gadā un 45 jeb 37% pašvaldības (no tām 4 republikas pilsētas: Rīga, Jūrkabpils, Ventspils un Jūrmala) 2011.gadā;
- maznodrošinātās personas ienākumu lēmumi 2010.gadā variāno no Ls 99 – Ls 259, savukārt 2011.gadā – no Ls 100 līdz Ls 250 mēnesī.

GMI lēmums ikgadīgi tiek noteikts, pamatojoties uz Labklājības ministrijas un Latvijas Pašvaldību savienības sarunām saistībā ar gadskārtējā valsts budžeta likuma projektu. Tādējādi GMI lēmums ir kompromisa rezultāts noteikts lielums, kas nav saistīts ar kardinālām jāsaimniecības ienākumus raksturojošiem lielumiem un nebalstās uz metodoloģiski pamatotu aprēķinu. Pašvaldības ir tiesīgas noteikt arī augstāku GMI lēmumu, nekā to ir noteikusi valdība. Minēto iespēju 2013.gadā ir izmantojušas 28 pašvaldības no 119 (23.5%)³⁴. Pabalstu GMI lēmuma nodrošināšanai ir tiesīgas saņemt īmenes vai atsevišķi iedzīvotājas personas, kuras atzītas par trīcīgām. Šo pabalstu aprēķina kā starpību starp Ministru kabineta vai pašvaldības noteikto GMI lēmumu (2013.gadā – 35 latu mēnesī vai pašvaldības noteiktais) katram īmenes loceklim un trīcīgas īmenes (personas) kopīgiem ienākumiem³⁵.

Iztikas minimuma rādītāja sasaiste ar normatīvajiem aktiem juridiski tika pārtraukta ar 2003.gadu, kad spēkā stājās Ministru kabineta noteikumi par trīcīgas personas statusu 2003.gadā³⁶, bet praksē šis rādītājs netiek piemērots jau kopš 1996.gada, kad minētā gada 26.martā tika pieņemti Ministru kabineta noteikumi Nr.75 „Noteikumi par trīcīgo īmeņu sociālās palīdzības pabalstu un trīcīgo īmeņu materiālsto voka novērtēšanu”. Attiecīgi iztikas minimumam ir tikai informatīvs raksturs, un to pamatā izmanto statistikas nolūkos, galvenokārt, plašsaziņas līdzekļos, raksturojot vai salīdzinot dažādus iedzīvotāju ienākumus. Tomēr Centrālās statistikas pārvalde šo rādītāju aprēķina, jo tas katru gadu tiek iekļauts Valsts statistiskās informācijas programmā, ko apstiprina Ministru kabinets. Pilna iztikas minimuma patērētāja preču un pakalpojumu groza lietiskais saturs un patērētāja normatīvi tika noteikti 1991.gadā, tādējādi tādā nomenklatūrā atspoguļo 80-to gadu beigās valdošo priekšstatu par minimālā patērētāja vajadzībām. Esošais iztikas minimuma grozs ietver pārtikas preces, nepārtikas preces un pakalpojumus, kuru apjoms nodrošināja tolaik cilvēkam sabiedrībā pieņemto minimālo iztikas lēmumu, izslēdzot, tai skaitā, veselības aprūpes un izglītības

³³ MK noteikumi Nr. 299, 30.03.2010.

³⁴ LM aptaujas rezultāti pieejami LM mājas lapā, sekojot šai vietnei <http://www.lm.gov.lv/text/2225>.

³⁵ MK noteikumi Nr. 550, 17.06.2009.

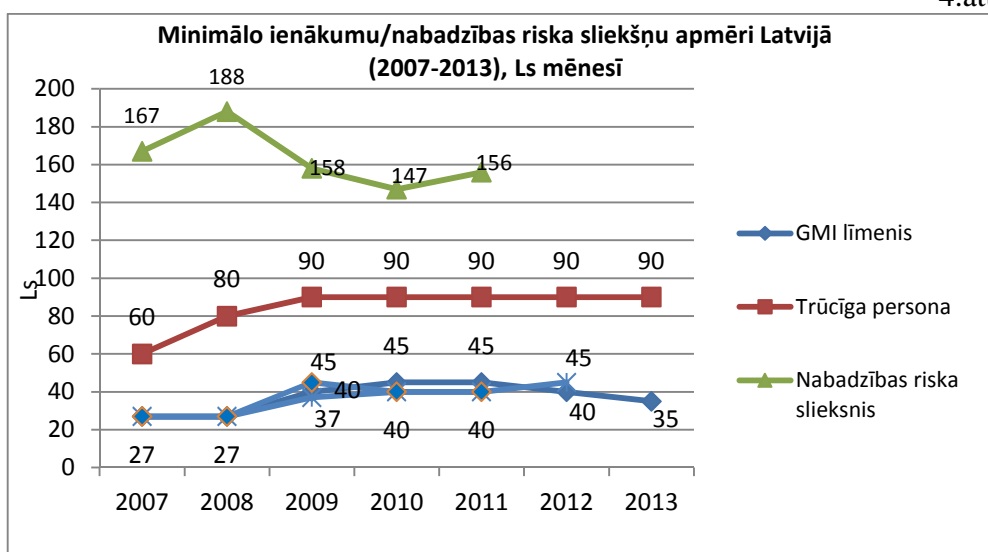
³⁶ MK noteikumi Nr. 97, 25.02.2003.

pakalpojumu, kuri savukārt esošaj situācijā ir ne vien nepieciešami, bet ieviešamajam izmaksu pozīciju iedzīvotāju patērētāju grozījumus.³⁷

Savukārt **nabadzības riska sliekšnis** ir ES rādītājs, kas aprēķināts, pamatojoties uz ES statistikas biroja Eurostat metodoloģiju - 60% no rādītāja esošo ienākumu mediana³⁸ pārreģistrētas uz ekvivalento patērētāju. Latvijā šis rādītājs tiek izmantots kopš 2003.gada, kad tika izstrādāts viens no ES pirmsiestāšanās dokumentiem „Latvijas kopējais sociālais iekaušanas memorands”. Ar šis rādītājs tiek izmantots statistiskiem nolūkiem un situācijas salīdzināšanai ar citām ES dalībvalstīm, bet nacionālajos tiesību aktos nav saistošs.

Kā redzams 4.attēlā, Latvijā normatīvajos aktos noteiktie minimālie ienākumi ir ieviešami zemāk nekā pēc ES metodoloģijas aprēķinātais nabadzības riska sliekšnis. Attiecīgi GMI pabalsta saņēmēji 2013.gada augustā veidoja 1,37% no iedzīvotāju kopuma, trūcīgās personas – 4,16% un zem nabadzības riska sliekšņa, kas aprēķināts atbilstoši ES metodoloģijai, 2011.gadā bija 19,2% Latvijas iedzīvotāju.

4.attēls³⁹

* 1.dz 31.09.2009.GMI līmenis bija noteikts Ls 37, bet pēc minētā laika perioda tas tika diferencēts Ls 40 pilngadīgām personām un Ls 45 bērniem.

Avots: Labklājības ministrija un Centrālā statistikas pārvalde.

PB izvērtējums par sociālās palīdzības sistēmu **viens no galvenajiem trūkumiem** ir norādīts **GMI zemais līmenis**, kas nav saistīts ar objektīviem minimālajiem ienākumiem vai nabadzības rādītājiem. Tā rezultātā nav noteikti šo līmeņu aktualizācijas nosacījumi, līdz ar to pabalstu reālā ietekme uz nabadzības samazināšanu būtiski mazinās. Atšķirībā no Latvijas daudzās ES dalībvalstīs minimālā nodrošinājuma shēmas (kas ir saturisks analogs GMI pabalstam) tiek veidotas, balstoties uz nabadzības sliekšņu vai citiem minimālajiem iztikas standartiem, kas tiek aktualizēti atbilstoši darba algas vai patērētāju cenu pieaugumam⁴⁰. Pastāvot atšķirībām starp Latvijā noteikto minimālo ienākumu sliekšni, atbilstoši kuram indivīdi tiek piešķirti līdzekļi krīzes situācijā, kas ne vienmēr efektīvi uzlabo

³⁷ Kāla E. Iztikas minimums kā cilvēkdrošības faktors // Krājums Sociālais cilvēkdrošība: spējīgā attīstība, sadarbība, iekaušana. - LU akadēmiskais apguvums, 2013., 122-140 lpp.

³⁸ Mediana ir statistiskais rādītājs, kas raksturo novērojumu, kas sagrupēti no zemākā virsotnes līdz augstākajai, centra virsotnei (sadalaļuma viduspunktam).

³⁹ Dati par nabadzības riska sliekšni atspoguļoti līdz 2011.gadam, jo aktuālie dati vēl nav pieejami.

⁴⁰ PB pētījums „Latvija: kurš ir bezdarbnieks, ekonomiski neaktīvais vai trūcīgais?”, Review of key design parameters and legislation for social assistance programs in Latvia, Latvia GMI Program: main design characteristics and comparison with minimum income schemes in other EU Member States, 5., 6.lpp.

indiv da situ ciju, un to minim lo ien kumu sliksni, kas noteikts, balstoties uz ES dal bvalst s piem roto metodolo iju, ir galvenie iemesli, lai uzlabotu publisko resursu izlietojuma adekv tumu un efektivit ti.

Lai nodrošin tu soci l s droš bas pas kumu m r t bu un pied v tu atbilstošus risin jumus efekt vai nabadz bas un soci l s atstumt bas mazin šanai, prim rais nosac jums ir noteikt objekt viem iedz vot ju ien kumus raksturojošiem r d t jiem piesaist tu atskaites sist mu. T k ties bu aktos defin tie **minim lo ien kumu sliekš i nav pamatoti**, ir nepieciešams noteikt juridiski prec zu un metodolo iski pamatotu minim l ien kuma sliksni, kas kalpotu par pamatu turpm k atbalsta pl nošan un nov rstu sist mas nepiln bas, vienlaikus past vot vair kiem minim lo ien kumu sliekš iem daž d m iedz vot ju kategorij m.

J atz m , ka juridiski prec za un metodolo iski pamatota minim lo ien kumu sliekš a noteikšana ir tikai viens no sist mas sak rtošanas posmiem, kam seko uzlabojumu pl nošana soci l s pal dz bas sist mas organiz cij , lai apmierin tu indiv da ikdienas vajadz bas un att st tu indiv da sp jas un v lmi atgriezties pie ien kumu g šanas no algota darba.

Lai izv rt tu, kura pieeja ir piem rot k , nosakot metodolo iski pamatotu minim lo ien kumu sliksni, 3.tabul ir atspogu otas divu tradicion lo nabadz bas m r šanas pieeju⁴¹ stipr s un v j s puses⁴².

3.tabula

Absol t s un relat v s nabadz bas m r šanas pieeju stipr s un v jas puses

Pieeja	Stipr s puses	V j s puses
Absol t nabadz ba ⁴³	Ir noteikts atbilstošs pat ri am nepieciešamais pre u kopums	Noteiktu pre u un pakalpojumu piepras jums, balstoties uz iedz vot ju vajadz b m, var main ties neatkar gi no labkl j bas l me a izmai m
		Vienots pre u un pakalpojumu kopums ne em v r daž du iedz vot ju grupu atš ir g s vajadz bas, piem ram, p c vecuma, vesel bas st vok a u.c.
		Nepieciešama regul ra groza p rskat šana
		Piem ro pamat jaunatt st bas valst s
Relat v	Cilv ki savus ien kumus nov rt relat vi p c vid jiem ien kumiem valst , attiec gi nabadz bas l nija tiek uztverta	R d t ja pretrun g interpret cija t relativit tes d

⁴¹ Atbilstoši visp r gajai klasifik cijai nabadz bas defin cijas var iedal t tr s grup s: absol t nabadz ba, relat v nabadz ba un subjekt v nabadz ba (Soci l darba terminolo ijas v rdn ca/ Zin. red. L.Ši eva, prof., Dr.paed. – R ga: Att st ba, 2000. 18 lpp.). Šaj tabul atspogu otas absol t s un relat v s nabadz bas stipr s un v j s puses.

⁴² Ravallion, M. (2010). Poverty Lines Across the World. World Bank, Policy Research Working Paper No.5284. Washington DC. Pieejams http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/2010/04/27/000158349_20100427143536/Rendered/PDF/WPS5284.pdf. Skat ts 24.05.2013.

⁴³ Tiek veidotas uz uztura b zes, praks piem rojot divas metodes: (1) Uztura-ener ijas uz emšanas metode (fokus j s uz vienu funkciju – uzturu) un (2) Pamatvajadz bu izmaksu metode (p rtikas un nep rtikas pre u kopums). Latvij šim iedal jumam atbilst iztikas minimums un da ji GMI l menis.

nabadz ba ⁴⁴	k atbilstošs nabadz bas m r jums	
	Nabadz bas l nija ietver atš ir gas, katram indiv dam atbilstošas izmaksas (indiv dam nav j vad s p c konkr t m pat ri a prec m un pakalpojumiem, bet pat r to, ko uzskata par nepieciešamu)	
	Piem ro pamat att st taj s valst s	

Avots: Labkl j bas ministrija.

K redzams absol tajai nabadz bas pieejai ir rakstur gi vair ki tr kumi nek relat vajai. T k Latvij apr in tais iztikas minimuma r d t js ir saturiski novecojis un viens pat ri a grozs nevar tikt adekv ti piem rots daž diem m jsaimniec bu tipiem, tad, izv loties šo r d t ju k atskaites punktu, b tu nepieciešams b tiski metodolo iski p rstr d t pre u un pakalpojumu grozu atbilstoši daž diem m jsaimniec bas tipiem, to strukt rai, k ar citiem nosac jumiem, kas var ietekm t to pat ri a izdevumus (piem ram, hroniski slimojoši apg d jamie imenes locek i, personas ar invalidit ti, skolas vecuma b rni u.c.). Turkl t vienm r ir diskut jams jaut jums par šaj groz iek auto pre u un pakalpojumu apjomu un atbilst bu m jsaimniec bu vajadz b m, nosac jumiem izmai u veikšanai un r d t ja aktualiz šanai. Relat v s nabadz bas r d t js objekt v k atspogu o iedz vot ju ien kumus, jo ietver daž das indiv dam nepieciešam s preces un pakalpojumas un tas ir piesaist ts iedz vot ju re lajiem ien kumiem, ta u k relat vs r d t js nereti var b t pretrun gi v rt jams attiec b pret absol tjiem r d t jiem, piem ram, ekonomisk s izaugsmes laik vid jie vai medi nas ien kumi palielin s, bet atseviš u iedz vot ju grupu ien kumi (pamat iedz vot jiem ar zemiem ien kumiem) sagl bjas nemain gi, kas galvenok rt saist ms ar ien kumu nevienl dz bu. Attiec gi š r d t ja interpret cija nereti prasa detaliz tu ien kumu situ cijas anal zi, lai izdar tu konkr tus secin jumus.

B tisk kie secin jumi un iesp jamie probl mu risin jumi:

- normat vajos aktos defin tie nabadz bas jeb minim lo ien kumu sliekš i nav pamatoti un nav saist ti ar r d t jiem, kas raksturotu iedz vot ju situ ciju;
- lai nodrošin tu soci l s droš bas pas kumu m r t bu un pied v tu atbilstošus risin jumus efekt vai nabadz bas un soci l s atstumt bas mazin šanai, ir nepieciešams noteikt objekt viem iedz vot ju ien kumus raksturojošiem r d t jiem piesaist tu atskaites sist mu;
- atskaites sist mas izveidošanai ir j nosaka metodolo iski pamatots minim l ien kuma sliekšnis, emot v r daž do nabadz bas m r šanas pieeju stipr s un v j s puses.

⁴⁴ Nosaka k konstantu proporciju, parasti 40%-60% no medi nas vai vid jiem m jsaimniec bu ien kumiem vai ekvivalentajiem ien kumiem. Tas atbilst ES noteiktajam nabadz bas riska sliekšnim, un da ji Latvij noteiktajam tr c gas personas ien kumu l menim, kam r tas bija piesaist ts valst noteikt s minim l s darba algas apm ram.

2. SOCIĻS DROŠĪBAS (AIZSARDZĪBAS) SISTĒMAS IZĀICINĀJUMI UN RISINĀJUMI

Ar sociālās drošības sistēmu tiek saprasts valsts un pašvaldību nodrošinātās pasākumu kopums, kas vērstas uz personu sociālās aizsardzības un sociālās pamattiesību ieviešanu. Eiropas Padomes lēmējās dokumenti, kas nosaka standartus sociālajam, ir **Praksis Eiropas Sociālās Hartas un Eiropas Sociālās drošības kodekss**, un to mērķis ir panākt lielāku vienotību starp valstīm, sekmējot valstu sociālās politikas progresu, kas garantē noteiktajiem standartiem atbilstošu minimālo lēmējās sociālās pakalpojumu nodrošināšanu. Šo dokumentu izpratnē sociālās drošības pamatelementi attiecas uz sociālās pakalpojumu, sociālās apdrošināšanas, medicīniskās aprūpes pakalpojumu un citām jomām.

Lisabonas līgumam, uz kuru pamata šobrīd darbojas Eiropas Savienība, iekārtota **ES Pamattiesību harta**, ko Saeima pieņēma 2008.gada 8.maijā, ratificējot Lisabonas līgumu. Saskaņā ar šo dokumentu Latvija ir apņēmusies⁴⁵ nodrošināt imēnei juridisku, ekonomisku un sociālu aizsardzību. ES Pamattiesību hartā noteikts⁴⁶, ka Savienība atzīst un ievieš tiesības uz sociālo nodrošinājuma pabalstiem un sociāliem pakalpojumiem, kuri saskaņā ar Savienības tiesību aktiem un valstu tiesību aktiem un praksi nodrošina aizsardzību tādās gadījumos kā *maternitāte, slimība, nelaiimes gadījums darbavietā, atrašanās apgādības vajadzībām, kā arī darba zaudējums*. Tāpat ES Pamattiesību hartā noteikts⁴⁷, ka apkarojot sociālo atstumtību un nabadzību, Savienība atzīst un ievieš tiesības uz *sociālās palīdzības un palīdzības mēģinājumiem*, lai saskaņā ar Savienības tiesību aktiem, kā arī valstu tiesību aktiem un praksi nodrošinātu pienācīgu dzīvītiem, kam nav pietiekamu līdzekļu.

PB veiktajās pētījumos norādīts⁴⁸, ka **sociālās aizsardzības mērķis** ir sniegt atbalstu tādām personām un mazāk aizsargātajiem cilvēkiem, kā arī indivīdiem, imēnām un kopienām, kas ir pakļautas sociālās riska gadījumos. PB skatījums sociālās aizsardzības sistēmu veido sociālās apdrošināšanas un sociālās palīdzības programmas un darba tirgus politika. Sociālās apdrošināšanas programmas tiek finansētas no sociālās apdrošināšanas iemaksām un to mērķis ir nodrošināt ienākumus, kad tie ir samazinājušies konkrētā sociālā riska situācijā, piemēram, iestājās pensionāšanas vecums, iegūta invaliditāte vai zaudēti vecāki.

Latvijā ir izveidota sociālās drošības jeb sociālās aizsardzības sistēma, lai aizsargātu iedzīvotjus gan pret ienākumu samazināšanu (slimība, maternitāte, paternitāte, bērnu kopšana), gan nodrošinātu iztikas līdzekļus personām, beidzot aktīvs darba gaitas (pensionāties), iegūstot invaliditāti, zaudējot darbu, ciešot nelaiimes gadījumu darbības u.c. 2012.gadā 39,7%⁴⁹ Latvijas iedzīvotāju saņēma ienākumus no sociālās apdrošināšanas sistēmas (valsts sociālās apdrošināšanas budžeta) un 20,2%⁵⁰ saņēma ienākumus no valsts pamatbudžeta valsts sociālās palīdzības veidā. Savukārt, atbilstoši Latvijā izveidotajai sociālās drošības sistēmai imēnes vai personas, kurām finanšu līdzekļi ir nepietiekami ikdienas vajadzību nodrošināšanai un kuru ienākumi ir zemāki par valstī noteikto tādām personām lēmējās (90 latī uz vienu personu mēģinājumā), var vērsties pie palīdzības pašvaldībām.

⁴⁵ ES Pamattiesību hartas 33.pantā pirmā daļa.

⁴⁶ ES pamattiesību hartas 34.pantā pirmā daļa.

⁴⁷ ES Pamattiesību hartas 34.pantā trešā daļa.

⁴⁸ PB pētījums „Latvija: kurš ir bezdarbnieks, ekonomiski neaktīvais vai tādā gais?”, Expenditure and performance benchmarking country level, Expenditure and performance of welfare benefits and employment programs in Latvia, 5.lpp.

⁴⁹ 2012.gadā valsts pensijas (izņemot izdienas pensijas militārpersonām un Satversmes aizsardzības biroja amatpersonām) un pabalsti no sociālās apdrošināšanas budžeta tika izmaksāti 812,7 tūkst. personām par kopējo summu 1 386,2 milj. latī.

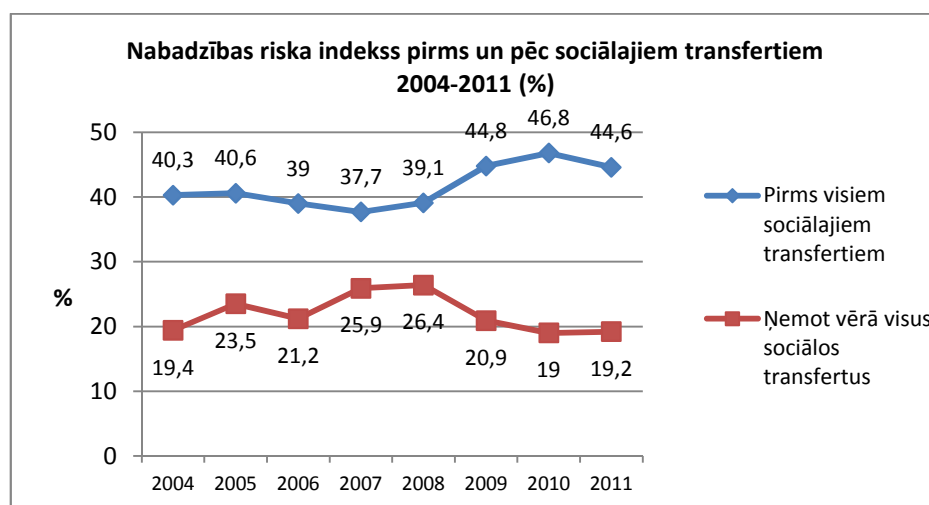
⁵⁰ 2012.gadā pabalsti no valsts pamatbudžeta tika izmaksāti 413,4 tūkst. personām par kopējo summu – 112 milj. latī.

Attiecīgi 2012.gadā 12,9%⁵¹ Latvijas iedzīvotāju saņēma pašvaldību sociālās palīdzības pabalstus.

Saskaņā ar PB pētījumu veiktajiem aprēķiniem⁵² sociālās drošības pasākumiem ir liela ietekme uz nabadzības riska novēršanu. Vislielākā ietekme ir sociālās apdrošināšanas sistēmā, savukārt pašvaldību sociālās palīdzības sistēmā nabadzības mazināšanu ietekmē nedaudz, kas liecina, ka, maksājot sociālās apdrošināšanas iemaksas, noteikta sociālā riska gadījumā iegūtie ienākumi novērš risku nonākt nabadzībā lielā mērā nekā tad, ja atbalsts tiek saņemts no sociālās palīdzības minimālā pamatvajadzību nodrošināšanai.

Kā redzams 4.attēlā, lielākā sociālo transferu ietekme uz nabadzības mazināšanu ir vrojama krīzes periodā, kad iedzīvotāju ienākumi būtiski samazinājās dažādu situāciju rezultātā, attiecīgi novēršot risku nonākt nabadzībā. 2011.gadā bez sociālajiem transferiem, nabadzības riska situācijā būtu 44,6% Latvijas iedzīvotāju, taču, pateicoties sistēmas darbībai, vienai piektdaļai iedzīvotāju sociālie transferi ir novēršusi nabadzības risku.

5.attēls

Avots: Centrālā statistikas pārvalde

Tomēr, lai ar sociālās drošības sistēmas kopējā ietekme uz nabadzības mazināšanu tiek konstatēta, PB pētījumā katrā no jomām ir identificēti trīs kumi, kuri prasa izmaiņas rīcībpolitiskās, lai panāktu gan mērķu atbalsta sniegšanu tīcīgākajiem valsts iedzīvotājiem, gan sociālās palīdzības klientu motivāciju iesaistīties algotdarbā, gan precīzāk izdalīt iedzīvotāju grupas, kurām ir nepieciešams atbalsts, kā arī efektīvāku nodarbinātības pasākumu ieviešanu.

2.1. Sociālā apdrošināšana

Latvijā jau kopš 1996.gada ir veikta nozīmīga sociālās apdrošināšanas sistēmas reforma, t.i., ir ieviesta jauna, **uz sociālās apdrošināšanas iemaksām balstīta sistēma**, kas garantē **aizsardzību visu tradicionālo sociālo risku gadījumā** – *iestājoties pensijas vecumam, iegūstot invaliditāti, zaudējot apgādnieku, slimības gadījumā, pirmsdzemdību un*

⁵¹ 2012.gadā 264,8 tūkst. personām ar zemiem ienākumiem tika izmaksāti pašvaldību sociālās palīdzības pabalsti (ienākumu testētie) par kopējo summu – 41 028,7 tūkst. latu.

⁵² PB pētījums „Latvija: kurš ir bezdarbnieks, ekonomiski neaktīvais vai tīcīgais?”, Expenditure and performance benchmarking country level, Expenditure and performance of welfare benefits and employment programs in Latvia, 66.lpp.

p dzemd bu period , kopjot b rnu, zaud jot darbu, k ar ciešot darba negad jum vai saslimstot ar arodslim bu.

Soci l apdrošin šana atbilstoši individu laj m soci l s apdrošin šanas iemaks m garant noteiktu ien kumu aizvietojumam. Piem ram, ar demogr fiju saist to pabalstu atvietojumam l menis noteikts 70% (vec ku pabalstam) un 80% (maternit tes un paternit tes pabalstam) apm r , slim bas pabalstam – 80% apm r , bezdarbnieka pabalsta atvietojumam l menis – atkar gs gan no personas individu l apdrošin šanas st ža, gan bezdarbnieka pabalsta sa emšanas ilguma, savuk rt invalidit tes pensijas atvietojumam – no personas individu l apdrošin šanas st ža, vid j s apdrošin šanas iemaksu algas pirms invalidit tes noteikšanas un noteikt s invalidit tes grupas. Vecuma pensijas atvietojumam l meni ietekm gan individu lais apdrošin šanas st žs un vid j apdrošin šanas iemaksu alga, no kuras veiktas soci l s iemaksas, gan pensijas kapit la indeksi un pension šan s vecums, gan pensijas apr in šan piem rojam s garantijas un papildus atvieglājumi. T k soci l s apdrošin šanas pensijas un pabalsti ir tieši atkar gi no ien kumiem, no kuriem deklar tas/veiktas soci l s apdrošin šanas iemaksas, veidojot šo sist mu, tika dom ts ar to netieši rad t ieinteres t bu visu ien kumu uzr d šan , regul r iemaksu veikšan , k ar motiv t ilg k palikt darba tirg .

Palielinoties ien kumiem un l dz ar to ar soci laj m iemaks m, palielin sies ar soci l s apdrošin šanas pakalpojumu vid jie apm ri un apdrošin to cilv ku aizsardz ba daž du soci lo risku gad jumos.

V rt jot valsts **sniegto atbalstu bezdarba gad jum**⁵³, PB p t jum atz ts, ka sal dzin jum ar cit m ES dal bvalst m Latvij ir relat vi viegli nosac jumi bezdarbnieka pabalsta sa emšanai. K negat vie faktori tiek min ti stingrie nosac jumi pabalsta apm ra noteikšan , paši attiec b uz darba m jiem ar zemiem ien kumiem. Neraugoties uz to, ka Latvij atvietojumam l menis bezdarba gad jum vid ji ir l dzv rt gs citu ES dal bvalstu atvietojumam l menim, Latvija ir vien g valsts, kur bezdarbnieka pabalstam nav noteikts minim lais un maksim lais apm ra ierobežojums (iz emot kr zes periodu, kad l dz 2014.gada beig m noteikti pabalsta izmaksas ierobežojumi). T d j di sist ma ir labv l g ka str d jošiem ar augstiem ien kumiem un maz k aizsarg zemo algu sa m jus. Turkl t starp esoš s sist mas negat vajiem aspektiem tiek min ts bezdarbnieka pabalsta izmaksas ilgums, kas, ne emot v r t sa emšanas perioda pagarin šanu kr zes period , joproj m ir s kais starp liel ko da u ES un OECD valst m. T d j di pie augstiem bezdarba r d t jiem, paši ilgstoš bezdarba, un ierobežot m nodarbin t bas iesp j m p ckr zes situ cij tiek rad ta slodze soci l s pal dz bas sist mai un paaugstin s to bezdarbnieku nabadz bas risks, kuri nesa em bezdarbnieka pabalstu. emot v r identific tos tr kumus, ir nepieciešams veikt padzi in t ku izp ti, apzinot probl mu daž dos c lo us un iesp jamo risin jumu ietekmi.

Veidojot soci l s droš bas sist mu, tika dom ts par to, lai **soci l s apdrošin šanas sist ma b tu pašfinans joša**, proti, t s ie mumi segtu izdevumus. Laika gait papildus pie emtie l mumi par pakalpojumiem, kas tiek finans ti no soci l s apdrošin šanas budžeta, bet nav financi li segti ar soci l s apdrošin šanas iemaks m, ietekm ja speci l budžeta stabilit ti. Attiec gi 2010.gad Ministru kabinets apstiprin ja koncepciju par soci l s apdrošin šanas sist mas stabilit ti ilgtermi ⁵⁴, paredzot vair ku pas kumu stenošanu ilgtermi , tai skait pension šan s vecuma celšanu un soci l s apdrošin šanas budžetam nerakstur gu izdevumu finans šanas p rcelšanu uz valsts pamatbudžetu.

⁵³ PB p t jums „Latvija: kurš ir bezdarbnieks, ekonomiski neakt vais vai tr c gais?“, Analysis of the incentive structure created by the tax and benefit system, Financial incentives of the tax and benefit system in Latvia, 7.lpp.

⁵⁴ Pieejams <http://polsis.mk.gov.lv/view.do?id=3518> . Skat ts 11.10.2013.

Kaut ar sociālās tiesības, pie kurām pieder arī tiesības uz sociālo nodrošinājumu, ir ļoti nozīmīgas, tā u vienlaikus arī pašas, atšķirībā no cilvēktiesībām, jo šīs tiesības realizācija ir atkarīga no katras valsts ekonomiskās situācijas un pieejamiem resursiem, ko ietekmē spēkā esošo nodokļu iekasšana. Tādējādi ir ne tikai tiesības, bet arī pienākums savas saistības sociālās tiesības jomā samrotāt ar savām ekonomiskajām iespējām. Pretējā gadījumā var tikt apgrūtināta citu valsts pienākumu izpilde, tajā skaitā citu sociālās tiesības realizācija. Paši ir emamāvrā nepieciešama izvairties no deficīta izveidošanas speciālajam budžetam, kā arī nepieciešama nodrošināt to, lai pensiju un pabalstu izmaksas būtu iespējamas ar nakti.

Valsts no 1996.gada ir noteikts **vecuma pensijas minimālās apmērs**, t.i., ja personai aprīnītās pensijas apmērs ir zems (nav pietiekams), no sociālās apdrošināšanas budžeta līdzekļiem tiek piemaksāts līdz noteiktam līmenim (t.i., noteikts minimālais ienākumu sliekšnis pensijām). Sociālās apdrošināšanas sistēmā minimālās pensijas apmēri personai galvenokārt veidojas gadījumos, ja personai darba periods ir neliels, vai arī tās strādājis ar salīdzinoši zemu atalgojumu, vai izvēlējies izmantot sistēmas paredzētos atvieglojumus iemaksu veikšanai (piemēram, autoratlīdzības samēji, patentmaksāji).

Šobrīd minimālā vecuma pensija tiek noteikta, pamatojoties uz valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēru⁵⁵ (skat. 2.2.apakšnodaļu), tam piemērojot attiecīgos koeficientus, emotvāras personas apdrošināšanas stāža ilgumu. Invaliditātes pensijām tiek noteikti atšķirīgi koeficienti I (lielāks) un II invaliditātes grupai un minimālās pensiju apmēri personām, kuras atzītas par invalīdām kopš bērnības, ir augstāki nekā pārējām personām. Apgādnēka zaudējuma pensija nedrīkst būt mazāka par valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu, turklāt katram apgādājamam ne mazāk par 65% no valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta (skat. 3.tabulu pielikumā).

2013.gada maijā no visiem vecuma pensijas samējiem minimālās vecuma pensijas samā 13,5% vecuma pensijām, savukārt minimālās invaliditātes pensijas - 25%. Proporcija ir salīdzinoši augsta, paši attiecībā uz invaliditātes pensiju samējiem. Tomēr, salīdzinot 2013.gada maija vidus valsts pensiju apmērus un likumdošanā atrunātos minimālos garantētos apmērus, redzams, ka, piemēram, invaliditātes pensijas gadījumā likumdošanā noteiktais minimālais apmērs sastāda 61% vai 53% no valsts vidējās invaliditātes pensijas apmēra. Tādējādi šobrīd personai tiek garantēts apmērs, kas ir vairāki nekāpuse no tā apmēra, kuru saņem personas, kuras sociālās apdrošināšanas iemaksas veic ilgā laika periodā vai no salīdzinoši lieliem ienākumiem. Vecuma pensijas gadījumā personām ar apdrošināšanas stāžu vairāki 40 gadi, tiek garantēti proporcionāli pretvidējā vecuma pensijas apmēru 40%. Jāatzīmē, ka vidējais vecuma pensijas apmērs š.g. maijā Ls 190,41 ir pievidējā apdrošināšanas stāža, kas ir vairāki nekā 38 gadi.

Spēkā esošais minimālais vecuma pensijas apmērs ir salīdzinoši zems un samēju skaits salīdzinoši augsts. No vienas puses, minimālajam apmēram jābūt noteiktam tādam apmēram, lai tiktu nosegtas indivīdā pamatvajadzības, tomēr, no otras puses, tas nedrīkst ietekmēt cilvēku motivāciju veikt sociālās apdrošināšanas iemaksas. Nosakot augstus minimālos vecuma pensijas apmērus, cilvēkiem nebūs motivācijas maksāt sociālās apdrošināšanas iemaksas no visiem darba ienākumiem, jo, strādājot un veicot sociālās apdrošināšanas iemaksas no minimālās darba algas, garantētais pensijas apmērs tuvināsies vidējām pensijas apmēram. 2012.gadā 36% no darba samējiem veica sociālās apdrošināšanas iemaksas no ienākumiem līdz minimālās darba algas apmēram (Ls 200). Gadījumā, ja cilvēks visu savu darba mēžu, t.i., 40 gadus, strādājis un maksājis sociālās apdrošināšanas

⁵⁵ Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmērs vispārējā gadījumā no 2006.gada 1.janvāra ir Ls 45. Savukārt personām ar invaliditāti kopš bērnības valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmērs no 2009.gada 1.janvāra ir Ls 75.

iemaksas no minimālās darba algas, tad 65 gadu vecumā viņa vecuma pensija ir tikai nedaudz pāri minimālajam apmēram (skat. 4.tabulu pielikumu). Savukārt, ja darbam šīs ir saks un šaj laikstrādā tikai ar minimālo darba algu, tad vecuma pensija tiks noteikta minimālajam apmēram.

Jebkuras papildus garantijas, kas tiek piemērotas pensiju aprīnin, lai palielinātu pieširtspensijas apmēru (no speciālā budžeta), un, kur mēnavre la sociālās apdrošināšanas iemaksu seguma, ir papildus finanšu slogspriem sistēmās dalībniekiem. Turklāt jāņem vērā, ka tas ietekmē ne tikai sociālās apdrošināšanas sistēmās stabilitāti, bet arī pašas personas ienākumus.

Saskaņā ar statistikas rādītājiem, kas analizēti ziņojuma 1.1.nodaļā, ekonomikas augšupejšā un attīstības posmā viens no lielākajiem nabadzības riskiem pēc vecuma grupām ir tieši vecāgadagājuma cilvēkiem. Nabadzības risks sēk pieaugt, sēkot no 50 gadu vecuma, kas ir saistīts ar nespēju saglabāt savu vietu darba tirgū jauno iemāutu rēkumā vai veselības stāvoklā. Pēpētājū datu analīzē liecina, ka lielākā iedzīvotāju grupa, kas saskaras ar grētbē darba tirgū un attiecīgā ar neregulāriem ienākumiem, ir tieši vecāgadagājuma iedzīvotāji, kuriem tāi skaitīr ar hroniskas saslimšanas. Galvenos ienākumus vecuma posmā, sēkot no 65 gadiem, sastāda tieši pensijas. Jēmin, ka 10% lēdz 14% no GMI pabalsta saņēmējiem ir vecuma un invaliditētes pensiju saņēmēji. Nozēmgs atbalsts nepieciešams ne tikai attiecībē ienākumiem, bet arī sociālo un veselības aprēpes pakalpojumu pieejām bā nodrošināšanā.

Sociālās apdrošināšanas sistēmās darbības pamatprincips ir pašfinansēšana, tēp cē jebkuras izmaiņas saistībē ar minimālās pensijas apmēriem ir jāvērtē lēdz arī vēdējiem pensiju apmēriem. Turklāt, lai palielinātu ienākumus vecāgadagājuma cilvēkiem, ir nepieciešams veikt stērmiā pasākumus, kas vērtē uz esošo vecāgadagājuma cilvēku un personu ar invaliditāti ienākumu palielināšanu, savukārt ilgtermiņā vēic pasākumi, kas motivē tu cilvēkus gēt maksimālu ieguvumu no sociālās apdrošināšanas sistēmās un jāušobr dērtēties par saviem nēkotnes ienākumiem. Kē viens no iespējamiem risinājumiem, lai atslogotu sociālās apdrošināšanas sistēmu no papildus izmaksām, kas vēidojas pieširtō mazo pensiju apmērus paaugstinot lēdz minimālajām lēmēm, kā arī, lai sēktu lielāku valsts atbildību par finanšēlo nodrošinājumu personām, iestājoties invaliditētei, zaudējot kēdu no apgēdniekiem vai sasniedzot vecumdienas, bē tu aizstāšobr dē noteiktos minimālos pensijas apmērus ar visiem viendū – **b zēs jēb sociālo pensiju**, kuras finansēšana tiktū nodrošināta no valsts pamatbudžeta. Tēd jādi, piemēram, vecuma pensija sastvētu no divēm daēm – (1) b zēs jēb sociālās pensijas, kō izmaksātu no valsts pamatbudžeta, un (2) sociālās apdrošināšanas pensijas, kas aprīnētas no indivēdā veiktajām sociālām iemaksām un finansētas no speciālā budžeta.

B tiskie secinājumi un iespējamie problēmrisinājumi:

- Valsts sociālās apdrošināšanas sistēmās pamatbēta ir pašfinansēšana, un pensiju/pabalstu apmēri, kō indivēds gēst nēš sē sistēmās, lielākā dē gadījumā ir atkarģi no indivēdālām sociālās apdrošināšanas iemaksām;
- minimālie vecuma pensijas apmēri ir relatīvi zēmi, tā ū, nosakot augstus minimālos vecuma pensijas apmērus, var tikt radēta negatīvā ietekmē uz cilvēku motivāciju maksēt sociālās apdrošināšanas iemaksas no visiem darba ienākumiem;
- bezdarba apdrošināšanas sistēmā mazāk aizsargzēmo alģus saņēmējus, tēp cē ir nepieciešams izvērtēt iespējamos risinājumus šē iedzīvotāju grupās augstākāi sociālāji aizsardzībā;

- lai uzlabotu pensiju saņēmēju finansēlo situāciju un atslēgtu sociālās apdrošināšanas sistēmu no papildus izmaksām, izvērtēt iespēju noteikt valsts pamatbudžeta finansējumu bez jebkāda sociālās pensiju.

2.2. Valsts sociālās pabalsti (universālās pabalsti)

Latvijā valsts sociālās pabalsti, papildinot valsts sociālās apdrošināšanas sistēmu, sniedz universālu valsts atbalstu naudas izmaksu veidā, lai noteiktu mēdzvotju grupām piederīgām personām noteiktā dzīvībai, vai iegūstot noteiktu statusu (skat. 5.tabulu pielikumā). Valsts sociālās pabalsti tiek finansēti no valsts pamatbudžeta, t.i., no vispārīgiem nodokļiem, un to apmērs ir atkarīgs no valsts finansējuma. Valsts sociālās pabalsti tiek regulāri pārskatīti, taču lielākoties daudzināšana nav piesaistīta ne vienai sociāli ekonomiskā rādītāja. Latvijā universālās pabalstu piešķiršana nav atkarīga no imenes materiālā stāvokļa, jeb to piešķiršana tiek piemērota vien kumpārbaude.

PB pētījuma rezultāti liecina, ka Latvijas sociālās atbalsta sistēmā pārsvarā (90%) nav iekļauti testi, t.i., universālās atbalsts tiek sniegts neatkarīgi no saņēmēja iekāmiem. Vismaz vienu no sociālās atbalsta transfertiem saņem 60% no turīgākās mājaimniecību kvintiles un 50% no turīgākās mājaimniecību kvintiles. 2009.gadā visa sociālās atbalsta pārklājums attiecībā uz nabadzīgākās mājaimniecību kvintili bija līdz 20%, bet turīgākā – 27,5%. 30% no imenes pabalstu finanšu līdzekļiem tiek izmaksāti turīgākās mājaimniecību kvintilei, bet turīgākā – ap 20%. Tāpēc, ņemot vērā augstos nabadzības riskus valstī, PB ierosina pabalstus veidot mērķtiecīgus, līdzekļus vairāku novirzot iedzīvotjiem ar zemiem vai nepietiekamiem iekāmiem.

Latvijā ir noteikti 17 valsts sociālās pabalstu veidi:

- Bērnu piedzimšanas pabalsts;
- Bērnu kopšanas pabalsts;
- Bērnu invalīdu kopšanas pabalsts;
- Imenes valsts pabalsts;
- Pabalsts invalīdam, kuram nepieciešama palīdzība kopšanā;
- Piemaksa pie imenes valsts pabalsta par bērnu invalīdu;
- Atbalsts ar celiņakciju slimībām bērniem, kuriem nav noteikta invaliditāte;
- Pabalsts aizbildnim par bērnu uzturēšanu;
- Atlīdzība par aizbildņa pienākumu pildīšanu;
- Atlīdzība par audžu imenes pienākumu pildīšanu;
- Atlīdzība par adoptējam bērnu aprūpi;
- Atlīdzība par adopciju;
- Valsts sociālās nodrošinājuma pabalsts;
- Pabalsts transporta izdevumu kompensāšanai invalīdiem, kuriem ir apgrūtināta pārvietošanās;
- Apbedīšanas pabalsts;
- Valsts sociālās pabalsts AES avārijas sekulīkvidēšanas dalībniekam vai viņa imenei;
- Valsts speciālās pabalsts Latvijas neatkarības atgūšanas procesā bojāgājušajai personai bērniem.

Kā redzams, valsts sociālās pabalsti pamatā tiek piešķirti imēniem ar bērniem (tai skaitā audžu imēniem un aizbildņiem) un personām ar invaliditāti. Jāatzīmē, ka šīs ir

iedz votju grupas, kuras ir pakautas saldzinoši lielkiem nabadzbas un sociāls atstumtbas riskiem, tādēļ, lai kļūdu no pabalstiem mērtu, pamatojoties uz ienākumu izvērtējumu, tas varētu izraisīt zināmu pretestību, apzinoties, ka imenes ar bērniem un personas ar invaliditāti ir vienas no prioritārajām mērķgrupām, kurām ir svarīgāki atbalsta veidi, emotvērā demogrāfiskos izaicinājumus.

Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts⁵⁶ ir viens no valsts definētajiem pabalstiem, kura noteiktais apmērs ietekmē vairākus pakalpojumus un to apmērus⁵⁷, tādēļ jebkuras izmaiņas saistībā ar šo pabalsta apmēru ir jāvērtē kontekstā ar tās ietekmi uz pabalstu apmēriem, kas ar to ir saistīti. Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmērs ir 45 latī mēnesī, un tas nav piesaistīts ne pie viena sociāli ekonomiskā rādītāja, kā arī tās apmērs nav mainīts kopš 2006.gada (izņemot personām ar invaliditāti kopš bērnbērnības, kurām valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmērs ir noteikts augstāks nekā vispārīgajam, un kopš 01.01.2009. ir Ls 75 mēnesī). Valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu pieš ir personai, kurai nav tiesību saņemt valsts pensiju (izņemot apgādnieka zaudējuma pensiju invalīdam) vai apdrošināšanas atlīdzību sakarā ar nelaimes gadījumu darbā vai arodslimību, ja persona:

- nav nodarbināta un par pieciem gadiem ir pārsniegusi pensijas saņemšanas vecumu;
- atzīta par invalīdu un pārsniegusi 18 gadu vecumu;
- nav sasniegusi pilngadību, ir zaudējusi vienu vai abus apgādniekus un nav stājies laulībā.

Skoties krīzei, tika samazināts **imenes valsts pabalsts**⁵⁸ un **bērņa piedzimšanas pabalsts**⁵⁹ – gan apjoms, gan saņēmēju loks. Jāatzīmē, ka par imenes valsts pabalstu norisinās diskusijas jau kopš 2008.gada, vērtējot to kopā ar izmaksas valsts budžetā un potenciālo ieguvumu imenes budžetā. Bērņa piedzimšanas pabalsts ir vienreiz izmaksājama naudas summa, kuras apmērs balstīts uz Centrālās statistikas pārvaldes 2003.gada janvārī noteiktās zīdaiņā pavērtības naudas izteiksmē faktiskajās cenās. 2014.gada budžeta bērnības piedzimšanas pabalsta paredztais saņēmēju skaits noteikts 1734 vidējī mēnesī, finansējums – 6 milj. latī gadā. Bērņa piedzimšanas pabalsta kā valsts universāla pabalsta mērķis ir nodrošināt vismāļiem jaundzimušo imēni nepieciešamo priekšmetu un preču iegādi (zīdaiņā pavērtību), kura apjoms katram bērnam ir vienāds, jo nodrošina jaundzimušā bērnu tiesības uz vienlīdzīgu attieksmi.

Latvijā noteiktais **imenes valsts pabalsta** apmērs (Ls 8 jeb 11,4 eiro mēnesī) ir zemāks Baltijas valstu vidē (sk. 6.attēlu), kā arī viens no zemākajiem ES/EEZ⁶⁰ valstu vidē, izņemot dažas valstis, kur pabalsta apmērs atsevišķām vecuma kategorijām ir zemāks, piemēram, Rumānijā bērniem 2-18 gadu vecumā pabalsta apmērs ir 9,4 eiro mēnesī.

⁵⁶ Valsts sociālo pabalstu likums 13.pants.

⁵⁷ Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts tiek emts vērā, nosakot vecuma, invaliditātes, apgādnieka zaudējuma un izdienas pensiju minimālos apmērus, apdrošināšanas atlīdzības sakarā ar nelaimes gadījumu darbā vai konstatēto arodslimību, kaitējuma atlīdzības, valsts speciālo pabalstu Latvijas neatkarības atgāšanās procesā bojāgājušo personu bērniem, apbedīšanas pabalstu bezdarbnieka nāves gadījumā un sociāli apdrošinātās personas apgādābījušā imenes locekļa nāves gadījumā.

⁵⁸ Laika periodā no 01.07.2009. līdz 31.12.2014. imenes valsts pabalsta apmērs par katru bērnu imēni ir Ls 8 mēnesī. Līdz 30.06.2009. imenes valsts pabalsta apmērs par pirmo bērnu imēni bija Ls 8 mēnesī (kopš 01.01.2007.), par otro bērnu imēni pabalsts bija 1,2 reizes lielāks (Ls 9,60 mēnesī), par trešo bērnu 1,6 reizes lielāks (Ls 12,80 mēnesī), par ceturto un katru nākošo bērnu 1,8 reizes lielāks nekā par pirmo bērnu imēni (Ls 14,40 mēnesī).

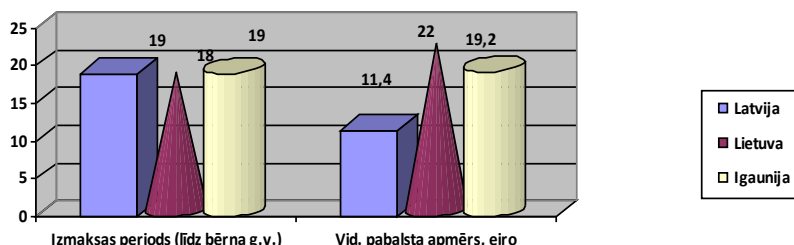
⁵⁹ No 05.04.2010. tika pārtraukta piemaksas izmaksa par bērņa piedzimšanas pabalsta. Bērņa piedzimšanas pabalsta apmērs ir 296 latī par katru piedzimušo bērnu. Līdz 04.04.2010. piemaksa par pirmo bērņa piedzimšanu bija 100 latī, par otro – 150 latī, par trešo un katru nākošo bērņa piedzimšanu – 200 latī apmērā.

⁶⁰ Eiropas Savienības un Eiropas Ekonomikas zonas (EEZ) dalībvalstis. EEZ dalībvalstis ir visas ES dalībvalstis un Islande, Lihtenšteina un Norvēģija.

Neatkarīgi no jau 2009.-2010.gad veiktaj m izmai m valsts pabalstu jom , tai skait imenes valsts pabalsta jom , starptautiskie aizdev ji – gan Starptautiskais Val tas fonds, gan PB ir nor d juši, ka, emot v r valsts finansi l s iesp jas, imenes valsts pabalsta sist mas efekt vas darb bas nodrošin šanai n kotn ir svar gi noteikt šo pabalstu m r t ku, sašaurinot pabalsta sa m ju loku. 2012.gad imenes valsts pabalstu sa ma 15,4% no iedz vot jiem.

6.att ls

imenes pabalsta izmaksas periodi un apm ri Baltijas valst s⁶¹

Avots: MISSOC sal dzinoš s tabulas.

Savuk rt Eiropas Soci lo ties bu komitejas secin jumos par situ ciju Latvij 2011.gad ⁶² nor d ts, ka imenes un b rnu pabalsti kopum nav uzskat mi par adekv tu ien kumu papildin jumu, jo tie sast da tikai 2,47% no vid jiem ekvivalentajiem ien kumiem 2009.gad . Vienlaikus, emot v r imenes un cita veida pabalstu zemo l meni, Eiropas Soci lo ties bu komiteja secina, ka Latvijas situ cija neatbilst Eiropas Soci l s hartas 16.pantam⁶³.

Ministru kabineta 2012.gada 10.j lija s d tika izskat ts Labkl j bas ministrijas izstr d tais informat vais zi ojums „Par soci l s aizsardz bas jomas ties bu normu, kur m j s k darboties 2013. – 2015.gad , ieviešanas izv rt jumu”, kur , emot v r nepieciešam bu nodrošin t vispus gu atbalstu imen m ar b rniem, jo paši atbalstot daudz b rnu imenes, k ar emot v r ekspertu ieteikumus par nepieciešam bu padar t valsts sniegto atbalstu m r t ku, Labkl j bas ministrija atbalst ja risin jumu turpm k saglab t imenes valsts pabalsta izmaksu pašreiz j apm r , kombin jot to ar cit m m r t m valsts sniegt atbalsta form m, bet ar 2015.gada 1.janv ri atjaunot imenes valsts pabalsta apm ra diferenci ciju. Saska ar Valsts soci lo pabalstu likumu⁶⁴ no 2015.gada 1.janv ra ir noteikta imenes valsts pabalsta apm ra diferenci cija atkar b no b rna skaita imen - par otro b rnu imenes valsts pabalsts ir 2 reizes, bet par trešo b rnu un n kamajiem b rniem - 3 reizes liel ks nek par pirmo b rnu imen .

Daž d s ES/EEZ valst s p d jos gados ir nov rojama tendence ieviest ien kumu p rbaudes nosac jumus un apm ra ierobežojumus, t.sk., attiec b uz imenes pabalstiem. P d jos 10 gados ES/EEZ valstu patsvars, kur s imenes pabalstam ir univers ls raksturs,

⁶¹ Igaunij pabalsta vid jais apm rs ir nor d ts tikai par pirmo un otro b rnu imen . Lietuv imenes valsts pabalsts tiek maks ts l dz b rna 18 gadiem tikai daudz b rnu imen m, k ar t apm rs vari jas atkar b no b rna vecuma un imenes ien kumiem (vid jais apm rs ir 22 eiro m nes).

⁶² Eiropas Soci lo ties bu komitejas secin jumi (2012). Pieejams http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/conclusions/State/LatviaXIX4_en.pdf

⁶³ Eiropas Soci l s hartas 16.pants „ imenes ties bas uz soci lo, juridisko un ekonomisko aizsardz bu”: „Lai nodrošin tu apst kus, kas nepieciešami piln gai imenes k sabiedr bas pamatvien bas att st bai, L gumsl dz jas puses ap emas veicin t imenes dz ves ekonomisko, juridisko un soci lo aizsardz bu ar t diem l dzek iem k ime u pabalsti, nodok u atvieglojumi, dz vojam fonda nodrošin šana imen m, pabalsti jaunlaul tajiem un citiem piem rotiem l dzek iem.”

⁶⁴ 15.panta otr un treš da a un P rejas noteikumu 16.punkts.

samazinājums no 80% līdz 52%, bet dažas valstis (Lietuva, Čehija, Vācija) pavisam neseno – kopš 2009./2010.gada – uzskata piemērotā kumulatīvā rādītāja nosaukumus attiecībā uz atsevišķām pabalstu saņēmēju kategorijām. Atbilstoši PB aprēķiniem 2010.gadā imenes valsts pabalstu un telpu maksu par bērnību ar invaliditāti saņēma 35,3% nabadzīgo personu (55,6% no visām zem nabadzības riska robežas esošajām personām) un 64,7% pāri (43,8% no visiem pāriem, kuri atrodas virs nabadzības riska sliekšņa). Saskaņā ar PB pētījuma veiktajiem aprēķiniem imenes valsts pabalsts un telpu maksas par bērnību ar invaliditāti⁶⁵ nabadzīgo imenes budžetā veido 9,3% no visiem ienākumiem, savukārt pārējiem imēniem tie ir tikai 1,8%⁶⁶.

Emotīvi, ka imenes valsts pabalsta izmaksas prasā ievērojamus valsts pamatbudžeta izdevumus (Ls 30 050,3 t.kst. 2013.gadā; skat. 6.tabulu pielikuma), ta imenes valsts pabalsta ietekme uz imenes budžetu ir nozīmīga tieši mājāsaimniecības ar zemiem ienākumiem, jo relatīvi turīgākās imēns ar bērnību imenes valsts pabalsta ietekme ir salīdzinoši zema, attiecīgi ir pamatspēkāt atbalsta sistēmā imēniem ar bērnību, kuras finansu avotu izmantojot imenes valsts pabalsta plānotos finansu līdzekļus. Emotīvi, ka piemaksai pie imenes valsts pabalsta par bērnību ar invaliditāti ir nozīmīga sociālā un finansiālā funkcija, to nepieciešams pārvērtēt un noteikt korektāku pabalsta veidu.

Imenes valsts pabalsta izdevumu pārsturēšanu iespējams ieviest ne ītrāk kā divu gadu periodā, proti, sākot no 2016.gada, tādējādi ievērojot tiesiskā pārvērtēšanas principu un dodot cilvēkiem laiku izprast reformas pamatprincipus un iepazīties ar citām sistēmām, ieviesto atbalstu imēniem ar bērnību. Imenes valsts pabalsta izdevumu restrukturizācijai nepieciešams atrast optimālo risinājuma variantu, kura ietvaros sociālās aizsardzības pasākumu veidniedzamais atbalsts imēniem ar bērnību būtu efektīvāks gan pēc saņēmēju mērķauditorijas, gan pēc skaidriem sasniedzamiem rezultātiem, tai skaitā, lielāks atbalsts tiktu sniegts paaugstinātā sociālā riska grupām (viena veidā vai daudzbērnu imēniem ar zemiem ienākumiem), novērst nabadzības risku sociālā mazāk aizsargātām imēniem ar bērnību.

PB pētījuma papildus uzsvērtas, ka **bērnu piedzimšanas pabalsts** ir paši regresīvs, jo vairāk kā puse no pabalstiem tiek novirzīti turīgākajām kvintilēm un tikai 16% nabadzīgākajai jeb 1.kvintilei, tādēļ tiek saskatāta izdevumu ietaupīšanas iespēja par labu ienākumu testam atbalstam. PB secina⁶⁷, ka kopjam naudas pabalstu apmēram imēniem, visticamāk, ir nozīmīga ietekme uz dzimstību, bet šāda pieeja prasā ievērojamas izmaksas, jo piedzimšanas pabalsti parasti tiek nodrošināti visām imēniem neatkarīgi no to ienākumu līmeņa. Vairāki veiksmīgi piemēri parāda, ka atbalsts pakalpojumu veidā (piemēram, bezmaksas pieejama bērnība aprūpe) vairāk ietekmē dzimstību, nekā tikai naudas pabalsti. 18 EDSO⁶⁸ valstīs veikta pētījuma par dzimstības līmeņa izmaiņu laika periodā no 1982.gada līdz 2007.gadam rezultāti apliecināja, ka efektīvā pabalstu sistēmā ar bērnību no gada vecuma un apmaksāto bērnību aprūpes pakalpojumu pieejamību ar bērnību līdz trīs gadu vecumam intensīvāk veicina dzimstību nekā dažādu atvaļinājumu un pabalstu piešķiršana, t.sk., subsidētām bērnu aprūpes pakalpojumiem, aizstājot bērnu agrā vecumā kopšanu ar

⁶⁵ Valsts sociālo pabalstu likums 6.pantā trešdaļa. Pabalsta apmērs 75 latiem nes.

⁶⁶ PB pētījums „Latvija: kurš ir bezdarbnieks, ekonomiski neaktīvais vai trācīgais?”, Expenditure and performance benchmarking country level, Expenditure and performance of welfare benefits and employment programs in Latvia; 65. lpp.

⁶⁷ Turpat 26., 30. lpp.

⁶⁸ Eiropas Drošības un sadarbības organizācija (angļu val. Organization for Security and Co-operation in Europe) ir pasaulē lielākā reģionālā starptautiskā organizācija drošības jomā, kas ietver 57 dalībvalstis. Vairāki informācijas šeit <http://www.osce.org/>.

vec kiem un veicinot sieviešu darba gaitas neptrauktu, ir būtiska ietekme uz dzimstību⁶⁹. Tāpat vairāk pētījumi un OECD dati par dzimstības un sieviešu nodarbinātības dinamiku atzīmē, ka pabalstu īmēn mār b rniem sistēmu pilnveidošana, vienlaikus nenodrošinot vecāku darba un īmenes dzīvī dzsvarošos līdzekļus, t.sk., pirmsskolas izglītības iestāžu pieejamību un subsidētus b rnu aprēpes pakalpojumus, nevar efektīvi veicināt nodarbinātību un dzimstību, kā arī pabalstu apmēru un piešķiršanas nosacījumu pārskatīšana īmēn mār b rniem jāveic, vienlaikus nodrošinot arī b rnu aprēpes pakalpojumu pieejamību. Ēmot v r , ka Latvijai ir viens no mazākajiem pakalpojumu segumiem īmēn mār b rniem ES/EEZ valstīs, t.sk., b rniem vecumā no gada nav pieejami pašvaldību pirmsskolas izglītības pakalpojumi, kā arī valsts un pašvaldības nepiedāvā subsidētus alternatīvus b rna aprēpes pakalpojumus, nepieciešams attīstīt alternatīvus b rna pieskatīšanas pakalpojumus un subsīdiju sistēmu īmēn mār b rniem agrāk vecumā. No 2013.gada 1.septembra valstīs ir nodrošināts valsts atbalsta b rna uzraudzības pakalpojuma vai privāto pirmsskolas izglītības iestāžu pakalpojuma saņemšanai, bet tē m r auditorija un apmērs pakāpeniski jāpaplašina. Savukārt, jāb rns apmeklēt pirmsskolas izglītības iestādi vai skolu, īmēn mār b rniem ir nepieciešams lielāks atbalsts, lai kompensētu uzdevumus, kas rodas izglītības iegūšanas laikā, - finansējums brīvpusdienēm, mēcību līdzekļiem⁷⁰ u.c.

Atbilstoši MISSOC⁷¹ datiem, b rna piedzimšanas pabalsts ir normatīvi noteikts lielākajā daļā no ES/EEZ valstīm – 20 valstīs, bet 11 valstīs (Island, Zviedrija, Vācija, Šveice, Malt, Grieķija, Rumānija, Ungārija, Nīderlandē, Austrija, Portugāle) šāds pabalsts nepastāv. Pārējos (16 valstīs) pabalsts tiek izmaksāts vispārīgās nodokļu finansētās sistēmās ietvaros kā valsts sociālais pabalsts. Vairākas valstīs (Bulgārija, Čehija, Slovākija, Līhtenšteina, Polija, Francija) ir noteiktas dažādas piemaksas pie b rna piedzimšanas pabalsta, piemēram, Čehija (268 eiro) un Līhtenšteina (2 276 eiro) tiek izmaksāta piemaksa dvēķu un vairāku b rnu piedzimšanas gadījumā. Salīdzinoši analīze liecina, ka ar ES/EEZ ietvaros 80% valstu nepieņemot īen kumu testēšanas nosacījumus b rnu piedzimšanas pabalstiem un tikai divās valstīs (Grieķija un Spānija) b rna piedzimšanas pabalsts tiek diferencēts atkarībā no b rnu secības īmēn – par otro un nākamajiem b rniem tā apmērs palielinās.

Atbilstoši Valsts sociālo pabalstu likum⁷² noteiktajam, **b rna kopšanas pabalstu** piešķir personai, kura kopj b rnu:

- līdz viena gada vecumam, ja šā persona nav bijusi nodarbinātā pabalsta piešķiršanas dienā (nav uzskatāma par darba mēķu vai pašnodarbinātā saskaņā ar likumu "Par valsts sociālo apdrošināšanu");
- no viena gada līdz divu gadu vecumam.

B rna kopšanas pabalstu nepiešķir par b rnu, ja par to piedzimšanu vai kopšanu ir piešķirts maternitātes pabalsts vai vecāku pabalsts par to pašu laika posmu. Jāb rna kopšanas pabalsts piešķirts par diviem vai vairākiem vienas dzemdības dzimušiem b rniem, par katru nākošo b rnu papildus pabalstam piešķir piemaksu Ministru kabineta noteiktajā apmērā.

⁶⁹ The impact of family policy packages on fertility trends in developed countries, Angela Luci, Institut National d'Études Démographiques, http://www.ined.fr/fichier/t_publication/1572/publi_pdf1_174.pdf

⁷⁰ 2013.gadā un turpmākajos gados nodrošināms atbalsts mēcību līdzekļu iegādei mēcību gada garumā (2013.gadā – 230 191 skolniekiem, 6,26 latiem). Sākot ar 2013.gada 1.janvāri atbalsts brīvpusdienu nodrošināšanai ar 2.klases izglītības mēķiem (0,80 latiem dienā). 2014.gadam ir izvērtējama iespēja papildu nodrošināt brīvpusdienas b rniem 3. un 4.klasē, paaugstinot finansējumu līdz 1 latam dienā.

⁷¹ ES savstarpējās informācijas sistēma par sociālo aizsardzību (angļu val. Mutual Information System on Social Protection, saīsinājums MISSOC). Pieejams <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=815&langId=en>

⁷² Valsts sociālo pabalstu likuma 7. pants.

Faktiski b rna kopšanas pabalsta sa m ji, kuri kopj b rnu vecum l dz gadam, ir nenodarbin tas personas, t.sk., bezdarbnieki, studenti u.c.

PB p t juma rezult ti liecina, ka slaic gi pabalsti (t.sk., b rna kopšanas pabalstam, kuru par b rna kopšanu vecum l dz gadam pieš ir tikai nenodarbin t m person m), sal dzinot, piem r m, ar imenes valsts pabalstu, ir daudz lab k m r ti tr c g m m jsaimniec b m - 70% p rkl jums 1. un 2.kvintil . emot v r iepriekš min to un to, ka 25% no b rna kopšanas pabalsta sa m ju kopskaita nav nodarbin ti (2013.gada Valsts soci l s apdrošin šanas a ent ras dati), t.i., vec ki ar b rniem l dz gada vecumam, ien kumu p rbaudes nosac jumu piem rošana šim pabalstam pie pašreiz sp k esošiem pieš iršanas nosac jumiem neb tu lietder ga.

imen m ar b rniem, kur ien kumi tiek g ti no algota darba, atbalsts prim ri sniedzams **nodok u atvieglojumu veid** . 2012.-2013.gad stenoto politikas iniciat vu rezult t tiek prognoz ta ien kumu pieejam bas palielin šan s vid jai imenei ar diviem b rniem, tom r tas minim li var tu ietekm t nabadz bas riskam pak aut s m jsaimniec bas, kuru financi lo situ ciju iev rojami neietekm iedz vot ja ien kumu nodok a (IIN) likmes samazin jums. Minim l s darba algas sa m ji ar vienu vai diviem apg d jamiem nav atbr voti no nodok u nomaksas, bet, piem rojot IIN neapliekamo minimumu un nodok u atvieglojumus par apg d jamiem personai ar diviem un vair k apg d jamiem, iedz vot ju ien kuma nodoklis nav j maks (skat. 7.tabulu pielikum).

Atbilstoši valsts budžeta 2014.gada likumprojektam, 2014.gad paredz ts paaugstin t minim lo algu no 200 l dz 225 latiem, palielin t neapliekamo minimumu no 45 l dz 53 latiem, k ar paaugstin t IIN atvieglojumu par apg d b esoš m person m no 80 latiem l dz 116 latiem m nes . Atvieglojuma par apg d b esošu personu paaugstin šana samazin tu darbasp ka nodok u slogu, it paši imen m ar b rniem. Tom r daudz b rnu imen m, kuru ien kumi nep rsniedz valst noteikto minim lo algu, b s vismaz kais ieguvums no iepriekš min tiem pas kumiem (tikai 12,5%), sal dzinot, piem ram, ar imen m ar vienu b rnu (ieguvums 19,6%). emot v r , ka Latvij ir viena no zem kaj m darba alg m ES dal bvalst s (skat. 7.un 8.att lu pielikum), b tu nepieciešami papildu kompens jošie pas kumi daudz b rnu imen m ar zemiem ien kumiem.

B tisk kie secin jumi un iesp jamie probl mu risin jumi:

- esošie valsts soci lie pabalsti tiek pieš irti noteikt m iedz vot ju grup m, neizv rt jot to ien kumus. emot v r augsto iedz vot ju nabadz bas risku, paši b rniem, ir nepieciešams p rskat t valsts soci lo pabalstu m r t bas iesp jas;
- valsts soci lie pabalstu apm ri nav piesaist ti nevienam soci li ekonomiskam r d t jam, t p c ir nepieciešams noteikt vid ja termi a m r us p r jo valsts soci lo pabalstu izdevumu restrukturiz cijai vai apm ru p rskat šanai (piem ram, valsts soci l nodrošin juma pabalsta), piesaistot tos noteiktam soci li ekonomiskam r d t jam;
- nepieciešams p rstruktur t imenes valsts pabalsta izdevumus, lai liel ks atbalsts tiktu sniegts soci li maz k aizsarg t m imen m ar b rniem (viena vec ka imen m, daudz b rnu imen m, imen m ar b rniem un zemiem ien kumiem).

2.3. Soci l pal dz ba

Soci l pal dz ba ir no publisk m finans m (pašvald bu l dzek iem) nodrošin ta atbalsta un pal dz bas sist ma, kura aizsarg tr c g kos valsts iedz vot jus, sniedzot tiem

atbalstu pamatvajadz bu apmierin šanai, k ar veicina indiv du l dzdarb bu, akt vi iesaistoties savas situ cijas uzlabošan . J atz st, ka finansi lais atbalsts pamatvajadz bu segšanai, k ar aktiviz cijas pas kumi, kas tradicion li ir viens no nosac jumiem soci l s pal dz bas sa emšanai, paredz ti, lai motiv tu cilv ku risin t savu situ ciju.

Soci lo pakalpojumu un soci l s pal dz bas likums nosaka š dus soci l s pal dz bas sniegšanas pamatprincipus:

- klienta materi lo resursu – ien kumu un pašumu – izv rt jums;
- pamatvajadz bu – *p rtika, ap rbs, m joklis, vesel bas apr pe, oblig t izgl t ba* – nodrošin šana;
- darbsp j go personu l dzdarb ba savas situ cijas uzlabošan .

Latvij noteikti š di pašvald bas soci l s pal dz bas pabalsti⁷³:

1) pabalsts garant t minim l ien kumu l me a nodrošin šanai (turpm k – GMI pabalsts);

2) dz vok a pabalsts;

3) vienreiz js pabalsts rk rtas situ cij - iz mums no soci l s pal dz bas pamatprincipu viedok a, jo pašvald ba var pieš irt, neizv rt jot ien kumus, ja persona non kusi rk rtas situ cij iepriekš neparedzamu apst k u d un nesp j nodrošin t savas un imenes locek u pamatvajadz bas;

4) citi pabalsti pamatvajadz bu apmierin šanai, izv rt jot materi lo situ ciju.

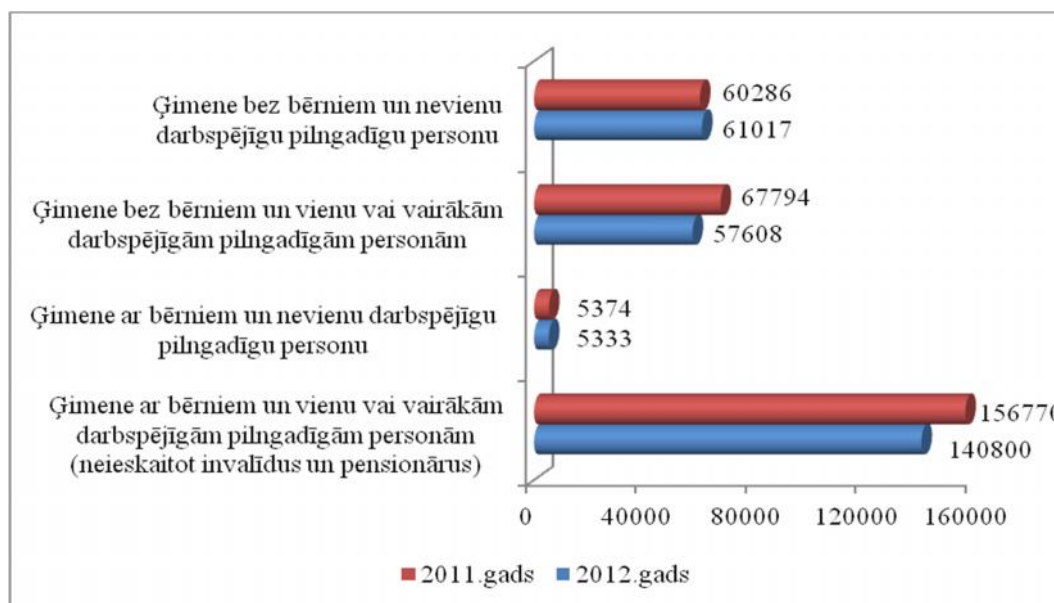
Ja ir apmierin ts pamatots pašvald bas iedz vot ju piepras jums p c GMI pabalsta un dz vok a pabalsta, pašvald ba, izv rt jot imenes (personas) ien kumus, ir ties ga no pašvald bas pamatbudžeta izmaks t ar citus pabalstus (vesel bas apr pes pakalpojumu apmaksai, oblig tajai izgl t bai u.c.) imenes vai atseviš i dz vojošas personas pamatvajadz bu apmierin šanai. GMI pabalsta apr in šanas k rt bu regul Ministru kabineta noteikumi, savuk rt dz vok a pabalsta un citu pabalstu pamatvajadz bu nodrošin šanai apm ru, pieš iršanas nosac jumus, tai skait ien kumu l me us to sa emšanai, nosaka pašvald ba saistošajos noteikumos.

B tisk kais soci l s pal dz bas atbalsts iedz vot jiem tiek sniegts caur **GMI pabalstu un dz vok a pabalstu**. T pat liels ir pašvald bu atbalsts iedz vot jiem, sniedzot atbalstu vesel bas apr pes pakalpojumu apmaksai. Ien kumu test tos pašvald bu soci l s pal dz bas pabalstus 2011.gad sa ma 14% iedz vot ju jeb 290 224 personas, 2012.gad - 13% iedz vot ju jeb 264 758 personas. Tr c g statuss 2011.gad bija noteikts 12,8% iedz vot ju (265 311 personas) 2012.gad – 10,3% jeb 210 616 person m, savuk rt GMI pabalstu 2011.gad sa ma tikai 5,9 % no iedz vot jiem (121 833 personas), 2012.gad – 4,6% jeb 94 528 personas. Vid jais GMI pabalsta apm rs vienam sa m jam 2011.gad bija 26,3 lati m nes , 2012.gad - 24,9 lati m nes (skat. 8.tabulu pielikum).

Starp pašvald bu soci l s pal dz bas sa m jiem visvair k personu ir m jsaimniec b s ar b mniem un vienu vai vair k m darbsp j g m pilngad g m person m (skat. 7.att lu).

⁷³ Soci lo pakalpojumu un soci l s pal dz bas likuma 35.pants.

Ien kumu test tos pašvald bas soci l s pal dz bas pabalstus sa mušo tr c go un maznodrošin to personu skaits pa m jsaimniec bu veidiem 2011.un 2012.gad

Avots: Valsts statistikas p rskatu dati.

PB veiktaj p t jum atz ts⁷⁴, ka **Latvij GMI programma kopum atbilst ES valst s past vošajiem mode iem**, tom r daži no t elementiem atš iras no ES domin jošajiem mode iem. ES dal bvalst s GMI programma tiek noteikta centraliz ti – t pat ar Latvij t tiek noteikta Ministru kabineta noteikumos⁷⁵, bet t ieviešanu realiz viet j s pašvald bas. Ties bas sa emt GMI pabalstu tiek pieš irtas, pamatojoties uz iztikas l dzek u deklar šanu. M jsaimniec bas neto ien kumi, ja t di ir, tiek atskait ti no pabalsta maksim l apm ra, kuru šai m jsaimniec bai b tu ties bas sa emt, pamatojoties uz m jsaimniec bas lielumu. Taj paš laik PB nor da uz vair k m Latvijas GMI programmas iez m m, kuras atš iras no citu valstu pieejas. PB veiktaj izv rt jum atz ts, ka **GMI programma ir oti labi m r ta** pašiem tr c g kajiem iedz vot jiem. GMI pabalstu sa ma 91,3% 1.kvintil un 7,1% 2.kvintil . Sal dzinoši ar univers lajiem (valsts soci lajiem) pabalstiem, GMI pabalsts ir iev rojami efekt v ks instruments atbalsta sniegšanai tr c g kajiem iedz vot jiem, t d j di

⁷⁴ PB p t jums „Latvija: kurš ir bezdarbnieks, ekonomiski neakt vais vai tr c gais?”, Review of key design parameters and legislation for social assistance programs in Latvia, Latvia GMI Program: main design characteristics and comparison with minimum income schemes in other EU Member States, 5., 6.lpp.

⁷⁵ MK 2012.gada 18.decembra noteikumi Nr.913 „Noteikumi par garant to minim lo ien kumu l meni”; MK 2010.gada 30.marta noteikumi Nr.299 „Noteikumi par imenes vai atseviš i dz vojošas personas atz šanu par tr c gu”; MK 2009.gada 17.j nija noteikumi Nr.550 „K rt ba, k d apr in ms, pieš irams, izmaks jams pabalsts garant t minim l ien kumu l me a nodrošin šanai un sl dzama vienošan s par l dzdarb bu”.

var secināt, ka pabalsta mērķis un piešķiršanas principi ir atbilstoši⁷⁶. Vienlaikus katrums tiek norādīts zema GMI pabalsta samācība patstāvīgi iedzīvotjiem, tai skaitā trīc gāj m personām – GMI pabalstu 2012.gadā samācība 4,6% no iedzīvotāju skaita un 53,7% no trīc gāj m personām, kas liecina par GMI pabalsta **prākljuma problēmām**. Savukārt nabadzības riskam vidējā 2011.gadā bija pakārti 19,4% no iedzīvotjiem.

Lielākā daļa ES dalībvalstīs **programmas tiek finansētas** no valsts jeb centrālā budžeta vai arī tiek kopīgi finansētas no valsts un vietējiem vai reģionālajiem budžetiem (skat. 9.tabulu pielikumu). Latvijā sociālās palīdzības pabalsti tiek finansēti no pašvaldību budžeta līdzekļiem, tāpēc nav korekti salīdzināt dažādu valstu sociālās palīdzības finansēšanas shēmas, ja papildus netiek analizētas ar nodokļu pārdalēs režīms starp valsts un pašvaldību budžetiem. Pašvaldību finanšu iemūmā apjomam ir noteicošā loma pašvaldību funkciju nodrošināšanā, tā uzturēšana ir arī pašvaldības noteiktajām prioritātēm.

Latvijā no 2009. līdz 2012.gadam tika nodrošināts valsts līdzfinansējums visām pašvaldībām sociālās palīdzības sniegšanai, tā uzturēšanai, kā galvenā ieguvēja šajā situācijā bija tieši turīgās pašvaldības, kuras sociālās palīdzības bija spējīgas finansēt arī bez valsts atbalsta. Tā rezultātā pašvaldības ar lielākiem ienākumiem un papildus valsts atbalstu sociālās palīdzības finansēšanai spējā sniegt daļēni atbalstu saviem iedzīvotjiem, savukārt pašvaldības ar zemiem ienākumiem spējā nodrošināt sociālās palīdzības minimālās prasības (skat. 4.tabulu). Piemēram, 53% no 34 pašvaldībām ar augstāko teritorijas attīstības indeksu GMI pabalstam 2011.gadā izlietoja vairāk nekā 40% no sociālajai palīdzībai izlietotajiem līdzekļiem, savukārt šāds izdevumu patstāvīgums GMI pabalstam bija 93% no 46 pašvaldībām ar zemāko teritorijas attīstības indeksu. Turklāt pārdēļ – nabadzīgākajās pašvaldību grupās izdevumu patstāvīgums GMI pabalstam amplitudā ir līdz 97% no kopīgiem izdevumiem sociālajai palīdzībai (Riebiņu novads – 97,3%; Aglonas novads – 96,8%, Rzeknes novads – 93,3%; Vaiņodes novads – 91,15%). Tas radīja nesamērīgu sociālās palīdzības sadalījumu starp pašvaldībām, un līdz ar to reģionāli nevienlīdzīgā attieksmī pret iedzīvotjiem. Kā redzams 4.tabulā, 34 pašvaldību grupā ar augstāko teritorijas attīstības indeksu 24% no šīm pašvaldībām 40 līdz 70% no kopīgiem izdevumiem sociālajai palīdzībai (GMI pabalsts, dzīvokļa pabalsts, citi testētie pabalsti pamatvajadzību nodrošināšanai) varēja izlietot citiem sociālās palīdzības pabalstiem. Savukārt 46 nabadzīgākajās pašvaldību grupās tikai viena pašvaldība (2%) citiem pabalstiem izlietoja 49% no kopīgiem izdevumiem (Alsungas novads). Pārējās līdzekļi izlietoti obligāti nodrošinājumiem GMI un dzīvokļa pabalstam.

4. tabula

Sociālās palīdzības izdevumu prioritātes saistībā ar pašvaldību teritorijas sociāli ekonomiskās attīstības līmeni 2011.gadā⁷⁷

Pašvaldību skaits sadalījuma pārticības teritorijas attīstības indeksa 2011.gadā salīdzinot ar 2011.gada vidējām rādītājiem	Pašvaldību skaits (patstāvīgi, %), kuras GMI pabalsta izmaksām izlietojušas vairāk nekā 40% no kopīgiem izdevumiem sociālajai palīdzībai	<u>GMI pabalstam</u> izlietoto līdzekļu patstāvīgums 40% amplitudā	Pašvaldību skaits (patstāvīgi, %), kuras citu pabalstu izmaksām izlietojušas vairāk nekā 40% no kopīgiem izdevumiem sociālajai palīdzībai	<u>Citiem pabalstiem</u> izlietoto līdzekļu patstāvīgums 40% amplitudā
---	--	--	---	--

⁷⁶ PB pētījums „Latvija: kurš ir bezdarbnieks, ekonomiski neaktīvais vai trīc gais?”, Expenditure and performance benchmarking country level, Expenditure and performance of welfare benefits and employment programs in Latvia, 7; 14.lpp.

⁷⁷ Ministru kabineta 2010.gada 25.maija noteikumi Nr.482 “Noteikumi par teritorijas attīstības indeksa aprēķināšanas kārtību un tērtībām”.

	2011.gad		2011.gad	
34 ⁷⁸	18 (53%)	41-75%	8 (24%)	40-70%
39 ⁷⁹	33 (85%)	40-81%	3 (8%)	40-47%
46 ⁸⁰	43 (93%)	41-97%	1 (2%)	49%

Avots: Labklājības ministrija.

PB veiktajā pētījumā norādīts⁸¹, ka valsts līdzfinansējums GMI programmai uzskatāms par „atļautu instrumentu” adekvāta un taisnīga atbalsta nodrošināšanai nabadzīgajiem iedzīvotjiem visās pašvaldībās. Pieredze ir parādījusi, ka, saskaroties ar nopietnu ekonomisko krīzi, vietējais finansējums var radīt ievērojamu nevienlīdzību attiecībā pret tīrā gājuma nabadzīgajiem, gan bagātākajās pašvaldībās. GMI pabalsta pašvaldības finansējums ir apgrūtinošs nabadzīgākajās pašvaldībās. Bagātākās pašvaldības finansēli var atļauties palielināt GMI lēmumu virs centralizēti noteiktā minimālā standarta, ko juridiski atļauts darīt visām pašvaldībām. Ēmotvērī Latvijā izveidoto sociālās drošības sistēmā, pašvaldībām tiesību aktos⁸² noteiktas autonomās funkcijas un nodokļu pārdalīšanas princips, **sociālo palīdzību paredzēt turpināt decentralizēti.** Lai pašvaldības varētu nodrošināt savu pastāvīgo funkciju realizāciju, pašvaldībām ar zemākajiem vārtējumiem ienākumiem uzliedzot ju tiek pieširta valsts budžeta dotācija, kuru 2013.gadā saņem 89 novadu pašvaldības un 4 republikas pilsētas (Daugavpils, Rēzekne, Jēkabpils, Liepāja). Šā gada jūnijā PB iesaka, ka **pašvaldību finanšu izlīdzināšanas fondam**⁸³ ir jāpieširt iezemētā līdzekļi (šobrīd nav iezemēti), lai visas pašvaldības izpildītu obligātos GMI finansēšanas standartus, jo GMI pabalsts faktiski ir viengabals uz nabadzības mazināšanu mērķa programmas valstī.

PB pētījumā norādīts⁸⁴, ka lielākā daļa Eiropas valstu, tostarp Latvija, lielu daļu līdzekļu izlieto programmās, kas nav tieši mērķtas nabadzīgā iedzīvotju atbalstam. Ziemeļvalstīs, Islandē un vairākās citās ES valstīs, tostarp Latvija, izlieto vairāk nekā 90 procentus no sociālās aizsardzības⁸⁵ līdzekļiem šādā veidā programmās. Tikai Portugāle un Nīderlande lielāko daļu no sociālās aizsardzības izdevumiem izlieto ienākumu testējām programmām, kam seko Francija un Spānija, kuras apmēram divas trešdaļas no sociālās aizsardzības budžeta izlieto programmām, kas orientētas uz nabadzības mazināšanu. Latvijā

⁷⁸ Teritorijas attīstības indeksa indekss no 2,308 līdz 0,168.

⁷⁹ Teritorijas attīstības indeksa indekss no 0,152 līdz -0,312.

⁸⁰ Teritorijas attīstības indeksa indekss no -0,322 līdz -1,931.

⁸¹ PB pētījums „Latvija: kurš ir bezdarbnieks, ekonomiski neaktīvais vai trācīgais?”, Expenditure and performance benchmarking country level, Expenditure and performance of welfare benefits and employment programs in Latvia, 10.lpp.

⁸² Likuma „Par pašvaldībām” 15.pants.

⁸³ Likums „Par pašvaldību finanšu izlīdzināšanu”.

⁸⁴ PB pētījums „Latvija: kurš ir bezdarbnieks, ekonomiski neaktīvais vai trācīgais?”, Expenditure and performance benchmarking country level, Expenditure and performance of welfare benefits and employment programs in Latvia, 17.lpp.

⁸⁵ Sociālās aizsardzības atbilstoši PB metodoloģijai ietver GMI pabalstu, vienreizēju pabalstu rakstas situācijā, dzīvokļa pabalstu, valsts sociālās nodrošinājuma pabalstu, imēnes un bērnu pabalstus, valsts sociālos pabalstus invalīdiem, apbedīšanas pabalstus, citus pašvaldību ienākumu testētos pabalstus.

un vairāk s cit s ES jaunaj s dal bvalst s kop j publisko resursu ietekme uz nabadz bas mazin šanu ir oti zema un oti maz resursu tiek pieš irts programm m, kuru ieguvumi v rsti uz nabadz gajiem. T pat PB p t jum norad ts⁸⁶, ka Latvijas izdevumi kopum soci lajai aizsardz bai joproj m ir relat vi zemi, sal dzinot ar cit m ES dal bvalst m, neraugoties uz iev rojamo izdevumu pieaugumu laika period no 2007.gada l dz 2009.gadam - gandr z par 30 procentiem. Latvijas izdevumu patsvars soci l s aizsardz bas pas kumiem 2009.gad bija aptuveni 13 procenti no IKP, atš ir b no 21 procenta vid ji ES27 dal bvalst s. Latvijas izdevumu patsvars soci lajai aizsardz bai l dzin s t du ien kumu valst m, k Bulg rija un Rum nija.

Turkl t PB veiktaj p t jum⁸⁷ secin ts, ka, neskatoties uz to, ka Latvijas izdevumi GMI programmai nabadz gajiem iedz vot jiem kopš 2008.gada vair k nek tr sk ršoj s saist b ar pretkr zes pas kumiem, 2009.gad tie joproj m bija vieni no zem kajiem ES27 - 0,05 procenti no IKP (2008.gad – 0,01%). Pat 2011.gad izdevumi GMI programmai Latvij joproj m bija oti m reni - 0,16 procenti no IKP, nesasniedzot to l meni, k ds š d m programm m bija izlietots liel kaj da ES dal bvalstu 2009.gad . Daudz s ES dal bvalst s l dz s pamata atbalsta programm m (GMI un dz vok a pabalsts) darbojas ien kumu test t s bezdarba pal dz bas sist mas, kas nodrošina skaidras naudas ien kumus darba zaud šanas gad jum , kad nav ties bu sa emt bezdarbnieka pabalstu.

Minim lo ien kumu atbalsta apm ra noteikšanas prakse katr dal bvalst ir atš ir ga⁸⁸. Kop to var iedal t etr s galvenaj s grup s – (1) valst ir noteikts un tiek regul ri p rskat ts iztikas minimuma standarts, kas kalpo par atskaites punktu minim l ien kumu sliekš a noteikšan , (2) dal bvalst s minim lais ien kumu sliekšnis tiek noteikts ar vald bas l mumu bez piesaistes pie k da no soci li ekonomiskajiem r d t jiem, (3) minim lais ien kumu sliekšnis piesaist ts pie nabadz bas r d t ja, (4) minim lais ien kumu sliekšnis piesaist ts pie k da cita nodrošin m l me a, piem ram, minim l s pensijas, bezdarbnieka pabalsta vid j apm ra, minim l s darba algas u.c. (skat. 10.tabulu pielikum). L menis atkar b no t veida tiek regul ri p rskat ts vai ar tiek indeks ts ar pat ri a cenu pieaugumu. K nor d ts PB p t jum , nepast v vienots un univers ls minim l nodrošin juma modelis, kas kalpotu k lab s prakses piem rs soci l s pal dz bas sist mu sal dzinošai nov rt šanai. Attiec gi katra valsts izv las sav m iesp j m atbilstoš ko, k ar iedz vot jiem efekt v ko minim l nodrošin juma mode a organiz šanas k rt bu.

ES un OECD valst s tiek piem roti daž di minim l nodrošin juma l me i. Analiz jot 24 ES dal bvalstu⁸⁹ sist mas, var secin t, ka tikai div s no min taj m dal bvalst m (Rum nij un D nij) atbalsts tiek sniegts virs nabadz bas riska sliekš a. Gandr z trešda a no š valstu kopuma (Sp nija, rija, Luksemburga, Be ija, Malta, Austrija, Slov nija) nodrošina atbalstu 40 l dz 60% l men no nabadz bas riska sliekš a, savuk rt N derlande, Kipra un Lietuva – 30 l dz 40% l men . Liel kais patsvars - 50 % no š valstu kopuma soci l nodrošin juma l menis ir zem ks par 30% no nabadz bas riska sliekš a (skat. 11.tabulu pielikum). Latvija pie GMI l me a 40 lati m nes 2012.gad ierindoj s zem kaj minim l

⁸⁶ PB p t jums „Latvija: kurš ir bezdarbnieks, ekonomiski neakt vais vai tr c gais?“, Expenditure and performance benchmarking country level, Expenditure and performance of welfare benefits and employment programs in Latvia, 5.lpp.

⁸⁷ Turpat, 17.lpp.

⁸⁸ PB p t jums „Latvija: kurš ir bezdarbnieks, ekonomiski neakt vais vai tr c gais?“, Review of key design parameters and legislation for social assistance programs in Latvia, Latvia GMI Program: main design characteristics and comparison with minimum income schemes in other EU Member States, 2.tabula pielikum .

⁸⁹ Austrija, Apvienot Karaliste, Be ija, Bulg rija, ehija, D nija, Francija, Igaunija, It lija, rija, Kipra, Latvija Lietuva, N derlande, Polija, Portug le, Rum nija, Somija, Slov kija, Slov nija, Sp nija, Ung rija, V cija, Zviedrija.

nodrošinājuma grupā, proti, 16,5% no nabadzības riska sliekšņa, ja jebkura mediana ekvivalentajiem ienākumiem vienai personai. ES un OECD valstīs minimālo ienākumu programmas parasti nodrošina vismaz 30% no vidējām jeb medianas ekvivalentajiem ienākumiem vienai personai, kas Latvijā veidotu aptuveni 75 latus mēnesī uz mājaimniecības locekli⁹⁰. Tomēr ir vienlīdz būtiski pārskatīt, kā minimālā nodrošinājuma shēmas atbalsta apjomam jābūt tādām, lai tas neveicinātu pabalstu atkarību un sekmētu personas integrāciju darba tirgū.

Kā viena no sistēmām nepilnībām norāda Latvijas prakse GMI atbalsta piešķiršanā nepiemērotas **ekvivalences skalas**⁹¹, kā rezultātā vienas personas mājaimniecības vai mājaimniecības ar mazāku cilvēku skaitu tiek sniegts neproporcionāli zemāks atbalsts, salīdzinot ar mājaimniecībām, kurās ir lielāks cilvēku skaits. GMI pabalsts vienam cilvēkam ir ievērojami zemāks gan absolūtos skaitļos, gan starptautiskā salīdzinājumā. Salīdzinājumā ar citām ES dalībvalstīm Latvijā GMI pabalsta apmērs vienam cilvēkam ir ceturtais zemākais rādītājs⁹². Tā kā netiek izmantotas ekvivalences skalas, tad GMI pabalsta piešķiršanā netiek ņemtas vērā, ka vienam mājaimniecības dzimībai vairākas personas kopīgi lieto pieejamos resursus un tieši šī koplietošanas iespēja, salīdzinoši ar vienas personas mājaimniecību, nosaka nepieciešamību pēc mazākiem resursiem dažādu preču un pakalpojumu iegādei un izdevumiem par to lietošanu.

Atšķirībā no daudzām ES dalībvalstīm Latvijas normatīvie akti nosaka visu mājaimniecības gadījumā **ienākumu rādītāju uzskaiti**, - tiek uzskaitīti katrs nopelnītājs vai mājaimniecības saņēmējs, un par šo summu tiek samazināts GMI pabalsts. Tas neveicina personu aiziešanu no sociālās palīdzības shēmas un pāreju uz nodarbinātību. Latvijā ienākumos netiek ņemti vērā valsts sociālās pabalsti, kas saistīti ar invaliditāti, bet tiek ņemti vērā ienākumi no bērna pabalstiem⁹³, kas ierobežo piekļu minimālā nodrošinājuma programmai īmenim ar bērniem, neskatoties uz augsto bērnu nabadzību. Dažādas ES dalībvalstīs ir dažādas prakses, kādu ienākumu un pašumu kopumu neņem vērā, aprēķinot minimālā nodrošinājuma pabalstu. Vairākas valstīs ienākumos netiek ņemta vērā atlīdzība par apgādnieka zaudējumu, uzturēdams bērnam, īmenes pabalsti līdz noteiktam līmenim (piemēram, Dānija, Polija, Austrija, Beļģija, Apvienotā Karaliste). Citās valstīs minimālā nodrošinājuma pabalsts netiek samazināts par studentu un bezdarbnieku stipendijas apmēru, kā arī bezdarbnieka transporta kompensācijas summu, kā arī skolēnu nopelnīto algu (piemēram, Igaunija, Lietuva, Slovākija). Tāpat Latvijā un citās ES dalībvalstīs tiek uzskaitīti arī mājaimniecības kustamais un nekustamais pašums. Lietuvā netiek ņemti vērā īmeņi no lauksaimnieciskās zemes, ja kopējā platība nepārsniedz 1 ha. Savukārt Zviedrijā vairumgādājumu jāpārdo automašīna, tomēr izņēmums ir tad, ja tā nepieciešama, lai saglabātu piesaisti darba tirgū. Šie līmeņi attiecībā uz automašīnu ir atkarīgi no katras individuālās situācijas.

⁹⁰ PB pētījums „Latvija: kurš ir bezdarbnieks, ekonomiski neaktīvais vai trācīgais?”, Analysis of the incentive structure created by the tax and benefit system, Financial incentives of the tax and benefit system in Latvia, 45.lpp.

⁹¹ Ekvivalences skalas piemēro, lai piešķirtu citu svaru katram no kamajām mājaimniecībām dzimībai pieaugušajam un bērnam. Piemēram, modificētā OECD skala – pirmajam pieaugušajam tiek piešķirta svārs 1.0, katram no kamajām mājaimniecības locekļiem vecumā no 14 gadiem un vecākam – 0.5, bet katram bērnam jaunākam par 14 gadiem – 0.3.

⁹² PB pētījums „Latvija: kurš ir bezdarbnieks, ekonomiski neaktīvais vai trācīgais?”, Analysis of the incentive structure created by the tax and benefit system, Financial incentives of the tax and benefit system in Latvia, 11.lpp.

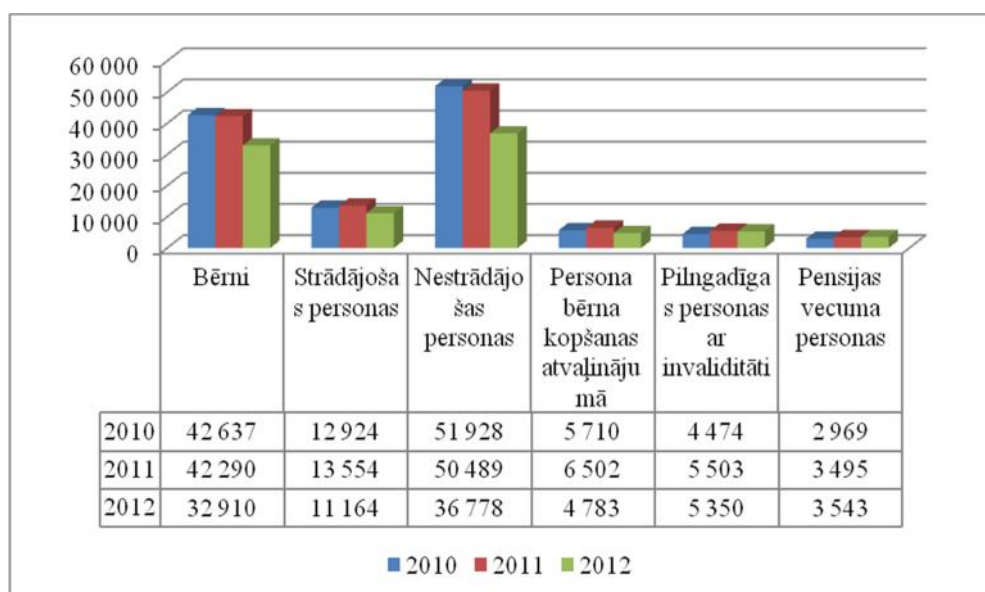
⁹³ PB pētījums „Latvija: kurš ir bezdarbnieks, ekonomiski neaktīvais vai trācīgais?”, Review of key design parameters and legislation for social assistance programs in Latvia, Latvia GMI Program: main design characteristics and comparison with minimum income schemes in other EU Member States, 16., 17.lpp.

Praktiski vis s ES dal bvalst s, t pat k Latvij , soci l s pal dz bas sa m jiem j veic **l dzdarb bas pas kumi**. Piem ram, cilv kiem, kuri sa em soci l s pal dz bas pabalstu un ir darbsp jas vecum , bet nav nodarbin ti, ir j pier da, ka tie akt vi mekl darbu. Ja l dzdarb bas nosac jumi netiek pild ti, vair kum dal bvalstu tiek pie emts l mums par ierobežojumiem attiec b uz soci l s pal dz bas pabalsta izmaksu. Ta u soci l dienesta klienta l dzdarb bas pas kumi ne vienm r prim ri ir saist ti ar nodarbin t bu, jo soci l darbinieka pamatzdevums ir pal dz t risin t *pretrunu* starp cilv ka dz ves vajadz b m un to apmierin šanas iesp j m konkr t soci laj sist m . Ilgstoši nerisin ta pretruna izpaužas, piem ram, imenes nestabilit t , alkoholism , narkom nij , prostit cij , pašn v bas m in jumos, nabadz b , vardarb b u.c.

Latvij starp GMI pabalsta sa m jiem liel ko patsvaru veido bezdarbnieki (2012.gad - 39%). J atz m , ka GMI pabalsta sa m ju vid apm ram 11% jeb 11,2 t kst. - 13,6 t kst. ir str d jošas personas (skat. 8.att lu). Tom r statistisk inform cija par soci l s pal dz bas sa m ju zemo ien kumu vai to neesam bas c lo iem nav pieejama.

8.att ls

GMI pabalsta sa m ju strukt ra 2010. – 2012.gad (personas)

Avots: Valsts statistikas p rskatu dati.

K viens no iesp jamiem c lo iem ir zemais atalgojums vai nepilna darba laika nodarbin t ba, kad, pat str d jot apmaks tu darbu, persona nesp j pien c gi uztur t nedz sevi, nedz savu imeni. L dz ar to iedz vot jiem, kuri ir nodarbin ti gan nepilnu, gan pilnu darba laiku, ar ir j sniedz soci l pal dz ba, ja vi u ien kumi nesasniedz minim li nodrošin mo ien kumu l meni. Šaj gad jum nepieciešams izzin t klienta soci lo situ ciju un vienoties par atbilstoš ko probl mas risin jumu, kam ide l gad jum j b t saist tam ar lab ka darba atrašanas iesp j m, k ar ar piek uvi izgl t bas pakalpojuma.

Šobr d Latvij past v pras ba pašvald bu soci l s pal dz bas sa m jiem sadarboties ar Nodarbin t bas valsts a ent ru (turpm k – NVA), re istr ties, akt vi mekl t darbu un

pieņemot nodarbinātību veicinošos pasākumus, t.i., ja pilda bezdarbnieka pienākumi. Tiesību aktos noteikti arī izņēmumi⁹⁴, kad klientam nav obligāti jāreģistrējas NVA, piemēram, valsts vecuma un invaliditātes pensiju saņēmējiem, sievietēm grūtniecības, dzemdību atvaļinājuma laikā un bērna kopšanas periodā, vienam nebūn jānodarbojas, skolniekiem, studentiem u.c. Problēma ir tajos gadījumos, kad persona objektīvu vai subjektīvu iemeslu dēļ zaudē bezdarbnieka statusu un līdz ar to persona un tās apģērbjamie zaudē tiesības saņemt sociālo palīdzību. Izskatot klientu iesniegumus un sūdzības Labklājības ministrijai, kurš minētās konkrētās īpašības, jāsecina, ka ne vienmēr NVA piedāvātās pasākumi ir atbilstoši īpašībām un sniedz atbilstošu atbalstu personas iesaistei darba tirgū vai NVA piedāvātās rehabilitācijas pasākumos. Ne vienmēr ir skaidrs, kāda atbildība ir katrā gadījumā, ja uzdevums NVA un kā pašvaldības sociālajam dienestam, un kurai institūcijai jānodrošina kvalificētus speciālistus atbilstošu motivācijas programmu realizācijai.

Lai samazinātu risku personām darbspējīgā vecumā kļūst par ilgstošiem bezdarbniekiem, zaudēt darba tirgū nodarbinātību ir nepieciešams un prasmes, Labklājības ministrija ir sagatavojusi priekšlikumus par to prasību pastiprināšanu, kuras attiecas uz piemērotu darba piedāvājuma pieņemšanu, tādējādi veicinot bezdarbnieku atgriešanos darba tirgū. Pirmajos trīs bezdarbniekiem piedāvājuma kvalitāte būs augstāka un izvēles iespējas plašākas, bet turpmāk būs jāpieņem zemākas kvalifikācijas un zemākas atalgots darbs. Paredzts ieviest precīzāku darbavietas sasniedzamības kritēriju - ceļā uz darbu vienā virzienā no deklarētās dzīves vietas jāpavada ne vairāk kā viena stunda (1,5 stunda, ja darbs netiek atrasts 3 mēnešu periodā), attālums no sabiedriskā transporta nepārsniedz 2 km, kam rēķinā izdevumi nepārsniedz 20% no paredzētās bruto algas. Piemērotam darbam piedāvāts konkrētā darba atbilstošas samaksas apmēru – pirmajos trīs darba meklēšanas mēnešos būt jāpieņem tādā darbs, kur sociālās atbalsta saņēmējam maksas no darba algas veidoti 100% no iepriekš veiktajām maksām, kamēr nākamajos trīs mēnešos jāpieņem darbs, kur šīs maksas veidoti - 80%. Pēc sešu mēnešu bezdarbības perioda par atbilstošu algas apmēru tiktu uzskatīta vismaz minimālā mēnešalga.

PB veiktajās pētījumos norādītas problēmas Latvijas sociālās palīdzības sistēmas organizācijas formā, kas kavē personu pieņemšanu zemu atalgotā darbu. Citas valstis šdos gadījumos steno pasākumus, lai „darbs atmaksātos”⁹⁵, proti, pieņemot zemu apmaksātu darbu, tiek saglabātas iespējas saņemt sociālās palīdzības pabalstus, kā arī šādā gadījumā ienākumiem tiek piemēroti lielāki nodokļu atvieglojumi vai zemākas likmes. Daudzas ES dalībvalstīs tiek novērtēti centieni iekavēt darba tirgū, pērtāucot izmantot sociālās drošības tīklu, izmantojot, piemēram, darba piemaksas (*in-work benefits*) un plašāku ienākumu klāstu, par kuru nesamazina sociālās palīdzības pabalstu apmēru. PB pētījumā norādīts⁹⁶, ka kopumā valdības mērķis ir efektīvāk izmantot publiskos resursus, kam nepieciešams izveidot integrētu pašvaldību sociālās palīdzības pabalstu un valsts sociālo pabalstu programmu. Latvijā šādam risinājumam šķērslis ir pašvaldību sociālās palīdzības pabalstu un valsts sociālo pabalstu vienotās informācijas sistēmas trūkums, kas dotu iespēju noteikt kopīgus mērķus un uzraudzīt to realizāciju.

⁹⁴ Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 37.pantā pirmā daļa.

⁹⁵ PB pētījums „Latvija: kurš ir bezdarbnieks, ekonomiski neaktīvais vai trācīgais?”, Analysis of the incentive structure created by the tax and benefit system, Financial incentives of the tax and benefit system in Latvia 50.lpp.

⁹⁶ PB pētījums „Latvija: kurš ir bezdarbnieks, ekonomiski neaktīvais vai trācīgais?”, Review of key design parameters and legislation for social assistance programs in Latvia, Latvia GMI Program: main design characteristics and comparison with minimum income schemes in other EU Member States, 28.lpp.

Atbilstoši PB p t juma zi ojumos veiktajam GMI programmas izv rt jumam, Latvij **nav konstat jama pabalsta atkar ba d** neliel pabalsta apm ra un vid ji neilg pabalsta sa emšanas perioda. Datu anal ze par periodu no 2006.gada janv ra l dz 2012.gada j lijam apstiprina, ka 40% no pabalstu sa m jiem GMI pabalstu sa muši tikai vienu reizi un uz su laika periodu: šie pabalsti darbojas k kr zes pal dz ba un nav past v gs ien kumu avots. Tas liecina, ka soci lo pabalstu atkar ba (kur t eksist) ir rakstur ga tikai nelielai iedz vot ju grupai. Divas trešda as GMI pabalsta sa m ju sa ma to maz k k 20% no analiz jam laika perioda un aptuveni viena trešda a GMI pabalsta sa m ji šo pabalstu sa ma tikai 5% no analiz jam laika perioda.

GMI pabalsts jeb minim l nodrošin juma atbalsts praktiski vis s ES dal bvalst s ir ar vien du m r i – nodrošin t minim lu ien kumu l meni, lai persona un t s imenes locek i var tu segt izdevumus pamatvajadz bu apmierin šanai. Atseviš s dal bvalst s oblig taj minim laj standart iek auti ar **izdevumi par m jokli**, tom r šaj s dal bvalst s ir paredz ti ar iz muma gad jumi, kad persona var pieteikties atseviš am res pabalstam. 6 no analiz taj m 24 dal bvalst m ir noteikts apkures pabalsts, daž s ir g zes pabalsts, aukst dens pabalsts, res pabalsts u.c. Vis s valst s, kur s noteikts m jok a pabalsts, past v noteikti ierobežojumi faktiskajiem izdevumiem par m jokli, kas p rsvar gad jumu ir saist ti ar m jsaimniec bas lielumu un materi lo situ ciju. 2012.gad tikai Portug l nebija noteikts m jok a pabalsts. Savuk rt Latvij ir noteikts, ka pašvald bai no sava budžeta l dzek iem j izmaks **dz vok a pabalsts** tr c g m un maznodrošin t m imen m vai atseviš i dz vojoš m person m, ta u pabalsta apm ru un krit rijus dz vok a pabalsta sa emšanai nosaka katra pašvald ba. T rezult t ir pašvald bas, kas m jsaimniec bai apkures sezon izmaks noteiktu summu, kura nesedz pat viena m neša izdevumus par apkuri. Savuk rt cit s pašvald b s dz vok a pabalsta apm rs tiek apr in ts p c formulas, kur tiek emti v r normat vie izdevumi par m jokli (m jok a plat ba, tiek apmaks ts noteikts daudzums izlietot s dabas g zes, elektroener ijas, aukst un karst dens u.c.), vai ar tiek nodrošin ts noteikts daudzums ciet kurin m (malka, ogles, briketes). Savuk rt likums „Par pašvald b m” pie auj dz vok a pabalstu izmaks t ar noteikt m iedz vot ju soci laj m grup m, kas neatbilst soci l s pal dz bas sniegšanas pamatprincipiem. Esošais tiesiskais regul jums rada nevienl dz gu situ ciju iedz vot jiem nabadz g kaj s un bag t kaj s pašvald b s.

B tisk kie secin jumi un galven s risin m s probl mas:

- Latvijas GMI programma ir labi m r ta visnabadz g kajiem iedz vot jiem un t ir oti prec zi defin ta, bet ar oti zemu p rkl jumu, kas noz m , ka past v liela plaisa starp cilv kiem un imen m ar nepietiekamiem resursiem, kuriem nav ties bu pretend t uz GMI pabalstu. Pie neadekv ti zem GMI l me a, GMI pabalsts pied v atbalstu oti nelielai da ai no nabadz gajiem iedz vot jiem;
- PB p t jum konstat ts, ka pašvald bu izdevumi soci lajai pal dz bai no pamatbudžeta ir oti zemi gan sal dzin jum ar cit m ES dal bvalst m, gan sal dzin jum ar Latvijas izdevumiem valsts soci lajiem pabalstiem, kuru izmaksas nav saist tas ar ien kumu test šanu;
- GMI l menis nav piesaist ts nevienam soci li ekonomiskam r d t jam. Apr inot GMI pabalstu, netiek piem rotas ekvivalences skalas, ko tieš vai netieš veid piem ro liel k da a ES valstu;
- GMI pabalsta izmaksa tiek p rtraukta, personai s kot g t jebkurus ien kumus, iz emot likum noteiktos, vienlaic gi, piem rojot likum noteikt s nodok u likmes, kas nemotiv personas pie emt zemi apmaks tu darbu;

- GMI pabalsta sa m ju iesaiste akt v s nodarbin t bas programm s v rt jama pozit vi, bet ne vienm r NVA pied v tie pakalpojumi ir atbilstoši imenes situ cijai, jo ne vienm r ir skaidrs, kuram un k da atbild bas da a ir j uz emas imenes soci lo probl mu risin šan , k ar tr kst atbilstošas motiv cijas programmas un kvalific ti speci listi to realiz cijai;
- pašvald bu soci l s pal dz bas pabalstu decentraliz t finans šana un krasi atš ir g s pašvald bu finansi l s iesp jas, pašvald bu ties bas noteikt atš ir gu GMI l meni, vienota tiesisk regul juma tr kums dz vok a pabalstam valsts l men , ir iemesli, k d pašvald bu sniegt soci l pal dz ba un p rkl jums pašvald bu starp atš iras, k rezult t veidojas nevienl dz ga attieksme pret pabalstu piepras t jiem;
- Pašvald bu soci l s pal dz bas un valsts soci lo pabalstu sist ma nav pietiekami labi *integr tas vienot sist m ar kop gu m r i*, nav pabeigta vienot s *inform cijas sist mas* izstr de un ieviešana programmas uzraudz bai un nov rt šanai.

2.4. Akt vie darba tirgus pas kumi

Kopš 2011.gada darba tirgus situ cija pak peniski uzlabojas, ta u bezdarba l menis, jo seviš i ilgstošais bezdarba l menis, saglab jas augsts (skat. 12.tabulu pielikum). Pieaugusi gan iedz vot ju ekonomisk aktivit te, gan nodarbin t ba, kas noz m , ka nodarbin t bas un bezdarba r d t ju pozit v tendence nav saist ma ar faktu, ka iedz vot ji darbu vairs nemekl . Turkl t samazin jies ar bezdarbnieku (tostarp ilgstošo bezdarbnieku) skaits. Kopš 2012.gada beig m v rojams ar sam r straujš jauniešu bezdarba l me a samazin jums, k rezult t jauniešu bezdarba l menis Latvij jau 2013.gada I ceturksn bija zem ks nek ES vid jais bezdarba l menis šaj period (24,1%).

Saist b ar darba tirgu PB p t jum ir akcent ti š di risin mie uzdevumi:

- 1) prec z k defin t m r a grupas, kur m ir nepieciešams atbalsts, lai atgrieztos darba tirg ;
- 2) paaugstin t rpus darba tirgus esošo cilv ku motiv ciju iesaist ties nodarbin t b ;
- 3) uzlabot atbilstošu akt vo nodarbin t bas pas kumu ieviešanu, lai pied v tie pakalpojumi mazin tu bezdarbnieku skaitu, vienlaic gi palielinot nodarbin t bas r d t jus.

PB p tnieki izv rt juši personu, kur m ilgtermi (2007.-2010. gads) bijušas gr t bas darba tirg , soci lo situ ciju un sargrup juši š s personas devi s grup s⁹⁷ (skat. 9.att lu), emot v r personu darba tirgus pieredzi ilg k laika posm , k ar izv rt jot riska faktoros p c daž d m paz m m (piem ram, vecums, dzimums, b rnu skaits, izgl t ba un darba pieredze). K oti noz m gs aspekts šaj grup šan tiek uzskat ti imenes apst k i. PB p tnieki nor da, ka izpratne par personas individu laj m un imenes iez m m ir b tiska, jo seviš i period p c smagas ekonomisk s lejupsl des.

L dz s tradicion laj m iedz vot ju grup m, kas tiek saist tas ar soci l s iek aušan s riskiem, PB p t juma ietvaros tika izdal tas specifiskas grupas, kas parasti netiek saist tas ar darba tirgus probl m m, un uz ko netiek fokus ta nodarbin t bas politika. Tr s no specifiskaj m grup m (1.,7.,9. grupa) veido gados vec kas personas ar hronisk m saslimšan m. T pat augsts bezdarba risks past v ar vec ku personu (50+ gadi) vid , kuriem nav vesel bas probl mas, kas trauc tu str d t (3.grupa). Augsts bezdarba un nestabila darba risks ir apstiprin jies personu vecum 20-29 gadi un 30-39 gadi vid , kam ir oti zems izgl t bas l menis (2., 5. grupa). Nerakstur ga grupa, kura tika atkl ta p t juma ietvaros, ir

⁹⁷PB p t jums „Latvija: kurš ir bezdarbnieks, ekonomiski neakt vais vai tr c gais?“, Profiling of people with no or limited labor-market attachment and of low income, 4.att ls 12.lpp.

sievietes ar augstu izglītības līmeni, kur mēģinājis ir bērni, jo pašī jaunī par 6 gadiem (4., 8. grupa). Tpat samērā augsts risks pastāv gados vecāku pašnodarbinātā vīriešu vidū (6.grupa), tomēr tiek uzskatīts, ka šīs iedzīvotāju daļas iekļaušanu riska grupās lielā mērā nosaka neformālā nodarbinātība. Lielākā daļa (7 no 9 grupām) izdalīto riska grupu individuāli bijuši nodarbināti vairāk kā 10 gadus un pastāvīgi nav bijuši bezdarbnieki vai neaktīvi, kas liecina, ka individuāli bezdarbība galvenais iemesls nav motivācijas trūkums vai darba nespēja. Turklāt 6 no 9 specifiskajām grupām kāb tisks iemesls augstam bezdarbības riskam tiek izcelts zems vai ļoti zems izglītības līmenis.

9.attēls

Personu grupas ar pastāvīgām problēmām iekļauties darba tirgū

1.grupa	2.grupa	3.grupa
Vientuļi, gados vecāki bezdarbnieki/ personas ar invaliditāti	Vientuļi, jauni vīrieši ar zemu izglītību	Vecāki bezdarbnieki, ar labu veselības stāvokli
		
46-61 gads Vientuļi 10+ gadu darba pieredze <u>Zema izglītība</u> Daudz invalidu/ bezdarbnieku Hroniska saslimšana	Vīrieši, 20-29 gadi Nav bijuši precējušies <u>Ļoti zema izglītība</u> Bezdarbnieki Bez bērniem Lauku iedzīvotāji	50+ gadi Precējušies 10+ gadu darba pieredze <u>Zema izglītība</u> Bezdarbnieki/ zemi ienākumi/ neregulārs darbs
4.grupa	5.grupa	6.grupa
Nestrādājošas māmiņas ar mazu bērnu	Mazizglītoti, laukos dzimuši vīrieši, apgādājami	Pašnodarbināti gados vecāki vīrieši
		

Sievietes, 25-39 gadi Prec juš s, dz vo kopdz v <u>Augst k izgl t ba</u> B rni l dz 6 gadu vecumam Lauku iedz vot jas Partneris str d	V rieši, 30-39 gadi Prec jušies, dz vo kopdz v 10+ gadu darba pieredze <u>oti zema izgl t ba</u> B rns l dz 6 gadu vecumam Lauku iedz vot ji Partnere nestr d	V rieši, 40-54 gadi Prec jušies 10+ gadu darba pieredze <u>Pašnodarbin tie</u> M jsaimniec b nav b rnu Nere istr ti nodarbin ti
7.grupa Gados vec kas sievietes ar invalidit ti un ar str d jošu partneri	8.grupa Augsti izgl totas m mi as, kas nestr d	9.grupa Gados vec kas sievietes ar invalidit ti un ar nestr d jošu partneri
Sievietes, 50+gadi Prec juš s 10+ gadu darba pieredze <u>Zema izgl t ba</u> Bieži ar invalidit ti, neakt vas Hroniskas saslimšanas Partneris str d	Sievietes, 30-39 gadi Prec juš s 10+ gadu darba pieredze <u>Augst k izgl t ba (vairumam)</u> B rni Pils tu iedz vot jas Partneris str d	Sievietes, 50+gadi Prec juš s 10+ gadu darba pieredze <u>Zema izgl t ba</u> Nav darbsp j gas, neakt vas Daudzas priekšlaic gi pension juš s Hroniskas saslimšanas Partneris nestr d

Avots: PB p t jums.

PB p tnieki nor da⁹⁸, ka j nosaka specifiski m r i, uz kur m grup m tiks fokus ta darba tirgus politika. Ja m r is ir koncentr t aktiviz šanas politikas centienus uz tiem, kuriem sav zi ir visgr t k atrast darbu (1., 3., 7., un 9.grupa – vec ka gadag juma personas ar hronisk m saslimšan m), tad politikai j koncentr jas uz person m ar augstu risku iek auties darba tirg un, emot v r grupu specifiku, nodarbin t bas pakalpojumiem var tu b t j veido sasaite ar vesel bas apr pes pakalpojumiem. Savuk rt, ja m r is ir iesaist t darba tirg cilv kus ar sal dzinoši zemu risku (6.grupa – pašnodarbin tas personas), tad j em v r , ka šie cilv ki ir lab k sagatavoti darba tirgum un vi u veiksm ga aktiviz šana, visticam k b s liel ka. Bet taj paš laik , vair kiem no šiem „zema riska” cilv kiem var izdoties p rvar t darba tirgus gr t bas bez akt v s nodarbin t bas politikas atbalsta. Pieeja neizsl dz fokus šanos uz ab m atš ir gaj m grup m un to vajadz b m. T p c praks , k nor da PB p tnieki, lemjot par politikas izstr di un m r auditoriju, ir lietder gi apsv rt plašu inform cijas kl stu. Atš ir gs skat jums uz grupu paš b m un nodarbin t bas š rš iem ar nor da uz nepieciešam bu kombin t pabalstu un aktiviz šanas politiku. Zems pabalstu p rkl jums t m grup m, kur m ir past v gas darba tirgus gr t bas, rada bažas ne tikai no vienz bas un nabadz bas samazin šanas viedok a, bet ar no efekt vas aktiviz šanas strat ijas viedok a, jo, ja uz personu neattiecas pabalsti, tad nodarbin t bas dienestam atrast piem rotus pakalpojumus ir iev rojami sarež t k.

Attiec b uz tr c go, neakt vo un bezdarbnieku motiv cijas paaugstin šanu iesaist ties nodarbin t b , PB p tnieki iesaka stenot aktiviz šanas strat iju ar m r i sasniegt identific t s grupas un veidot atbilstošus pakalpojumus, k ar turpin t izmantot saiti starp pabalstiem un aktiviz šanas politik m k instrumentu, lai piesaist tu bezdarbniekus nodarbin t bas pakalpojumiem. ES dal bvalst s izplat t kie atbalsta instrumenti ir pak peniska soci lo pabalstu samazin šana l dz str d jošais s k sa emt noteiktu atalgojuma

⁹⁸PB p t jums „Latvija: kurš ir bezdarbnieks, ekonomiski neakt vais vai tr c gais?”, Profiling of people with no or limited labor-market attachment and of low income, 18.lpp.

apmēru, piemēram, pabalstīdžošiem, kā ar zemi darbspēka nodokli. Ieviešot šīs sistēmas komplikāciju, sāpīgi ar nodokļu sistēmu un potenciālo ietekmi uz motivāciju iesaistīties darbā un nopelnīt, Labklājības ministrija *Nodarbinātības un iekārtības izstrādes pamatnostādņu projekts 2014.-2020.gadam* rēķina darbspēka nodokļu sistēmas ieviešanu, izmantojot PBPT juma rezultātus ar mērķi veicināt darbspēka nodokļu sloga samazināšanu mazo algu saņēmējiem un finansiālu motivāciju, ūs kot darbu. Saskaņā ar izskata iespaidus uz izmaiņām juma projektā, paredzot (laikā ierobežotā) pirmajos mēnešos nopelnītā - vienas minimālās darba algas neemšanu vērā, sniedzot atbalstu tērēšanai (vienam mēnesim) (vienam mēnesim) (vienam mēnesim) 4 mēnešus.

Nodarbinātības valsts aģentūra (turpmāk – NVA) pašvaldību sociālā dienestus skatījusi kā veiksme sadarbības partneris, risinot klientu problēmas⁹⁹, tomēr, apzinoties esošo un potenciālo darbspēka trūkumu Latvijā un personu grupas, kurām ir pastāvīga grūtības auties darbā tirgū, ir svarīgi novērst starpinstitucionālā sadarbības pastāvīgo šķēršļus, izveidojot optimālus sadarbības modeļus, lai efektīvāk risinātu kopīgo klientu problēmas.

No 2013.gada 17.jūlija līdz 15.augustam tika veikta Nodarbinātības valsts aģentūras un pašvaldību sociālā dienestu darbinieku aptauja par abu iestāžu sadarbības klienta situācijas risināšanu, kurā kopumā noabm iestādēm tika saņemtas 486 atbildes – 168 atbildes no NVA un 318 atbildes no sociālajiem dienestiem. Kā minēts ar iepriekš, kopumā sadarbības starp abām institūcijām tika vērtēta kā laba, tomēr klientu situācijas veiksme kā risināšanai ir identificēti atsevišķi trūkumi, sniedzot priekšlikumus to novēršanai:

- regulāri organizēt kopīgas starpinstitūciju tikšanās par (1) klienta konkrēto gadījumu, (2) NVA aktuālajiem piedāvājumiem un projektiem un sociālā darbinieku rēķinā esošo informāciju par klienta situāciju;
- pārskatīt normu, kur noteikts, ka personai darbspējīgā vecumā, kurā vairs nav iespējams sociālās palīdzības pabalstu, izņemot vienreizēju pabalstu rakstas situāciju, un nestrādājot, jāreģistrējas NVA kā bezdarbniekam¹⁰⁰;
- uzlabot institūciju datubāzes pieejamo informāciju, veicinot tā savlaicīgu un detalizētu pakāpi;
- izstrādāt vienotu metodiku sadarbības procesu stenošanai.

Šobrīd NVA ir izstrādāts pilotmodelis sadarbības ar pašvaldību sociālajiem dienestiem, kas paredz filiāļu darbu ar 2300 ilgstošajiem bezdarbniekiem sadarbības ar pašvaldību sociālajiem dienestiem, proti, tikšanās ar pašvaldību sociālā dienestu pārstājiem un informāciju par sadarbības sociālā dienestu uzskaiti esošo NVA klientu – ilgstošo bezdarbnieku integrāšanai darbā tirgū. Pirmos projekta rezultātus plānots prezentēt š.g. 4.ceturksnī, kas kalpos par pamatu turpmāk darba attīstības iespēju noteikšanai.

Saglabājoties augstam bezdarbības līmenim, ir būtiski uzlabot esošo darba tirgus pasākumu efektivitātes izvērtēšanu un attīstīt atbilstošas programmas un pieejas, kas balstītos uz individuāliem riskiem, ar ko sastopas bezdarbnieki¹⁰¹. Kopumā PBPT juma rezultāti liecina, ka aktīvie darba tirgus pasākumi (ADTP) visu veidu profesionālās un neformālās

⁹⁹ 2012.gada 20.februārī Valsts kanceleja tika administrētais projekts „Atbalsts strukturālā reformu ieviešanai valsts pārvaldē” ietvaros nosauktā līguma ar SIA „SAFAGE Baltija” (iepirkuma identifikācijas numurs MK VK 2011/27 ESF) pētījuma „Saskaņā ar ietekmes (Ex-ante) novērtējumu par iecerētajām strukturālajām reformām profesionālās sociālās darba politikas jomā” veikšanai, 125 lpp.

¹⁰⁰ Sociālā pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 37.pantā 1.punkts.

¹⁰¹ PBPT juma „Latvija: kurš ir bezdarbnieks, ekonomiski neaktīvais vai tērētais?”, An evaluation of active labor market programs (ALMPS) and related social benefit programs, Latvia: best practices and constraints in provision of training services and employment incentives, 52. lpp.

apmēcību programmas bezdarbniekiem gan stermi, gan vidējā termiņā (1,5-2 gadi) demonstrē pozitīvus darba tirgus iznākumus gan attiecībā uz nodarbinātību (atkarotā bezzarba periodu biežums samazinās), gan ienākumiem. Turpat arī OECD un citu valstu pētījumi apstiprina izglītības lēmuma kopā pozitīvo ietekmi uz darba tirgus iznākumiem. Taču jārisinās, kā bezdarbnieku apmēcību programmu rezultātu ietekme lielā mērā ir atkarīga no nodarbinātības iespējām. Starp izvērtējamajiem valstīm Latvijā ir zemākais brīvā darbavietu skaits¹⁰². Turklāt ADTP ietvaros veiktais apmēcības nevar aizstāt un risināt izglītības sistēmas pienesumu vai problēmas. Kā viens no bezdarbnieku apmēcības sistēmas trūkumiem PB pētījumā minēta **rindas principa piemērošana**, neizdalot prioritāras bezdarbnieku mērķa grupas, kuras tiek darītas citās valstīs¹⁰³. Lai novērtētu minēto trūkumu bezdarbnieku apmēcības sistēmā, 2013.gada 26. februārī jau tika noteiktas prioritārās grupas mērķizglītības pasākumos – vecuma grupa 45+, kam ir vecuma grupā 24-44 gadi atbalsta saņēmēji invalīdi, personas, kurām ir vismaz 2 nepilngadīgi bērni un trīs bērni, kas ir personas. Izstrādājot un stenojot **profilēšanu sistēmu**, šāda pieeja tiks iekļauta.

Identificēt trūkumus un nepieciešamās rīcības ir iekļautas iepriekšminētajā *Nodarbinātības un iekārtības izveides pamatnostādņu projektā 2014.-2020.gadam*, kur ar šādiem ziņojumiem aplūkotie jautājumi tiek analizēti padziļinātāk, šajā dokumentā izņemot galvenās problēmas un nepieciešamās rīcības virzienus.

Būtiskie secinājumi un galvenās risinājamās problēmas:

- lai ar nodarbinātības un bezdarbārdītāji pakāpeniski uzlabojas, tomēr bezdarbā līmenis, jo sevišķi ilgstošs bezdarbā līmenis, saglabājas augsts;
- nepieciešams izveidot NVA filiāli un pašvaldību sociālo dienestu optimālu sadarbības modeli kopā ar klientu apziņošanai un efektīvu pakalpojumu piedāvāšanai klientu iesaistei darba tirgū, emotīvā PB pētījumā identificētos riskus personām ar pastāvīgu grūtībām iekārtības darba tirgū;
- lai bezdarbniekiem piedāvātu visu vajadzīgo atbilstošos aktīvos darba tirgus pasākumos, ir jāievieš profilēšanu sistēma;
- lai aktīvie darba tirgus pasākumi būtu atbilstoši mērķi, ir nepieciešams izvērtēt piedāvāto pasākumu efektivitāti, vienlaicīgi nosakot pieejas, kas būtu atbilstošas individuālajiem riskiem, ar kuriem sastopas bezdarbnieki.

2.5. Sociālais darbs un sociālie pakalpojumi

Sociālie pakalpojumi un sociālā palīdzība ir uzkrājami kā resursi sociālajam darbam. **Sociālā darba profesija** veicina sociālās pārvērtības, problēmu risināšanu attiecībā starp cilvēkiem, kā arī iespēju un brīvības došanu cilvēkiem, paaugstinot viņu labklājību. Lietojot teorijas par cilvēka uzvedību un sociālās sistēmas, sociālais darbs iejaucas tajos aspektos, kur notiek mijiedarbība starp cilvēkiem un viņu vidi. Cilvēktiesību un sociālās taisnīguma principi ir sociālā darba pamati¹⁰⁴.

Līdz ar profesionālo zināšanu uzkrāšanu, kā arī ekonomiskās krīzes apstākļos sabiedrība pamazām mainās izpratnē par to, kas ir profesionālais sociālais darbs. Līdz šim liel

¹⁰² Turpat, 10.lpp.

¹⁰³ Turpat, 15.lpp.

¹⁰⁴ Globālie sociālā darba izglītības un prakses standarti. Vairāk informācijas šeit:

<http://ifsw.org/policies/definition-of-social-work/>

da sabiedrības tika uzskatīts, ka sociālā darbinieka galvenais uzdevums ir sniegt materiālo palīdzību, lai gan nevar likt vienu dāzmi starp jūdzieniem "sociālais darbs" un "sociālā palīdzība". Sniegt materiālo palīdzību iedzīvotājiem ir vērsta uz problēmu sēmi (nepietiekami finansējumi), nevis uz šo problēmu cēloņiem.

Pašvaldības pienākums ir nodrošināt iespēju saņemt personām, kuras deklarējušas attiecīgajai pašvaldībai savu dzīvību, tās vajadzībām atbilstošus sociālos pakalpojumus un sociālo palīdzību. Lai veiktu šos pienākumus katrā pašvaldībā ir izveidots sociālais dienests.

Sociālo dienestu loma, izvērtējot un sniedzot atbalsta pakalpojumus, lai nodrošinātu pieejamību izglītībai vai apmācībai (*piemēram, bērnu pieskatīšana*), darba tirgum (*piemēram, lai vecāks/-i varētu strādāt un rīpoties par apgādāto bērnu vai kopjamu telpu/mītni u.c.*), veselībai (*piemēram, rehabilitācija, ārstēšana*) u.c., ir atkarīga ne tikai no sociālā darbinieku darba kvalitātes, piedāvājot cilvēkam nepieciešamo pakalpojumu konkrētā situācijā, bet arī šo pakalpojumu pieejamības un pakalpojuma stenošanas efektivitātes.

Patlaban spēkā esošās Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma normas nosaka, ka, lai sociālais dienests varētu pienācīgi veikt savus uzdevumus, tajā jābūt vismaz vienam sociālā darba speciālistam¹⁰⁵ uz 1000 iedzīvotājiem. Atbilstoši pašvaldību sociālo dienestu sniegtajai informācijai, 2012.gadā republikas pilsētu un novadu pašvaldību sociālajos dienestos strādāja 1162 sociālā darba speciālisti, t.i. viens sociālā darba speciālists apmēram uz 1742 iedzīvotājiem. Redzams, ka sociālā darba speciālistu skaits ir nepietiekams, t.i., kopumā nodrošināts par 58% no normatīva.

Tā kā valstī ir augsti ilgstoši bezdarbā rīdītāji, bet ilgstoša atrašanās bezdarbā un nabadzības situācijā tikai padziļina psiholoģiskās un sociālās problēmas, sabiedrībā būsiski pieaugusi nepieciešamība pēc sociālā darba. Paša uzmanība pievēršama darbam ar imenēm, kurās ir bērni. Ir nepieciešams pilnveidot pašvaldību sociālajos dienestos pielietotās *sociālā darba metodes* ar noteiktu mērķa grupām, tai skaitā pilnveidot sociālā gadījumā vadības metodes pielietojumu sociālā darba praksē.

Sociālie pakalpojumi ir viens no būtiskajiem instrumentiem, lai nodrošinātu personu ar funkcionāliem traucējumiem un citu sociālās atstumtības riskiem pakārtoti personu vienlīdzīgā iespējās dzīvot sabiedrībā ar pilnģu iekāušanos un līdzdalību sabiedrības dzīvē. Sociālie pakalpojumi risina ne tikai individuāli, bet arī sabiedrībā kopumā sociāli nozīmīgās problēmas (vardarbība, atkarības problēmas u.c.) un ļauj nodrošināt sociālo stabilitāti un drošību.

Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma izpratnē par sociālajiem pakalpojumiem sauc sociālās aprūpes, sociālās rehabilitācijas, profesionālās rehabilitācijas pakalpojumus, kā arī nodrošināšanu ar tehniskajiem palīgdzekiem. Atbilstoši likumam, personai nepieciešamie sociālie pakalpojumi pirmkārt nodrošināmi viā dzīvībai vajadzīgajiem tuvu tāi. Tikai tad, ja dzīvībai nodrošināmo pakalpojumu apjoms nav pietiekams, tiek nodrošināta sociālā aprūpe un sociālā rehabilitācija ilgstošās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijā (institucionālā aprūpe).

Savukārt, analizējot sociālo pakalpojumu sniegšanu, iezīmējās tās problēmas kā institucionālās aprūpes formu domināšana un būtiskas atšķirības starp reģioniem pakalpojumu nodrošināšanā. Saskaņā ar valsts statistikas datu apkopojumiem un LM apkopotā informācija uz 2013.g. 1. janvāri institucionālajā aprūpē atradās 13040 personas, turpretī aprūpē mājās 2012. gadā saņēma 9739 personas. Rind uz valsts apmaksāto institucionālo aprūpi personām ar smagiem garīgajiem rakstura traucējumiem uz 2012.g. 18.

¹⁰⁵ Sociālā darba speciālists – sociālais darbinieks, karitatīvais sociālais darbinieks, sociālās aprūpes tīkss, sociālais rehabilitācija, sociālās palīdzības organizators.

decembrī gaidīja 335 personas, uz pašvaldību finanšu institūciju locekļiem – 80 personas (dati uz 2013. g. 1. janvāri), turpretī uz aprīmi – tikai 2 personas.

Neviens normatīvais akts vai plānošanas dokuments līdz šim nenosaka katrā apdzīvotā mēģenē nodrošināmo sociālo pakalpojumu klāstu. Katrā konkrētā pašvaldībā personai pieejamais sociālo pakalpojumu klāsts ir atkarīgs no pašvaldības finanšu resursiem, pieejamās infrastruktūras, prasmīgu speciālistu investīciju projektus un lielā mērā – ar pašvaldības politiku prioritāri, kas ne vienmēr ir pamatotas ar iedzīvotāju vajadzībām.

Nepietiekamais sabiedrības balsts sociālajiem pakalpojumiem, kuri tiek sniegti izolētā veidā, kā nepietiekama virzība uz katra pakalpojuma samērā individuāli vajadzībām ir uzskatāmi par galvenajiem šķēršļiem, kuri šobrīd Latvijā ierobežo personu ar funkcionāliem traucējumiem un citu sociālo atstumtības riskiem pakārtoti personu vienlīdzīgās tiesībās būt līdzvērtīgam sabiedrības loceklim. Minētā situācija ietekmē ne tikai personas, kurām nepieciešami sociālie pakalpojumi, bet arī viņu ģimenes locekļus, kuri, lai nodrošinātu šādu personu aprūpi, nereti ir spiesti izstāties no darba tirgus un zaudēt savu kvalifikāciju, bieži pat ilgstošas piespiedu prombūtnes vairs nespējot atgriezties darba tirgū.

Esošās demogrāfiskās izmaiņas – sabiedrības novecošanās, dzimstības un darbaspējīgā iedzīvotāju patsvaram samazināšanās, migrācija – augstie nabadzības un sociālo atstumtības rādītāji un ierobežotie valsts un pašvaldību finanšu resursi nosaka nepieciešamību pastiprināt sociālo pakalpojumu sistēmas, kas vērsta uz individuālo un/vai ekonomiskās potenciālu maksimālu atjaunošanu un viņu integrāciju sabiedrībā un darba tirgū. Šajā kontekstā ir ļoti svarīgi izmantot ikviena cilvēka potenciālo ieguldījumu ne tikai savas labklājības celšanai, bet arī valsts attīstībai kopumā, un Latvijai ir jāizmanto visi tai pieejami cilvēkresursi, emigrācijai izmaiņās jānodrošina Personām ar invaliditāti ir viena iedzīvotāju grupu, kurām aizvien jāpastiprinās ar vairākiem šķēršļiem, lai integrētos izglītības sistēmā un darba tirgū, kas ir priekšnosacījumi individuāli turpmākajām nākotnes perspektīvām.

Lai pilnveidotu politiku sociālā darba un sociālo pakalpojumu jomā, Labklājības ministrija ir izstrādājusi trīs virsvidus termiņa politikas plānošanas dokumentus (skat. ar 3.6. apakšnodotību):

- „Profesionālo sociālā darba attīstības pamatnostādnes 2014.-2020. gadam;
- „Pamatnostādnes sociālo pakalpojumu attīstībai 2014.-2020. gadam”;
- „Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesību īstenošanas pamatnostādnes 2014.-2020. gadam”.

3. TURPMĀK RĀCĪBA

Šaj sada apkopotī veicamie uzdevumi katr no sociālās drošības sistēmās jomā, lai risinātu situāciju saistībā ar augstajiem nabadzības rādītājiem, tai skaitā efektīvi samazinātu bērnu nabadzību. Paredzts veikt pilnveidojumus sociālās palīdzības sistēmās organizācijā, uzlabot pabalstu adekvātumu, lai tie attiektos uz lielāku iedzīvotāju skaitu, kā arī uzlabojot pabalstu saņēmēju motivāciju un aktivizāciju pasākumus.

3.1. Minimālā nodrošinājuma līmenis

Lai nodrošinātu vienotu pieeju valsts minimālajam ienākumam (minimālā nodrošinājuma) līmeņa noteikšanai, kura apmērs veidojas no visiem tiem ienākumiem, kurus persona var saņemt no ziņojumā aprakstītajām sistēmām, balstoties uz starptautisko un ES praksi nabadzības mērīšanā, nepieciešams veikt šādus pasākumus, izvēloties vienu no piedāvajamiem variantiem:

1.variants:

- Noteikt **vienotu** (vienu) minimālo ienākumu (minimālā nodrošinājuma) līmeni **30%, 40%, 50%** vai **60%** apmērā no mediana ekvivalentajiem ienākumiem mēnesī, piemērojot OECD ekvivalences skalu¹⁰⁶;
- pārtraukt aprīnīt 1991.gadā noteikto iztikas minimuma patriāpreju un pakalpojumu grozu.

2.variants:

- Noteikt **diferencētus** (vairākus vienu) minimālo ienākumu (minimālā nodrošinājuma) līmeņus **30%, 40%, 50%** vai **60%** apmērā no mediana ekvivalentajiem ienākumiem mēnesī, piemērojot OECD ekvivalences skalu;
- pārtraukt aprīnīt 1991.gadā noteikto iztikas minimuma patriāpreju un pakalpojumu grozu.

3.variants:

- pārtraukt aprīnīt 1991.gadā noteikto iztikas minimuma patriāpreju un pakalpojumu grozu un **izstrādāt jaunu iztikas minimuma patriāpreju un pakalpojumu grozu** vai vairākus grozus dažādiem iedzīvotāju grupām;
- noteikt minimālo ienākumu (minimālā nodrošinājuma) līmeni iztikas minimuma līmeņa vai procentu līmenī.

Terminā šīs koncepcijas projekta „Par minimālajam ienākuma (minimālā nodrošinājuma) līmeņa noteikšanu” izstrādei un iesniegšanai Ministru kabinetam - 2014.gada 30.aprīlī.

3.2. Sociālā apdrošināšana

Lai ar sociālās apdrošināšanas sistēmu ir balstīta uz individuālajām sociālās apdrošināšanas iemaksām, tomēr sociālās apdrošināšanas pakalpojumu minimālos apmērus ir

¹⁰⁶ Piemēram pie 60%, vienai pilngadīgai personai 156 lati (2011.gada dati) jeb € 222; 2 pilngadīgām personām un 2 bērniem = 328 lati jeb €467.

nepieciešams noteikt tādā līmenī, lai tie būtiski samazinātu ar valsts noteikto minimālo ienākumu (minimālā nodrošinājuma) līmeni, attiecīgi preventīvi novēršot šo cilvēku nākotnes nabadzības risku. Tādēļ, pamatojoties uz atsevišķām identificētajām problēmām, ir nepieciešams veikt šādus pasākumus:

1. Ievrojot to, ka ieviešot minimālo ienākumu (minimālā nodrošinājuma) līmeni, personas, kuras sociālās apdrošināšanas iemaksas veikušas no zemiem ienākumiem, iespējams, saņem pensiju, kas ir zemāka par minimālo ienākumu (minimālā nodrošinājuma) līmeni, izvērtēt iespēju **noteikt bēzes vai sociālo pensiju, kas tiek maksāta** visiem pensiju (vecuma, invaliditātes un apgādnieka zaudējuma pensiju) saņēmējiem no valsts pamatbudžeta, tādējādi aizstājot šobrīd noteiktos minimālos pensiju apmērus. Ieviešot bēzes pensiju, pensiju saņēmēji saņemtu *bēzes pensiju* un *sociālās apdrošināšanas pensiju*, kas aprīnāta no individuālajām sociālās apdrošināšanas iemaksām, tādējādi palielinot pensiju saņēmēju ienākumus.

Termiņš koncepcijas projekta izstrādei un iesniegšanai Ministru kabinetā - 2015.gada 31.decembris.

2. Izvērtēt iespēju noteikt **minimālo bezdarbnieka pabalsta līmeni**, lai paaugstinātu zemo algu saņēmēju sociālo aizsardzību, tādējādi novēršot to nabadzības risku.

Termiņš koncepcijas projekta izstrādei un iesniegšanai Ministru kabinetā - 2015.gada 31.decembris.

3.3. Valsts sociālās pabalsti (universālās pabalsti)

Ievrojot PB ziņojumā minēto par to, ka valsts sociālās pabalsti nav pietiekami mērķtieki un līdz ar to nesniedz pietiekamu ietekmi uz nabadzības mazināšanu, tiek ierosināts izvērtēt un sagatavot priekšlikumus valsts sociālās pabalstu izdevumu restrukturizācijai vai apmēru pārkāršanai (piemēram, imenes valsts pabalsta, valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta), piesaistot tos noteiktam sociāli ekonomiskam rādītājam, *ar mērķi veidot integrētu valsts sociālās pabalstu un pašvaldību sociālās palīdzības programmu*; veikt integrētas programmas uzraudzību un novērtēšanu, izmantojot Valsts sociālās politikas monitoringa informācijas sistēmu (SPOLIS).

Termiņš koncepcijas projekta izstrādei un iesniegšanai Ministru kabinetā - 2015.gada 31.decembris.

3.4. Pašvaldību sociālās palīdzības

Pašvaldības sociālās palīdzības tiek sniegta gadījumos, ja persona negūst ienākumus no algota darba, pašnodarbinātības, kapitāla vai nesaņem pensiju vai pabalstu no sociālās apdrošināšanas sistēmas vai valsts sociālās palīdzības veidā, kā arī, ja iepriekšminētie ienākumi ir zemāki par noteikto ienākumu sliekšni un persona saviem spēkiem nespēj nodrošināt sevi un savai ģimenei minimālo dzīves standartu.

Pašvaldības sociālās palīdzības tiek sniegta līdz brīdim, kamēr saglabājas objektīvi apstākļi un kamēr persona atgriežas pie tūlītējiem ienākumu gūšanas, kas pāršniedz noteikto ienākumu sliekšni.

Jāatzīmē arī tas, ka sociālās palīdzības pabalstu lielums jāvērtē kontekstā ar personu ieinteresētību strādāt un veikt sociālās apdrošināšanas iemaksas, lai neapdraudtu šīs sistēmas, kas uzskatāma par sociālās drošības sistēmas pamatu, pastāvīgu šānu. Pārskatot pašvaldību sociālās palīdzības sistēmu, svarīgi ir vērtēt motivāciju jošos elementus personai veikt sociālās apdrošināšanas iemaksas ilgtermiņā. Pašvaldību sociālās palīdzības sistēmas pārskatīšanas gaitā tiek vērtēta arī personas iespēja atgriezties pie patstāvīgu ienākumu gūšanas, kā arī, tie aspekti, kas saistīti ar darbaspēka nodokļiem.

Ievrojot iepriekšminētos apsvērumus, tiek piedāvāts veikt šādas pašvaldības sociālās palīdzības sistēmas pilnveidojumus.

Pasākumi sociālās palīdzības sistēmas pilnveidei:

1. Izveidot *vienotu sistēmu*, kur katram pašvaldības sociālās dienesta klientam vispirms tūlīt nodrošināts profesionālās sociālās darbinieka vispusīgās sociālās situācijas izvērtējums un mērķtiecīgs atbalsts klienta sociālajam problēmu risināšanai, piesaistot katrā gadījumā atbilstošus resursus (piemēram, piesaistot citu jomu profesionāli klienta sociālās situācijas risināšanai, nepieciešamie sociālie pakalpojumi, kā arī atbalsts naudas izteiksmē u.c.).
2. Pilnveidot tiesību aktus, nosakot, ka sociālais darbinieks, izmantojot sociālās darba metodes, veicina kā individuālu, tā sabiedrības grupu labklājību un piemērošanos sociālajai videi.
3. Pašu uzmanību pievērst starpinstitucionālajai sadarbībai gan iestādes vadības līmenī, gan konkrētā sociālā gadījuma vadības procesā.
4. Pašvaldības sociālās dienesta klienta materiālās situācijas risināšanai noteikt **atbalsta naudas izteiksmē**, kuru piešķir mēsaimniecībai, aprēķinot to maksimālo apmēru atbilstoši valsts noteiktajam minimālajam ienākumu jeb minimālajam nodrošinājuma līmenim, piemērojot OECD ekvivalences skalu. Maksimālais atbalsta summa mēsaimniecībai tiek *samazināta* par mēsaimniecības kopjiem ienākumiem, nosakot, ka par ienākumiem šajā situācijā neuzskatāms šāds ienākums:
 - 4.1. ienākumus, kas gūti no algota darba vai pašnodarbinātības (tai skaitā, izņemot patentu oģu, sūlas šānai, rēstniecības augu vākšanai, kā arī no slaicīgiem darbiem lauksaimniecībā), *4 mēnešus pēc darba attiecību uzsākšanas valsts noteiktā minimālās darba algas bruto apmērā*. Tiek noteikts, ka par ienākumiem iepriekšminētajā apmērā netiek uzskatīti noteikto sezonas darbu ienākumi. Sezonas darbu veicju mēsaimniecībā, kur šāds vārbni, nodrošinājuma līmenis atkarīgs no tā, vai persona maksā nodokļus, tādā gadījumā ir nodarbinātības statuss, vai nemaksā nodokļus;
 - 4.2. ienākumus no lauksaimnieciskās zemes, ja kopējā platība nepārsniedz 1 ha;

- 4.3. piemaksu pie imenes valsts pabalsta par b rnu inval du, b rna inval da kopšanas pabalstu, pabalstu inval dam, kuram nepieciešama kopšana, pabalstu par asistenta izmantošanu, pabalstu transporta izdevumu kompens šanai inval dam, kuram ir apgr tin ta p rvietošan s, pabalstu ar celiakiju slimam b rnam, pabalstus b rna piedzimšanas un personas n ves gad jum , k ar šaj likum noteiktos pašvald bas soci l s pal dz bas pabalstus;
- 4.4. atl dz bu par apg dneka zaud jumu, uzturl dzek us b rnam **valst noteikt s minim l s darba algas bruto apm r** ;
- 4.5. studentu un bezdarbnieku stipendiju, bezdarbnieka transporta kompens cijas summu, k ar skol nu nopeln t algu;
- 4.6. soci l s garantijas b renim un bez vec ku g d bas palikušam b rnam p c rpus imenes apr pes beigšan , k ar naudas l dzek i, kas ieg ti no labdar bas fondiem, stud još kred ts un soci lo kampa u rezult t g tais materi lais labums.
5. Iev rojot to, ka pašvald bas soci l s pal dz bas sniegšan tiek izmantoti nodok u ie mumi, noteikt vienotus materi l s situ cijas izv rt juma krit rijus kust m s mantas un nekust m pašuma nov rt jumam, izv rt jot t realiz cijas iesp jas, bet ne ilg k par gadu.
6. Noteikt valst vienotus galvenos minim los standartus m jok a pabalsta pieš iršanai – piem rot ien kumu izv rt šanas principu un noteikt galvenos ar dz vojam s telpas lietošanu saist tos izdevumus, kuru segšanai tiek pieš irts m jok a pabalsts¹⁰⁷:
- oblig ti veicamaj m p rvald šanas darb b m nepieciešamie izdevumi vai res maksa;
 - izdevumi apkures nodrošin šanai, vai ar izdevumi apkures un karst dens nodrošin šanai, ja tam izmanto siltumener iju vai dabasg zi;
 - izdevumi par pat r to deni;
 - izdevumi par kanaliz cijas vai aseniz cijas nodrošin šanu;
 - izdevumi par sadz ves atkritumu apsaimniekošanu;
 - izdevumi par elektroener iju.

Dele t pašvald b m ties bas iek aut m jok a pabalst ar citas ar m jokli tieši vai netieši saist tas poz cijas (*piem ram*, cietais kurin mais, interneta, telefona apmaksas).

Tiek noteikti katras *izdevumu* poz cijas *minim lie normat vi*, k ar atbalsta apm rs atkar b no m jok a atrašan s vietas un m jsaimniec bas lieluma. Pašvald b m tiek dele tas ties bas l dz noteiktai robežai palielin t valsts noteiktos minim los normat vus, bet m jok a pabalsta apr in emt v r izdevumus, kas *nep rsniedz faktiskos izdevumus* šaj s poz cij s.

Ikm neša m jok a pabalsta apm ra apr in šanai tiek pied v ts piem rot, piem ram, š du formulu:

$$P = MNL + K - I, \text{ kur}$$

- P – m jok a pabalsta apm rs;
- MNL - minim l ien kuma jeb nodrošin juma l menis p rr in ts atbilstoši OECD ekvivalences skalai konkr tajai m jsaimniec bai;
- K – normat vie izdevumi par ri vai apsaimniekošanu un komun lajiem pakalpojumiem;
- I - m jsaimniec bas kop jie ien kumi.

¹⁰⁷ Ekonomikas ministrijas 2013.gada 10.j lija v stule Nr.413-1-6707 (LM 10.07.2013. Nr.1747/S).

7. Ja mēs saimniecībām, kur visas darbaspējīgās personas ir iesaistītas darba tirgū, tiek piemērots minimālais ienākuma jeb nodrošinājuma līmenis 60% apmērā no mediānas ekvivalentajiem ienākumiem, tad tiek piemērots, ka 20% no šīs summas jāizlieto mājokļa normatīvo izdevumu apmaksai. Atlikus mājokļa normatīvo izdevumu summa tiek apmaksāta mājokļa pabalsta veidā.

3.5. Aktīvie darba tirgus pasākumi

Lai risinātu identificētos trūkumus un nepilnības nodarbinātības un darba tirgus politikas jomā, Labklājības ministrija izstrādā, ņemot vērā termiņa politikas plānošanas dokumentu „Nodarbinātības un iekārtības izstrādes pamatnostādnes 2014.-2020.gadam”, kur noteikti šādi rīcības virzieni:

- **Augstākā izdevumu rādītāja darba tirgū** – vai visas darbaspējīgās personas ir aktīvas un kompetentas, un visas dzīves laikā saistītas ar darba tirgu, saņemot vajadzīgo atbalstu izmērīam un izmaksu ziņā lietderīgā veidā?
- **Sociāli iekārtības un taisnīga pieeja** – vai darbs ir atbilstošas kvalitātes, stabils un vienlīdzīgi pieejams dažādu vecumu, vīriešiem un sievietēm, vai tas atspoguļo daudzveidīgu sabiedrību, ir brīvs no šķēršļiem un pārrēķināms, ar iespēju saņemt skaidru informāciju?
- **Efektīva piederība juma un pieprasījuma saskaņošana** – vai ir iespējama netraucēta, traucēšana pāreja no vienas darbavietas uz otru, kas atbilst darba meklētāju vai darba mājokļa vajadzībām, kā arī darba devēju prasībām, un vai tajā ir iekārtota kvalitātes un dzīvīguma?
- **Nodarbinātību sekmīgošana vide** – vai veicinot darbavietu radīšanu, darba mājokļiem un uzņēmumiem kopīgi tiek nodrošināti ilgtspējīgi panākumi, un vai darba izmaksas un vārtību var pielāgot rezultātiem, lai nodrošinātu atbilstošus ienākumus un saglabātu konkurētspēju?
- **Mobilitātes iespējas** – vai darba mājokļi var droši gūt panākumus darbā un mainīt darbavietas bez nepamatotiem šķēršļiem un sodiem, un vai viņi vienlaikus tiek atbalstīti, ja nepieciešami pielāgojumi?

Pamatnostādņu mērķis ir nodrošināt sabalansētu un līdzsvarotu darba tirgus attīstību, veidot politiku, kas stimulē jaunu darbavietu radīšanu tautsaimniecībā, samazināt bezdarba izraisītās negatīvās sekas, palīdzēt atgriezties darba tirgū nelabvēlīgākajiem situācijā esošajiem bezdarbniekiem un darba meklētājiem, kā arī pilnveidot cilvēkresursu potenciālu.

3.6. Sociālais darbs un sociālie pakalpojumi

Tiek piedāvāta izveidot vienotu sistēmu, kur katram pašvaldības sociālā dienesta klientam tiktu nodrošināta profesionāla sociālā darbinieka vispusīga sociālā situācija izvērtējums un mērķtieks atbalsts klienta sociālajam problēmu risināšanai, piesaistot katrā gadījumā atbilstošus resursus.

Lai risinātu identificētos trūkumus un nepilnības sociālajā darbībā, ir izstrādāts, ņemot vērā termiņa politikas plānošanas dokumentu „Profesionālais sociālais darbs attīstības pamatnostādnes 2014.-2020.gadam”, kur noteikti šādi rīcības virzieni sociālās darba pilnveidošanai:

- sociālā darba kvalitātes pilnveidošana,
- pieejamības nodrošināšana un efektivitātes paaugstināšana,
- ilgtspējīga sociālā darba nozares attīstība.

Sociālās pakalpojumi ir iekāju izausmi veicinošs faktors, jo tajos ieguldītie līdzekļi sekmē cilvēku kapitāla attīstību, tādējādi sniedzot viņu un ilgtermiņa atdevi kā ekonomiskā aspektā, tā individuālā un sabiedrības līmenī kopumā. Savlaicīgi nesākti pakalpojumi var ietekmēt ne tikai personas, kurām nepieciešami sociālās pakalpojumi, bet arī viņu ģimenes locekļus, kuri uzemas šo cilvēku aprūpi un tādēļ nereti ir spiesti izstāties no darba tirgus un zaudēt savu kvalifikāciju, bieži pēc ilgstošas piespiedu prombūtnes vairs nespējot atgriezties darba tirgū.

Lai pilnveidotu sociālo pakalpojumu jomu, Labklājības ministrija ir izstrādājusi „Pamatnostādnis sociālo pakalpojumu attīstībai 2014.-2020.gadam”, apzinot gan esošos problēmas sociālo pakalpojumu jomā (sociālās aprūpes, sociālās rehabilitācijas pakalpojumi, profesionālās rehabilitācijas pakalpojumi un tehniskie palīdzēji), iezīmējot turpmākās darbības iespējamiem risinājumiem, nākotnē veicamajiem pasākumiem, nodrošinot izvēršamo rezultātu sasniegšanu. Pamatnostādnē pieņemta lēmuma pieeja un izpratni par sociālajiem pakalpojumiem ne tikai kā vienkāršu aprūpes formu, bet arī kā atbalsta instrumentu individuālās aktivizāšanai, iekāšanai sabiedrībā, izglītības sistēmā un darba tirgū, tādējādi radot iespēju cilvēkiem būt neatkarīgiem no ilgtermiņa aprūpes. Kopumā sociālo pakalpojumu attīstība paredz tātrās rīcības virzienus: sociālās aprūpes deinstitucionalizācija, sabiedrības balstīti, pārticīgi un klienta individuālajām vajadzībām atbilstoši sociālās pakalpojumi, efektīva sociālo pakalpojumu pārvaldība.

Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas¹⁰⁸ par **personu ar invaliditāti** tiesībām (turpmāk – Konvencija) stenošanai Labklājības ministrija ir izstrādājusi „Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām stenošanas pamatnostādnis 2014.-2020.gadam”, kas ir viņa termiņa politikas plānošanas dokuments septiņiem gadiem. Pamatnostādnē noteikti galvenie mērķi, pamatprincipi, rīcības virzieni un sasniedzamie rezultāti personu ar invaliditāti pamattiesību un pamatbrīvību nodrošināšanai.

Konvencijas mērķis ir veicināt, aizsargāt un nodrošināt to, lai personas ar invaliditāti varētu vienlīdzīgi ar citiem stenot visas cilvēktiesības un pamatbrīvības un veicināt to piemērošanu. Konvencija nosaka sfēras, kurās Konvencijas dalībvalstīm nepieciešams veikt pielāgojumus, lai personas ar invaliditāti varētu stenot savas tiesības, kā arī nosaka jomas, kurās stiprināma personu ar invaliditāti tiesību aizsardzība. Konvencija veicina un aizsargā personu ar invaliditāti cilvēktiesības ekonomiskajās, sociālajās, politiskajās un kultūras dzīvē.

Konvencija maina izpratni par personu ar invaliditāti, proti, Konvencija nosaka pārēju no medicīniskā modeļa, kas uzsver cilvēka nespēju un atkarību no citiem cilvēkiem, uz cilvēktiesību modeli, kur uzsvērs tiek likts uz personas ar invaliditāti tiesībām un patstāvīgu dzīvi un aktīvu līdzdalību sabiedriskajos procesos.

¹⁰⁸ Latvija Konvenciju ratificēja 2010.gada 1.martā (spēkā kopš 2010.gada 31.marta). Eiropas Savienības Konvencija stājas spēkā 2011.gada 21.janvārī.

Nobeigums

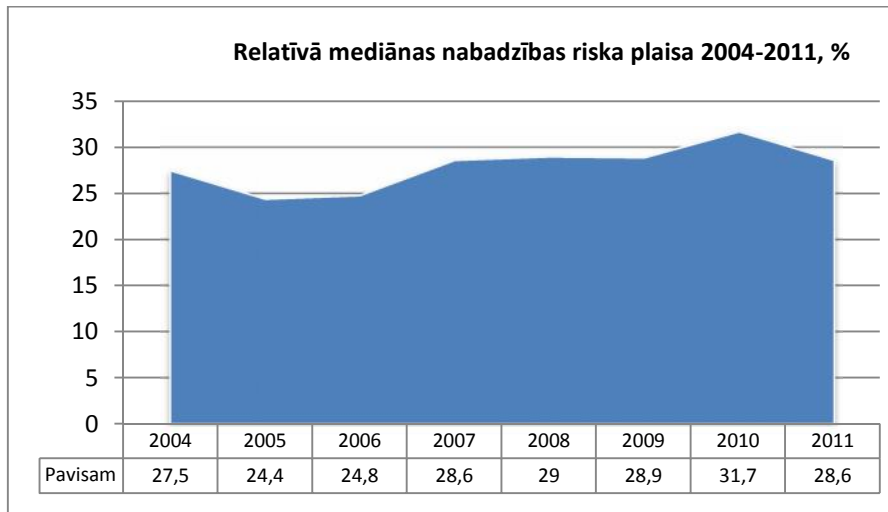
Ministru kabineta s des protokoll mum b tu nosak mi Labkl j bas ministrijai izvirz mie uzdevumi:

- l dz 2014.gada 30.aprilim sagatavot un iesniegt izskat šanai Ministru kabinet koncepcijas projektu minim l ien kuma (minim l nodrošin juma) l me a noteikšanai;
- viena gada laik p c minim l ien kuma (minim l nodrošin juma) l me a noteikšanas un ar to saist t s normat v s b zes izstr des sagatavot un iesniegt izskat šanai Ministru kabinet normat vo aktu projektus atbalsta nodrošin šanai m jsaimniec b m, kuru ien kumi zem ki par valst noteikt minim l ien kuma (minim l nodrošin juma) l meni, piem rojot OECD ekvivalences skalu;
- l dz 2015.gada 31.decembrim sagatavot un iesniegt izskat šanai Ministru kabinet koncepcijas projektu par iesp ju noteikt b zes jeb soci lo pensiju;
- l dz 2015.gada 31.decembrim sagatavot un iesniegt izskat šanai Ministru kabinet koncepcijas projektu par iesp ju noteikt minim lo bezdarbnieka pabalsta apm ru;
- l dz 2015.gada 31.decembrim sagatavot un iesniegt izskat šanai Ministru kabinet koncepcijas projektu par iesp j m restrukturiz t valsts soci lo pabalstu, t.sk. imenes valsts pabalsta izdevumus vai p rskat t to apm rus, piesaistot tos noteiktam soci li ekonomiskam r d t jam.

Atbilstoši vald bas l mumam par nepieciešam bu stenot noteiktos pas kumus konstat to t kumu nov ršanai saist b ar minim lajiem ien kumu sliekš iem, valsts soci lo apdrošin šanu, valsts soci lajiem pabalstiem un soci lo pal dz bu, Labkl j bas ministrija izstr d s attiec gos politikas pl nošanas dokumentus un ties bu aktu projektus un veiks ietekmes uz valsts un pašvald bu budžetiem nov rt jumu.

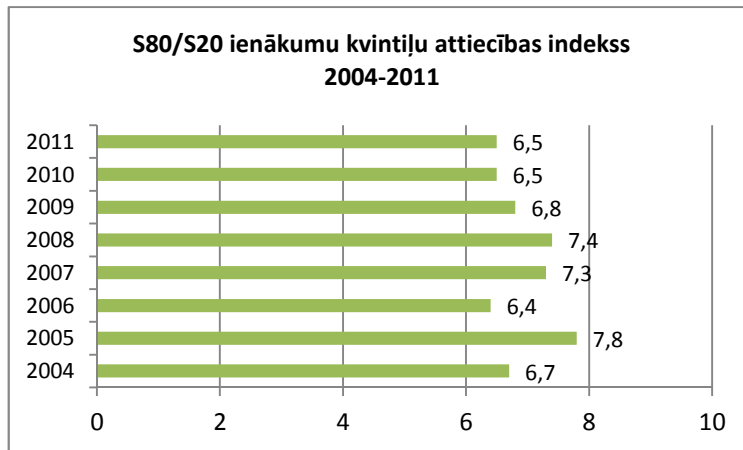
Att ļu pielikums

1.att ļs.

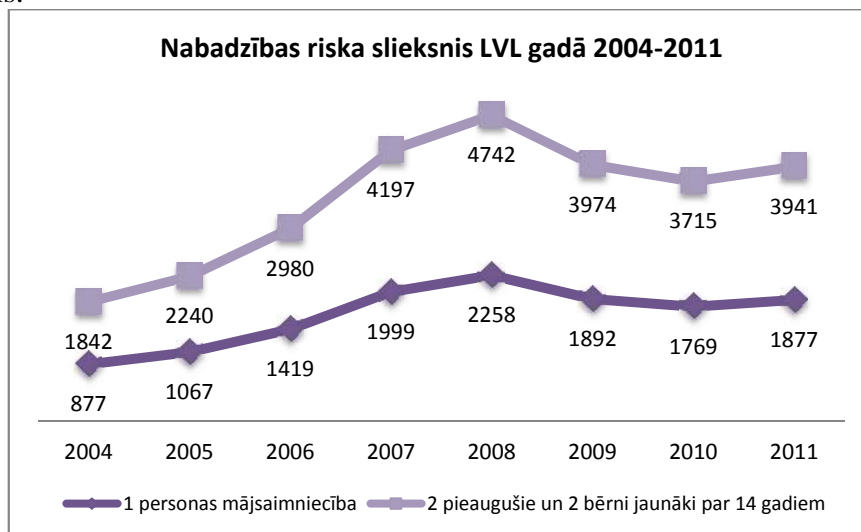
Avots: Centrālās statistikas pārvaldes dati.

2.att ļs.

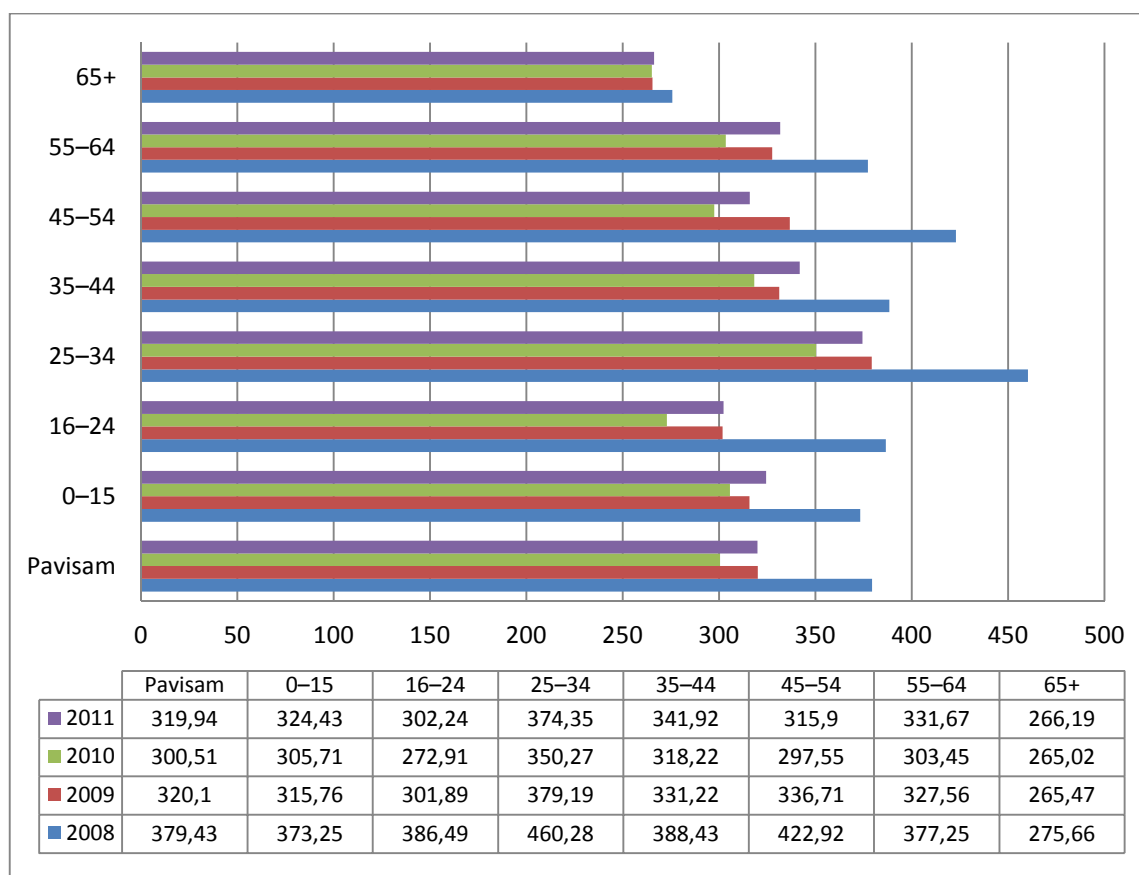
Avots: Centrālās statistikas pārvaldes dati.

3.att ļs.

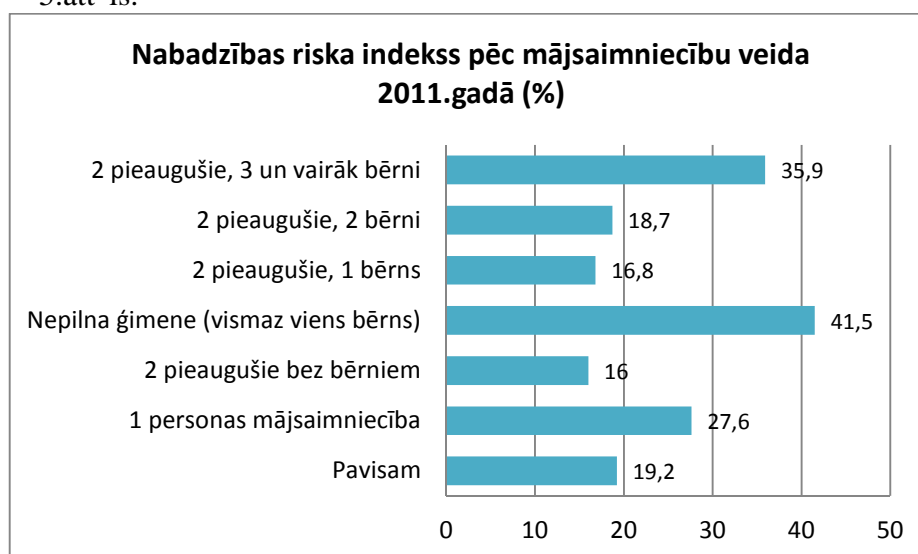
Avots: Centrālās statistikas pārvaldes dati.

4.att. Ieņēmumu radītāji pa vecuma grupām 2008.-2011.gadā LVL mēnesī (vidējais ekvivalents patēriņš).

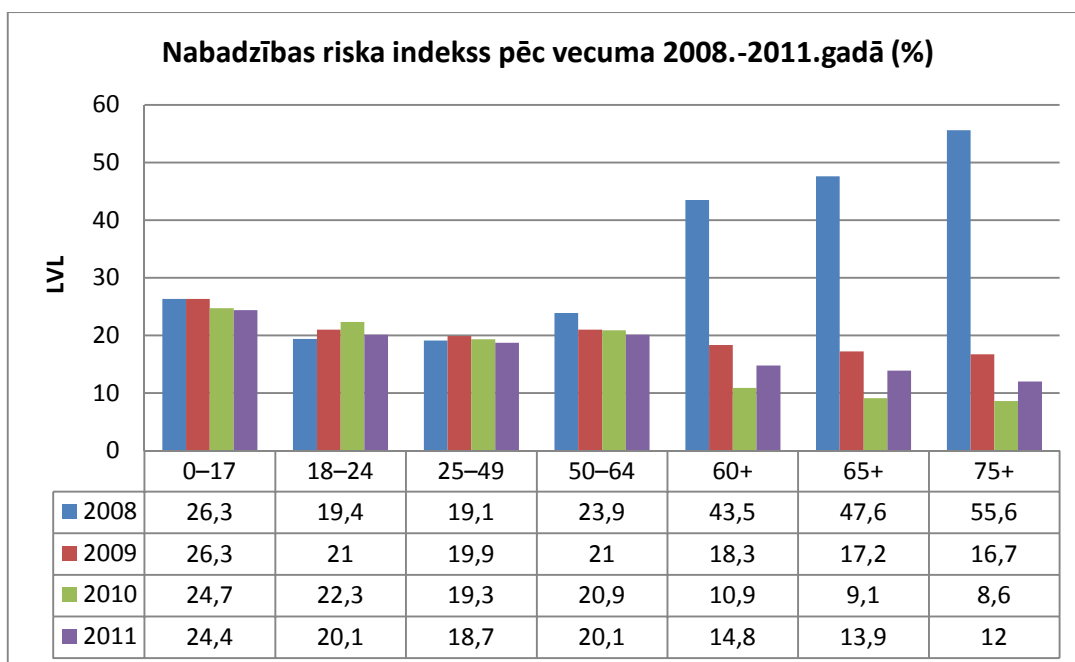
Avots: Centrālās statistikas pārvaldes dati.

5.att. Ieņēmumu radītāji.

Avots: Centrālās statistikas pārvaldes dati.

6.att. ls.

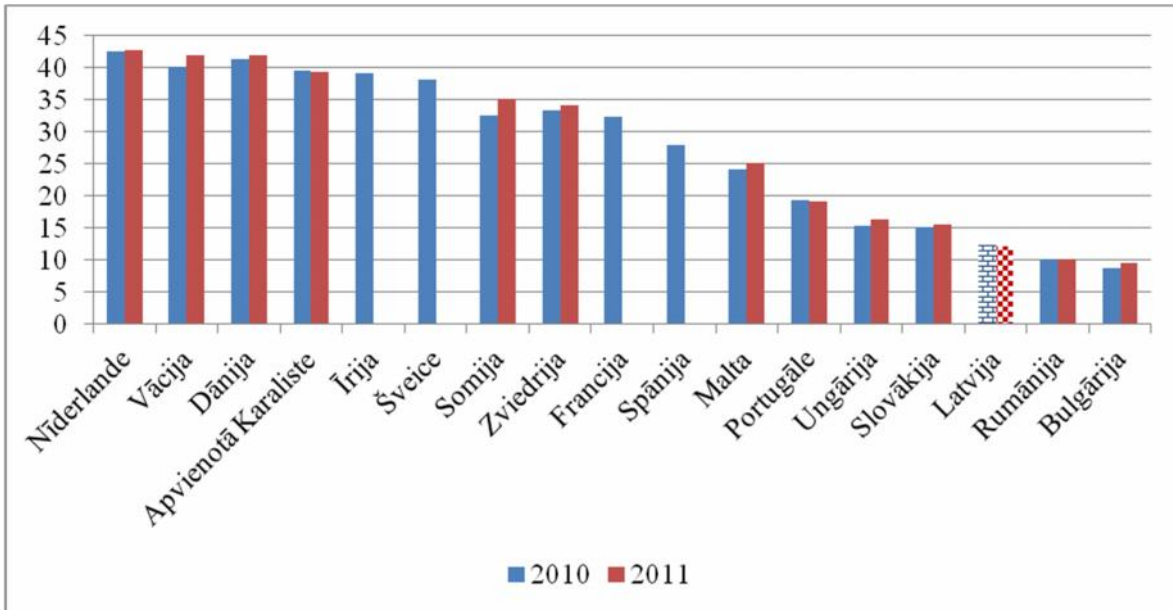

Avots: Centrālās statistikas pārvaldes dati.

7.att. ls. Gada vidējā bruto alga izlīdzinātā cenā (PPS) 2010.-2011.gadā¹⁰⁹

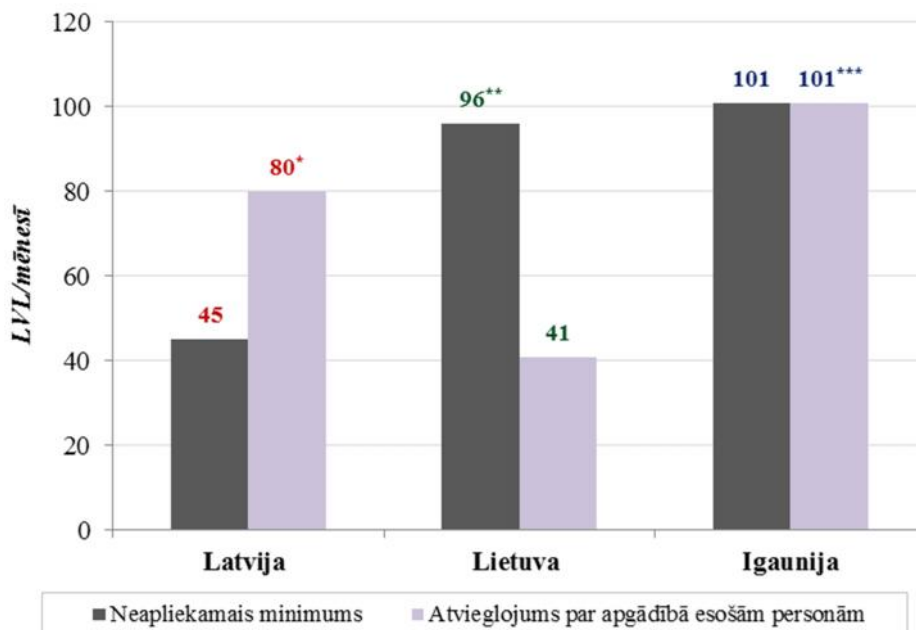
109

<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do;jsessionid=9ea7d07e30d741b24d40726e4b14bff3b23ec098baa3.e340a8Pc3mMc40Lc3aMaNyTb38Se0>

Avots: Eurostat dati.

8.att. ls. Neapliekamā minimuma un atviegrojuma par apgādā esošām personām apmērs Baltijas valstīs 2013.gadā.

* Latvijā – atviegrojums par apgādā esošām personām no 01.07.2013. paaugstināts uz 80 latiem mēnesī (1 dzimtai 70 latiem mēnesī)

** Lietuvā – neapliekamais minimums tiek piemērots proporcionāli ienākumu līmenim, t.i.:
 ✓ 5 640 liti gadā jeb 95,88 latiem mēnesī, ja darbinieka ienākumi nepārsniedz 9 600 liti gadā jeb 163 latus mēnesī;
 ✓ ja ienākumi ir no 9 600 līdz 37 800 litiem gadā jeb no 163 līdz 643 latiem mēnesī, tad to aprēķina pēc formulas $= 5\,640 \text{ liti} / 12 - 0,2 * (\text{darbinieka ienākums} - 9\,600 \text{ liti} / 12)$;
 ✓ netiek piemērots, ja darbinieka ienākumi pārsniedz 37 800 liti gadā jeb 643 latus mēnesī.

*** Igaunijā – atviegrojumu par bērnēm piemēro, sākot no otrā bērna.

Avots: Latvijas, Lietuvas un Igaunijas Finanšu ministriju dati¹¹⁰.

¹¹⁰ <http://www.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40285926&mode=mk&date=2013-05-28>

Tabulu pielikums

1.tabula. Izdevumi sociālajai aizsardzībai Latvijā pēc ESSPROS* klasifikācijas.

	2008		2009		2010		2011**	
	milj. LVL	% no IKP	milj. LVL	% no IKP	milj. LVL	% no IKP	milj. LVL	% no IKP
Kopšie izdevumi sociālajai aizsardzībai	2043.08	12.7	2210.27	16.9	2281.29	17.8	2150.46	15.1
1. Slimība/veselības aprūpe	591.39	3.7	512.59	3.9	467.44	3.7	450.18	3.2
2. Invaliditāte	147.3	0.9	169.76	1.3	172.03	1.3	183.81	1.3
3. Vecums***	875.7	5.4	989.4	7.6	1165.55	9.1	1124.16	7.9
4. Apgādnieka zaudējums	38.92	0.2	40.4	0.3	38.34	0.3	36.68	0.3
5. ģimene/bērni	223.87	1.4	226.76	1.7	191.07	1.5	160.36	1.1
6. Bezdarbs	82.28	0.5	207.44	1.6	167.54	1.3	101.3	0.7
7. Mājoklis	27.65	0.2	16.66	0.1	18.16	0.1	21.13	0.1
8. Sociālā atstumtība	18.19	0.1	18.88	0.1	30.36	0.2	36.32	0.3
Administratīvās izmaksas****	37.08	0.2	28.14	0.2	30.5	0.2	36.14	0.3
Citi izdevumi	0.7	0.004	0.24	0.002	0.3	0.002	0.38	0.003

*Eiropas statistikas sistēmā katru gadu tiek apkopoti un publicēti harmonizēti dati par sociālās aizsardzības izdevumiem saskaņā ar Eiropas Savienības Statistikas biroja (Eurostat) izstrādāto ESSPROS (Eiropas Integrētās sociālās aizsardzības statistikas sistēma) metodoloģiju. Sociālās aizsardzības pabalsti tiek klasificēti atbilstoši pamatmērķim vai funkcijai (piemēram, invaliditāte, vecums u.c.). Latvijas datus apkopojumu par sociālo aizsardzību atbilstoši ESSPROS uzsāka 2004.gadā. Dati par sociālās aizsardzības izdevumiem atrodami CSP mējaslapā. To apkopojumam tiek izmantota dažādu valsts institūciju sniegtā informācija. ESSPROS izdevumi tiek finansēti no valsts un pašvaldību budžetiem, darba devēju sociālajiem maksājumiem u.c.

**2011: provizorisks dati.

***2010.gadā izdevumu apjoma pieaugums vecuma funkcionālās saistības ar Satversmes tiesas sprieduma izpildi, jo 2009.gadā ieturētā naudas summa vecuma pensijas saņēmējiem tika atmaksāta 2010.gadā. Saskaņā ar Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras informāciju 2010.gadā vecuma pensiju un izdienas pensiju saņēmējiem tika atmaksāti 68,8 milj. latu.

****Administratīvās izmaksas: Administratīvās izmaksas iegūtas aprēķināto rezultātu.

2.tabula. Mēsaimniecību rēķinātais 2011.gada ienākumu struktūra % pēc kvintilēm (Ls, vidējais vienmērīgais locekļs)

	Rēķinātais ienākums,	Ienākumi no algot darba	Pašnodarbināto ienākumi	Ienākumi no pašuma	Sociālās iemaksas	Privātie iemaksas	Citi ienākumi	Rēķinātais ienākums samazinājums izdevumi
Visas mēsaimniecības	100	65,8	4,5	0,7	28,9	1,5	0,0	-1,4
Kvintiles								
1	100	51,6	5,1	0,1	43,7	2,4	0,1	-3,0
2	100	52,8	3,3	0,1	43,1	1,5	0,0	-1,0
3	100	50,9	3,0	0,2	45,4	1,3	0,0	-0,9
4	100	69,0	4,3	0,3	25,6	1,8	0,0	-1,0
5	100	76,5	5,4	1,4	16,9	1,3	0,0	-1,6

Avots: Centrālās statistikas pārvaldes dati, EU-SILC2012, pārskaitot vienības

3.tabula. Valsts pensiju vidējais un minimālais apmērs salīdzinājumā.

Pensijas veids	Vidējais apmērs 2013.gada maijā (Ls)	Noteiktie minimālie pensiju apmēri (Ls salīdzinājumā)	Minimālais pensijas apmērs procentuāli pret vidējās pensijas apmēru (%)
Vecuma pensija	190,41	ar stāžu no 10-20 gadiem - 49,50 (invaldiem kopš bērnības - 82,50)	25,9 (43,3)
		ar stāžu no 21-30 gadiem - 58,50 (invaldiem kopš bērnības - 97,50)	30,7 (51,2)
		ar stāžu no 31-40 gadiem - 67,50 (invaldiem kopš bērnības - 112,50)	35,4 (59,1)
		ar stāžu 41 gads un vairāk - 76,50 (invaldiem kopš bērnības - 127,50)	40,2 (67,0)
Invaliditātes pensija	116,79		
I grupai - 151,59		I grupai - 72 (invaldiem kopš bērnības - 120)	47,5 (79,2)
II grupai - 142,77		II grupai - 63 (invaldiem kopš bērnības - 105)	44,1 (73,5)
III grupai - 77,05		III grupai - 45 (invaldiem kopš bērnības - 75)	58,4 (97,3)
Apgādnieka zaudējuma pensija	93,76	45 (katram bērnam - ne mazāk kā 29,25) invaldiem kopš bērnības - 75	47,9 (80,0)

		(katram bērnam – ne mazāk kā 48,75)	
--	--	-------------------------------------	--

Avots: Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras dati.

4.tabula. Labklājības ministrijas piemērs.

Persona dzimusi 1970.gadā, sīkstrādāt no 25 gadu vecuma			
Pensionēšanas vecums 65 gadi			
Alga, no kuras veikta pensiju apdrošināšanai	Pieširtās pensijas apmērs izteikts 2012.gada cenās, Ls		
	1.1 mēnis	2.1 mēnis	kop
1) Vidējā apdrošināšanas iemaksu alga valstī	210	57	267
2) Alga, kas ik gadu pieaugusi par 1 procentpunktu (reālās pieaugums) strādājot vidējā apdrošināšanas iemaksu alga valstī.	246	72	318
3) Minimālā alga valstī	88	23	111

Avots: Labklājības ministrija

5.tabula. Valsts sociālās pabalsti 2012.gadā.

Pabalsts	Apmērs	Skaitis	Izdevumi, Ls
Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts kopā: <i>t.sk.</i> - personām ar invaliditāti; - personām pieci gadi pēc pensijas vecuma sasniegšanas; - bērniem, kuri zaudējuši vienu vai abus vecākus	45 latiem nes 75 latiem nes invalīdam kopš bērnbērns 45 latiem nes Bērniem pieširt kopā pabalstu, kura apmērs 3 un vairāk bērnu gadījumā nedrīkst būt mazāks par 50% no noteiktā apmēra katram bērnam	16 694 vid. mēnes t.sk. <i>15 614 vid. mēnes</i> <i>565 vid. mēnes</i> <i>515 vid. mēnes</i>	13 347 658
Bērņa piedzimšanas pabalsts	296 latiem	19 823 gad	5 936 835
Bērņa kopšanas pabalsts (t.sk. piemaksa par diviem un vairāk	Līdz bērņa viena gada vecumam – 50 latiem	25 584 vid. mēnes	10 515 145

b rniem)	m nes No b rna viena l dz divu gadu vecumam – 30 lati m nes ¹¹¹		
imenes valsts pabalsts	8 lati m nes	314 689 vid. m nes	30 632 061
Piemaksa pie imenes valsts pabalsta par b rnu inval du	75lati m nes	7 300 vid. m nes	6 567 255
B rna inval da kopšanas pabalsts	150 lati m nes	1 750 vid. m nes	3 157 287
Pabalsts inval dam, kuram nepieciešama kopšana	100 lati m nes	11 011 vid. m nes	13 528 482
Pabalsts transporta izdevumu kompensāšanai inval dam, kuram ir apgr tin ta p rvietošan s	56 lati divas reizes gad 6 m nešu period	16 058 vid. m nes	1 875 238
Atbalsts ar celiakiju slimiem b rniem, kuriem nav noteikta invalidit te	75 lati m nes	1 372 vid. m nes	1 241 173
Atl dz ba par adopt jam b rna apr pi	35 lati m nes	18 vid. m nes	11 104
Vienreiz ja atl dz ba par b rna adopciju	1 000 lati	9 vid. m nes	107 941
Atl dz ba par aizbild a pien kumu pild šanu	38 lati m nes	3 906 vid. m nes	1 786 303
Pabalsts aizbildnim par b rna uztur šanu	32 lati m nes	2 989 vid. m nes	904 055
Atl dz ba par audžu imenes pien kumu pild šanu	80 lati m nes	461 vid. m nes	450 384
Apbed šanas pabalsts (<i>izmaks personai, kura uz musies apbed t valsts soci l nodrošin juma pabalsta sa m ju</i>)	Valsts soci l nodrošin juma pabalsta divk rš apm r	341 gad	37 186
Valsts speci lais pabalsts Latvijas neatkar bas atg šanas proces boj g jušo personu b rniem	90 lati m nes	2 vid. m nes	2 160
Valsts soci lais pabalsts ernobi as AES av rijas seku likvid šanas dal bniekiem un mirušo ernobi as AES av rijas seku likvid šanas dal bnieku imen m.	60 lati m nes	3 521 vid. m nes	2 569 718

Avots: VSAA dati.

6.tabula. imenes valsts pabalsta sa m ju skaits un l dzek i pabalsta izmaksai 2007.-2012.gad

Gads	imenes valsts pabalstu skaits vid ji gad , t kst.	Izdevumi imenes valsts pabalsta izmaksai t kst. Ls
------	---	--

¹¹¹Saska ar Ministru kabineta 2009.gada 22.decembra noteikumiem Nr.1609, „Noteikumi par b rna kopšanas pabalsta un piemaksas pie b rna kopšanas pabalsta un vec ku pabalsta par dv iem vai vair kiem vien s dzemd b s dzimušiem b rniem apm ru, t p rskat šanas k rt bu un pabalsta un piemaksas pie š iršanas un izmaksas k rt bu” no 2013.gada 1.janv ra b rna kopšanas pabalsta (t.sk. piemaksas par dv iem un vair k b rniem) apm rs par b rnu vecum l dz pusotram gadam – Ls 100 m nes , bet par b rnu vecum no pusotra l dz diviem gadiem – Ls 30 m nes .

2007	391,7	45 389,2
2008	386,4	44 514,9
2009	377,4	40 178,4
2010	357,7	34 906,5
2011	332,3	31 969,8
2012	314,7	30 462,3
2013	313,1	30 050,3

Datu avots: VSAA, valsts budžeta 2013.gadam r d t ji.

7.tabula. Darbasp ka nodok u atvieglojumu ietekme uz m jsaimniec bu ien kumiem.

Apg d jamo skaits	Alga bruto	Neapliekamais minimums	Par apg d jamiem Ls 80 ¹¹²	Soc.nod.1 1%	Ien kuma nodoklis 24%	Kop ietur jumi	Alga neto
0	200	45	0	22.00	31.92	53.92	146.08
1	200	45	80	22.00	12.72	34.72	165.28
2	200	45	160	22.00	-6.48	15.52	184.48
3	200	45	240	22.00	-25.68	-3.68	203.68
0	250	45	0	27.50	42.60	70.10	179.90
1	250	45	80	27.50	23.40	50.90	199.10
2	250	45	160	27.50	4.20	31.70	218.30
3	250	45	240	27.50	-15.00	12.50	237.50
0	300	45	0	33.00	53.28	86.28	213.72
1	300	45	80	33.00	34.08	67.08	232.92
2	300	45	160	33.00	14.88	47.88	252.12
3	300	45	240	33.00	-4.32	28.68	271.32

Avots: Labkl j bas ministrijas apr ņini.

8.tabula. Inform cija par pašvald bu sniegto soci lo pal dz bu 2010., 2011., 2012.gad un 2013.gada 8 m nešos*

	2010.gads	2011.gads	2012.gads	2013.gads (8 m neši)
CSP sniegt inform cija par iedz vot ju skaitu perioda s kum **	2 120 504	2 074 605	2 042 391	2 023 800
Personu skaits, kur m 2012.gad bija sp k tr c gas personas statuss	282 107	265 311	210 616	144 190
<i>Tr c go personu patsvars iedz vot ju skait , %</i>	<i>13.30</i>	<i>12.79</i>	<i>10.31</i>	<i>7.12</i>
Tr c g s personas , kuras 2012.gad sa mušas pašvald bas soci lo pal dz bu	227 811	212 876	176 042	...

¹¹² Atvieglojums par apg d b esoš m person m l dz 31.06.2013. bija 70 lati m nes , bet no 01.07.2013. – 80 lati m nes .

GMI pabalstiem izlietotie l dzek i, lati	18 498 797	22 007 110	16 054 869	6 476 082
<i>GMI pabalstiem izlietoto l dzek u patsvars no visiem soci lajai pal dz bai izlietotajiem l dzek iem, %</i>	40.71	41.73	35.62	22.53
GMI pabalstu sa mušo personu skaits	120 642	121 833	94 528	59 592
<i>GMI pabalstu sa mušo personu patsvars starp iedz vot jiem, %</i>	5.69	5.87	4.63	2.94
<i>GMI pabalstu sa mušo personu patsvars starp tr c g m person m, %</i>	52.96	57.23	53.70	41.33
Vid jais GMI pabalsta apm rs uz l sa m ju m nes , lati	25.22	26.29	24.91	...
Dz vok a pabalstiem izlietotie l dzek i, lati	17 258 562	20 049 558	18 795 429	12 577 913
<i>Dz vok a pabalstiem izlietoto l dzek u patsvars no visiem soci lajai pal dz bai izlietotajiem l dzek iem, %</i>	37.98	38.01	41.70	43.76
Dz vok a pabalstu sa mušo personu skaits	209 239	211 476	185 146	140 230
Dz vok a pabalstu sa mušo tr c go personu skaits	157 919	157 648	132 392	...
<i>Dz vok a pabalstu sa mušo personu patsvars iedz vot ju skait , %</i>	9.87	10.19	9.07	6.93
<i>Dz vok a pabalstu sa mušo tr c go personu patsvars tr c go personu skait , %</i>	69.32	74.06	75.20	...
P r jiem soci l s pal dz bas pabalstiem izlietotie l dzek i, lati	9 686 857	10 685 817	10 218 659	9 689 609
P r jiem soci l s pal dz bas pabalstiem izlietoto l dzek u patsvars no visiem soci lajai pal dz bai izlietotajiem l dzek iem, %	21.32	20.26	22.67	33.71
Taj skait : vesel bas apr pes pabalstiem izlietotie l dzek i, lati	1 671 878	1 612 320	1 698 081	1 468 478
<i>Vesel bas apr pes pabalstiem izlietoto l dzek u patsvars no visiem soci lajai pal dz bai izlietotajiem l dzek iem, %</i>	3.68	3.06	3.77	5.11
P r jos soci l s pal dz bas pabalstus sa mušo personu skaits	128 018	128 455	117 555	109 422
Taj skait : vesel bas apr pes pabalstu sa mušo	40 572	37 935	38 150	...

personu skaits				
Pašvaldību sociālās palīdzības pabalstiem izlietotie līdzekļi KOP, latī	45 444 215	52 742 485	45 068 957	28 743 604
Pabalstus saņmušo personu skaits ***	315 199	301 170	285 011	215 084

*Datu avots: pašvaldību iesniegtie valsts statistikas pārskati par darbu 2010., 2011. un 2012.gadā un Labklājības ministrijas aprēķini.

**Datu avots: Centrālās statistikas pārvaldes interneta vietnes datubāze, 04.07.2013. Iedzīvotāju skaits pārreģistrēts pēc 2011.gada tautas skaitšanas rezultātiem; 2012.gada dati provizoriski.

***Individuālo personu skaits, t.i., persona uzskaitīta tikai vienu reizi, pat ja pārskata gadā tā saņem vairākus pabalstus.

9.tabula. Minimālā nodrošinājuma shēmas finansējums atsevišķos ES dalībvalstīs 2013.gada februārī

Finansēšanas modelis	Valstu patsvars (no 24 dalībvalstīm), %	Valstis
Vietējā pašvaldību budžets	16,7 %	Latvija , Austrija, Somija, Zviedrija.
Jaukts finansēšanas modelis	33,3 %	Beļģija, Dānija (50 % valsts/ 50% pašvaldības), Vācija (no valsts budžeta – darbspējīgiem), Ungārija (80-95% no valsts budžeta, 20-5% no pašvaldības budžeta), Itālija, Lietuva (5 pašvaldības no pašvaldību budžeta), Rumānija (pašvaldības daļēji finansē administratīvos izdevumus), Spānija
Centrālās budžets	50 %	Bulgārija, Kipra, Čehija, Igaunija , Francija, Īrija, Nīderlande, Polija, Portugāle, Slovākija, Slovēnija, Apvienotā Karaliste.

Avots: PB pētījums.

10.tabula. Minimālā nodrošinājuma shēmas būtība atsevišķos ES dalībvalstīs 2013.gada februārī

Minimālā nodrošinājuma būtība	Valstu patsvars (no 24 dalībvalstīm), %	Valstis
Iztikas minimums	29,2 %	Austrija, Beļģija, Kipra, Igaunija , Vācija, Rumānija, Slovākija
Diferenciālais – iztikas minimums un dzīvības minimums	4,2 %	Čehija
Minimālā darba alga	4,2 %	Nīderlande
80% no bezdarbnieka pabalsta	4,2 %	Dānija
90% no minimālās vecuma pensijas	4,2 %	Ungārija

LMZino_211113_3AEAD3; Informatīvais ziņojums „Priekšlikumi sociālās drošības sistēmas pilnveidošanai”

Iztikas minimuma indikators	4,2 %	Sp nija
Sociālā atbalsta indikators (%-ti no sociālās pensijas)	4,2 %	Portugāle
Minimumālienkuma indikators (kori likumdošan)	4,2 %	Slovēnija
Nominālā vērtība, noteikta ar likumu	8,3 %	Bulgārija, Somija
Nominālā vērtība, noteikta ar valdības lēmumu	25,0 %	Francija, Irija, Lietuva , Polija, UK, Latvija
Vērtību nosaka ar valdības un vietējās varas iestāžu lēmumu	4,2 %	Zviedrija
Nosacījumi atšķirīgā reģionos un pašvaldībās	4,2 %	Itālija

Avots: PB pētījums.

11.tabula. Minimumā nodrošinājuma shēmas bāzes vērtība atsevišķās ES dalībvalstīs 2013.gada februārī

Minimumā nodrošinājuma bāzes vērtība	Valstu patsvars (no 24 dalībvalstīs), %	Valstis
Virs nabadzības riska sliekšņa – > 60% no rēķinā esošo ienākumu mediana pārrīnātas uz ekvivalento patēriņu	8,3 %	Rumānija, Dānija
40 % līdz 60 % no rēķinā esošo ienākumu mediana pārrīnātas uz ekvivalento patēriņu	29,2 %	Spānija, Irija, Luksemburga, Beļģija, Malta, Austrija, Slovēnija
30 % līdz 40 % no rēķinā esošo ienākumu mediana pārrīnātas uz ekvivalento patēriņu	12,5 %	Nīderlande, Kipra, Lietuva
< 30 % no rēķinā esošo ienākumu mediana pārrīnātas uz ekvivalento patēriņu	50 %	Francija, Portugāle, Somija, Apvienotā Karaliste, Polija, Vācija, Čehija, Zviedrija, Igaunija , Latvija , Bulgārija, Slovākija

Avots: Eurostat, MISSOC.

12.tabula. Atsevišķi darba tirgus tendences raksturojošā rādītāji.

Rādītāji/gads/ceturksnis	2009	2010	2011	2012	2013-1.cet.	2013-2.cet.
Nodarbinātības līmenis (15-64)	60,9%	59,3%	60,8(b)%	63,0%	64,1%	64,8%
Ekonomiskās aktivitātes līmenis (15-64)	73,9%	73,2%	72,8(b)%	74,4%	74,0%	73,3%
Darba meklētāju patsvars (25-74)	15,9%	17,7%	14,6%	13,6%	12,0%	10,6%
Jauniešu darba meklētāju patsvars (15-24)	36,2%	37,2%	31,0%	28,5%	22,9%	20,1%

LMZino_211113_3AEAD3; Informatīvais ziņojums „Priekšlikumi sociālās drošības sistēmas pilnveidošanai”

Ilgstošais darba meklētāju patsvars (% no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem)	4,9%	8,9%	8,8%	7,8%	7,0%	5,6%
Cilvēki, kas dzīvo mājāsaimniecībās ar zemu darba intensitāti (<60)	6,7%	12,2%	12,6(b)%	11,5%		
Strādājošo nabadzība – nepilna laika darbs	25,6%	22,7%	25,3(b)%	23%		
Strādājošo nabadzība – pilna laika darbs	9,8%	8,2%	7,9(b)%	7,3%		
<i>Nodarbinātības lēmēji pēdējā izglītības līmenī (15-64):</i>						
Ar zemu izglītības līmeni (pamatizglītība, vispārējais izglītības vai zemāks)	29,4%	28,4%	29,0(b)%	31,5%	29,6%	31,8%
Ar arodizglītību vai profesionālo vidējo izglītību	64,6%	61,5%	62,4(b)%	62,8%	65,1%	64,9%
Ar augstāko izglītību	82,3%	80,6%	83,4(b)%	85,3%	83,8%	84,8%

(b) – pārtraukums laikrindās (2011.gada Tautas skaitšanas rezultāti)

Avots: Eurostat dati.

IZMANTOTO TERMINU DEFINĪCIJAS

Džini koeficients - raksturo ien kumu nevienlīdzību. Tas variē no 0 līdz 100. Džini koeficients ir 0, ja pastāv absolūta ien kumu vienlīdzība (t.i., visiem iedzīvotjiem ir vienādi ien kumi), bet, ja vairāki tas tuvojas 100, jo lielāka ir ien kumu nevienlīdzība.

Ekvivalents rēķinātais ien kums - mēsaimniecības rēķinātais ien kums, kas tiek aprēķināts uz ekvivalento patēriņu. To iegūst dalot mēsaimniecības ien kumu ar ekvivalento mēsaimniecības lielumu, kuru veido izmantojot modificēto OECD skalu – pirmajam pieaugušajam tiek pielīdzināts svars 1.0, katram nākamajam mēsaimniecības loceklim vecumā no 14 gadiem un vecākam – 0.5, bet katram bērnam jaunākam par 14 gadiem – 0.3.

Kvintile - viena piektdaļa (20%) no apsekojamās ien kumu skaita, kuras sagrupētas pieaugošā kārtībā pēc rēķinātā ien kuma uz vienu mēsaimniecības locekli (1.kvintile – nabadzīgāka).

Materiālo nenodrošinātība – EU-SILC¹¹³ apsekojumā tiek definēta kā iemeslu kopums, kas mēsaimniecības iedzīvotjiem noteiktiem materiāliem labumiem. Materiālo nenodrošinātības rādītājs var aplūkot kā mēsaimniecību, tātad tajā dzīvojošo personu līmeni. Dati tiek vākti, lai papildus monetāriem un ien kumu nevienlīdzības indikatoriem, varētu vispusīgāk un plašā kārtībā nabadzību un sociālo atstumtību¹¹⁴.

Mediāna ir statistiskais rādītājs, kas raksturo novērojumu, kas sagrupēti no zemākā līdz augstākajam, centra vērtību (sadalījuma viduspunktu)¹¹⁵.

Nabadzība nozīmē materiālo resursu trūkumu, kā rezultātā cilvēks nevar nodrošināt dzīvi nepieciešamās pamatvajadzības (pārtika, mājoklis, veselība, izglītība, kultūra u.c.).

Nabadzības riska indekss - iedzīvotāju patsvars (procentos) zem izraudzītā nabadzības riska sliekšņa.

Nabadzības riska sliekšnis - 60% no rēķinātā ien kuma mediānas pārrēķināts uz ekvivalento patēriņu.

Nabadzības vai sociālo atstumtības risks - personas, kuru ien kumi ir mazāki par nabadzības riska sliekšni vai ir izteikti materiāli nenodrošinātas vai ar nodarbinātības darbības zemu intensitāti.

Relatīvā mediānas nabadzības riska plaisa - procentuāla starpība starp zemāko nabadzības riska sliekšņa esošo iedzīvotāju ien kumu mediānu un pašu nabadzības riska sliekšni.

¹¹³ Apsekojums "Eiropas Savienības statistika par ien kumiem un dzīves apstākļiem" (angļu valodā - the European Union Statistics on Income and Living Conditions, saīsinājums EU-SILC).

¹¹⁴ CSP <http://www.csb.gov.lv/statistikas-temas/metodologija/materiala-nenodrosinatiba-37053.html>; skatīts 14.01.2013.

¹¹⁵ CSP <http://www.csb.gov.lv/statistikas-temas/termini/mediana-39000.html>; skatīts 14.08.2013.

S80/S20 kvinti u attiec bas indekss - attiec ba starp r c b esošo ien kumu summu, ko sa em 20% valsts iedz vot ju ar augst kajiem ien kumiem (augst k kvintile) pret ien kumu summu, ko sa em 20% valsts iedz vot ju ar zem kajiem ien kumiem (zem k kvintile).

Soci l atstumt ba - plaš ks j dziens nek nabadz ba. Soci li atstumts cilv ks nesp j piek t pakalpojumiem un prec m, nesp j stenot savas ties bas un izmantot iesp jas, jo past v š rš i, kas to liedz, piem ram, vides nepieejam ba, sabiedr bas aizspriedumi, emocion l un fizisk vardarb ba u.c. B t nabadz gam un soci li atstumtam noz m justies atš ir gi un neieder gi apk rt j sabiedr b . Soci l atstumt ba var b t gan nabadz bas c lonis, gan ar nabadz bas sekas.

Soci lie transferti - valsts, pašvald bas pieš irt s pensijas un pabalsti, izmaks tie uzturl dzek i b rniem, stipendijas, soci l s apdrošin šanas pabalsti un kompens cijas, tai skait ar citu valstu.

Labkl j bas ministre

I.Vi ele

21.11.2013. 16:00

19 877

Maruta Pavasare

Soci l s iek aušanas un soci l darba politikas departamenta
vec k referente, t lr. 67021661; fakss 67021607

maruta.pavasare@lm.gov.lv

Evija K la

Soci l s iek aušanas un soci l darba politikas departamenta
vec k eksperte, t lr. 67021692

evija.kula@lm.gov.lv